

KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**YILANLI SÜTUN HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME:
BELGELEME VE KORUMA SORUNLARI**

GÜLBAHAR BARAN ÇELİK

Şubat, 2012

G. BARAN ÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

2012

**YILANLI SÜTUN HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME:
BELGELEME VE KORUMA SORUNLARI**

GÜLBAHAR BARAN ÇELİK

KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ

2012

T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**YILANLI SÜTUN HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME:
BELGELEME VE KORUMA SORUNLARI**

GÜLBAHAR BARAN ÇELİK

ONAYLAYANLAR:

Yrd. Doç. Dr. Yonca KÖSEBAY ERKAN	Danışman
Prof. Dr. E.Fusun ALİOĞLU	1. Üye
Prof. Dr. Berrin Alper	2. Üye

ONAY TARİHİ: / / 2012

YILANLI SÜTUN HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME: BELGELEME VE KORUMA SORUNLARI

ÖZET

Perslerle Yunan Kent Devletleri arasında MÖ 479 yılında yaşanan Plataia Savaşı, Yunanlılar'ın galibiyeti ile sonuçlanmıştır. Savaşa katılan birleşik Kent Devletleri galibiyetlerinin simgesi olarak Yılanlı Sütun'un da bir parçası olduğu üçayağı, Delphoi'daki Apollon Tapınağı'na sunmuşlardır. Bu adak Anıt; birbirine sarılarak yükselen üç yilandan oluşan bir sütun, bir üçayak ve altın ya da altın kaplama bir kazandan oluşmaktadır. Ancak üçayağı oluşturan parçalardan günümüze yalnızca Yılanlı Sütun ulaşmıştır.

Bu çalışmada, Sultanahmed Meydanı'nda bulunan bronzdan yapılmış Yılanlı Sütun, yapıldığı dönemin, sosyal, siyasal hayatındaki yeri, İstanbul'a getirilişi, Bizans ve Osmanlı Dönemleri'nde geçirdiği değişiklikler açısından değerlendirilmiştir. Ayrıca İstanbul Arkeoloji Müzelerinde bulunan ve Yılanlı Sütun'un bir parçası olan Yılan Başı ile birlikte, Sütun'un fiziksel ve yapısal mevcut durumu, 3 boyutlu tarama ile modellenmiş, çizim ve fotoğraflarla belgelenmiştir. Bunun yanı sıra NDT (Non Distractive Testing) yöntemlerle Yılan Başı ve Sütun'un malzeme analizi yapılarak her ikisi metal alaşımları açısından karşılaştırılmıştır. Anıt'ın açık hava koşullarına maruz olması ve yasal koruma süreci eksikliklerinden yola çıkılarak tahmini bozulma durumu ve nedenleri araştırılmıştır. Bunların sonucunda dünyada benzer örneklerden yola çıkılarak uygulanabilir bir koruma yöntemi önerilmiştir.

AN ASSESMENT ON THE SERPENT COLUMN: PROBLEMS OF DOCUMENTATAIONS AND CONSERVATIONS

ABSTRACT

The Plataia War, between the City States of the Greek and Persians took place in 479 BC and resulted with the victory of the Greeks. United Grek City States who participated to the war presented the tripod as a symbol of victory and independence of Apollo in Delphoi. This votive monument, is composed of each wrapped of three snakes in a rising column, a tripod and a gold or gold plated boiler. However the Serpent Column is the only piece remaining from the tripod.

In this study Serpent (Twisted) Column, made of bronze, today in the Sultanahmed Square. in Istanbul, is considered among the masterpieces of its period, has been evaluated in terms of social, political life, its removal to İstanbul, and its changes in the Byzantine and Ottoman periods. In addition one of The Snake Head which is displayed in İstanbul Archaeological Museum, has been documented in its with current physical and structural states through 3D scanning measured drawings and photographs. Also The Snake Head and The Column's materials were analyzed by NDT (Non Distractive Testing) methods in terms of comparing both alloys. Monument's possible causes of deteriorations were investigated on the basis of weather conditions and lack of legal protection process. As a result an applicable and protective method proposal is present on the basis of some similar examples from the world.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın amacı, MÖ 5. yüzyılda yaşanan Pers-Yunan savaşlarının sonuncusu Plataia Savaşı'nın Yunanlıların galibiyeti ile sonuçlanması nedeni savaşa katılan Birleşik Yunan Kent Devletleri'nin Delphoi'daki Apollon Tapınağı'na sundukları Üçayağın bir parçasını oluşturan Yılanlı Sütun'un; kültür tarihi içindeki yerinin anlaşılması, mevcut durumunun tarama ve üç boyutlu çizimlerle belgelenmesi, yapıldığı alayımın içeriği ve tekniğinin belirlenmesi, İstanbul Arkeoloji bulunan ve kendisine ait olan Yılan Başı ile alayım içeriği açısından karşılaştırılması, her iki parça üzerindeki izler ve özelliklerin incelenmesi ve yorumlanması ve 2500 yıldır açıkta teşhir edilmesi nedeni ile fiziksel ve kimyasal olumsuz etkilerle hızla yıpranan Sütun için, uygulanabilir bir koruma önerisinin geliştirilmesidir.

Konu seçiminde yardımcı olan değerli hocam Prof. Dr. E.Fusun Alioğlu'na, tezi yöneten ve önerileri ile yönlendiren hocam Yrd. Doç. Dr. Yonca Erkan'a tüm destek ve yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Ayrıca, Yılanlı Sütun'a ait bir parça olup İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde korunan Yılan Başı ile ilgili çalışmalarına izin veren İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Zeynep Kızıltan'a teşekkürlerimi sunarım. Sütun üzerinde çalışma yapmam ve örnek almam konusunda izin veren Kültür Bakanlığı Müzeler ve Araştırmalar Bölümü ile Restorasyon Merkez Laboratuvarı Müdürü Ali Osman Avşar'a, Özlem Toprak Cihan, Burak Aydoğdu ve Seda Ulgar'a teşekkür ederim. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi arşivinde bulunan belgelerin tezimde kullanılmasına izin veren ve bu belgeleri, Osmanlıca'dan çeviren İstanbul Arkeoloji Müzeleri kütüphanecisi Havva Koç'a samimiyeti, iyi niyeti ve yardımseverliği için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Yılanlı Sütun ve Yılan Başı'nın metal analiz ve X-Ray çalışmalarını yapan Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi Uygulama Bölümü çalışanları ve bu çalışmalarını yapan bölüm başkanı Doç Dr. Şinasi Ekinci ile Dr. Asiye Başsarı'ya, Yılanlı Sütun üzerinden alınan örneğin malzeme analizini yapan Boğaziçi Üniversitesi İleri Araştırmalar Arge Bölümü çalışanlarına ve çalışmayı gerçekleştiren Prof. Dr. Hadi Özbal'a destek ve yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Sütun'un ve Yılan Başı'nın 3 boyutlu taramasını yapan İmge Haritacılık'tan Sadık Demir ve

Özgün Demir'e bu taramalardan yola çıkarak çizimlerini yapan A. Tayfun Öner'e, çalışmalarım süresince, öneri ve bilimsel desteği ile beni onurlandıran Doç. Dr. Cemal Pulak'a, antik kaynaklara ulaşmam konusunda yardımları nedeni ile Prof Dr. Oğuz Tekin'e, yayınlara ulaşmam konusunda yardım sağlayan Emre Taştumur ve Dr. Brigitte Pitarakis'e, çeviriler konusunda yardım eden Veysel Atayman ve Ersin Atayman ile arkadaşlarım Dr. Kenan Eren, Dr. Pınar Bursa ve Mine Kiraz'a, Yılan Başı fotoğraflarını çeken Bahadır Taşkın'a, her konuda teknik ve manevi destek sağlayan kardeşim Murat Baran'a, çalışmalarım sırasında gösterdikleri anlayış ve desteklerinden dolayı, sevgili anneme, kardeşlerime, kendini her zaman yanımda hissettiren sevgili babama, sonsuz anlayış, destek ve yardımları ile beni cesaretlendiren değerli eşim İdris Çelik ve Oğlum Ata Baran Çelik'e ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Özet	iv
Abstract	v
Teşekkür	vi
İçindekiler	viii
Ek Listesi	x
Şekil Listesi	xi
Fotoğraf Listesi	xii
1 Giriş	1
1.1 Çalışmanın Amacı	2
1.2 Çalışmanın Kapsamı	3
1.3 Çalışmanın Yöntemi	5
2 Yunan Kentlerinin Zaferi Anısına Yapılan Yılanlı Sütun Üçayağı	7
2.1 MÖ 5. Yüzyılda Yunan Dünyası	7
2.2 Pers Savaşlarını Hazırlayan Nedenler ve Pers Savaşları	9
2.2.1 Pers Savaşları'nın Dönüm Noktası: Plataia Savaşı	11
2.3 Delphoia'daki Yılanlı Sütun	14
2.3.1 Yılanlı Sütun Üçayağının Biçimsel Restitüsyon Önerileri	19
2.3.2 Yılanlı Sütun Üzerindeki Yazıtlar	27
2.4 Anıtın Olası Etkilediği Eserler	30
3 Yılanlı Sütun'un Yeni Yurdu Constantinopolis	36
3.1 Roma'nın Yeni Başkenti Constantinopolis'in Kuruluşu	36
3.2 Constantinopolis Hipodromu	38
3.2.1 Hipodromda Buluna Anıtlar ve Heykeller	40
3.3 Constantinopolis Hipodromu'ndaki Yılanlı Sütun	42
3.4 Yılanlı Sütun'un Bizans Kültüründeki Yeri	45

4 Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Yılanlı Sütun	47
4.1 Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Atmeydanı ve Yılanlı Sütun	48
4.1.1 Atmeydanı İçinde Bulunan Yılanlı Sütun	51
4.2 Seyyahlar Gravürler ve Yazılı Kaynaklarda Yılanlı Sütun	53
4.2.1 Yılan Başı Üst Çenesinin Bulunması	62
4.3 Sütun Çevresinde Yürütülen Kazılar	63
5 Sütun'un Fiziksel ve Yapısal Mevcut Durum Özellikleri	67
5.1 Yılanlı Sütun ve Yılan Başına Dair Günümüz Verileri	67
5.1.1 Sütun'un Biçimsel Özellikleri	67
5.1.1.1 Kaide	69
5.1.1.2 Gövde	71
5.1.1.2.1 Sütun Üzerindeki Eksikler, Kusurlar, Çatlaklar ve Nedenlerine Dair Yeni Görüşler	77
5.1.1.3 Baş	84
5.1.1.3.1 Yılanın Damağı Üzerinde Bulunan İzler Bunlara Dair Yeni Gözlemler	88
5.1.1.3.2 Yılan Başı Üst Çenesinin Fizikel Yapısı ve Model Alınan Yılanın Cinsi Hakkında Gözlemler	90
5.2 Malzeme Özellikleri	92
5.2.1 Yılanlı Sütun ve Yılan Başı Parçasının Metal Alaşım Karşılaştırılması	93
5.3 Yapım Teknolojisi	97

6 Yılanlı Sütun'un Bozulma Durumu ve Koruma Önerileri	102
6.1 Yılanlı Sütun'un Bozulma Durumu ve Nedenleri	102
6.1.1 Yılanlı Sütun'un Yasal Statüsü	109
6.2 Koruma Önerileri	113
6.2.1 Yılanlı Sütun'un Korunmasına Örnek Teşkil Edecek Bir Çalışma	
Marcus Aurelius Heykeli Restorasyon Konservasyon Çalışması	113
6.3 Güncel Durum ve Öneri	116
7 SONUÇLAR ve DEĞERLENDİRME	118
KISALTMALAR	122
KAYNAKÇA	123
EKLER	130
Ek A Müze-i Humayun Müdürü Osman Hamdi Bey'in Maarif Müdürlüğüne Yazısı (sad.mt)	131
Ek Aa-Ad Osman Hamdi Bey'in Maarif Müdürlüğü'ne yazısı (orijinal)	133
Ek B: Maarif Müdürlüğü'nden Osman Hamdi Bey'e Yanıt (sad.mt)	137
Ek Ba-b Maarif Müdürlüğü'nden Osman Hamdi Bey'e Yanıt (orj.)	138
Ek C Osman Hamdi Bey'i Maarif'e yazısı (sad.mt)	139
Ek Ca-b Osman Hamdi Bey'in Maarif Müdürlüğüne Yazısı (orj.)	140
Ek D Zaptiye Nezaretinin Parmaklıklarla İlgili Yazısı (sad.mt)	141
Ek Da Zaptiye Nezaretinin Parmaklıklarla İlgili Yazısı(orj.)	142
Ek E Maarif Müdürlüğü'nden Müzey-i Hümayun'a Yazı (sad.mt)	143
Ek E a Maarif Müdürlüğü'nden Müzey-i Hümayun'a Yazı (orj.)	144
Ek F Sütun Gövdesi Metal Analiz Tablosu	145
Ek F a Sütun Gövdesi Analiz Noktaların	145
Ek G Yılan Başı Metal Analiz Tablosu	146
ÖZGEÇMİŞ	147

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1	Pers Savaşları	12
Şekil 2.2	Delphoi Kutsal Alanı Planı	15
Şekil 2.3	Restitüsyon Önerileri (Gauer)	20
Şekil 2.4	Restitüsyon Önerileri (Laroche ve Steinhart)	25
Şekil 2.5	Sütun Üzerindeki Yazıtlar	28
Şekil 2.6	Sütun Üzerindeki Yazıtlar	28
Şekil 2.7	Burmali Sütun Biçimli Fiskiye (Pertusier Gravürü)	34
Şekil 2.8	Burmali Sütun Biçimli Fiskiye (Zenaname)	35
Şekil 2.9	Burmali Sütun Biçimli Fiskiye (Zenaname)	35
Şekil 3.1	Bizans Hipodromu ve Çevresindeki Yapıların Canlandırması	37
Şekil 3.2	Hipodrom ve İmparatorluk Locasının Canlandırma Çalışması	39
Şekil 4. 1	Yılan Çenesinin Kırılma Anı (Hünername)	55
Şekil 4. 2	Sürname-i Hümayün, Seyyidlerin Atmeydanına	55
Şekil 4.3	Sürname-i Hümayün, Perdahçılar	56
Şekil 4.4	Konstantinopolis Panoraması (Matrakçı Nasuh)	57
Şekil 4.5	Peter Coeck Aelst Gravürü	57
Şekil 4.6	Peter Coeck Aelst Gravürü	58
Şekil 4.7	Freshfield Albümü	61
Şekil 4.8	1927 Yılı Kazısı'nda Bulunan Su Kanalları	65
Şekil 4.9	1927 Yılı Kazısı'nda Bulunan Su Kanallarından Detay	65
Şekil 5.1	Yılanlı Sütun'un Kaidesinin Üç Boyutlu Çizimi	70
Şekil 5.2	Üç Boyutlu Çizimin Aşamaları	71
Şekil 5. 3	Sütun'un 3 Derecelik Açıyla Eğimini Gösteren Çizim	72
Şekil 5. 4	Kaide ve Sütunun Sapmayla İlgili Üç Boyutlu Çizimi	73
Şekil 5.5	Yılanlı Sütun Ölçülerini Gösterir Çizim	74
Şekil 5.6	Yılanlı Sütun Gövdesinin Dikey Kesiti	75
Şekil 5.7	Sütun'un Tek Yılanının Kıvrım Biçimi	76
Şekil 5.8	Sütun Üzerinde Bulunan Kesik ve Kusurlar	77

Şekil 5.9	Yılan Başının Üç Boyutlu Çizimi ve Ölçüleri	85
Şekil 5.10	Yılan Başı İçinde Bulunan Dolgunun Üç Boyulu Çizimi	87
Şekil 5.11	Yılan Cinslerinin Bronz Yılan Başı ile Karşılaştırılması	92
Şekil 5.12	Gövdeden Alınan Örneğin SEM Görüntüsü	94
Şekil 5.13	Gövdeden Alınan Örneğin SEM Görüntüsü	94
Şekil 5.14	Gövdeden Alınan Örneğin SEM Görüntüsü	95
Şekil 5.15	Gövdeden Alınan Örneğin SEM Görüntüsü	95
Şekil 5.16	Gövdeden Alınan Örneğin Optik Mikroskopta Görüntüsü	96
Şekil 5.17	Gövdeden Alınan Örneğin Optik Mikroskopta Görüntüsü	96
Şekil 5.18	Gövdeden Alınan Örneğin Optik Mikroskopta Görüntüsü	97
Şekil 5.19	X-Ray Filmin Yılan Başı Çizimi Üzerine Oturtulması	99
Şekil 5.20	Yılan Başının X-Ray filmi	100
Şekil 5.21	Yılan Başının X-Ray filmi Üzerindeki İzler	101

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 2.1	Delphoi Kutsal Alanı	14
Fotoğraf 2.2	Yılanlı Sütun Üzerindeki Yazıttan Detay	29
Fotoğraf 2.3	Ayna Desteği	30
Fotoğraf 2.4:	Kıbrıs'taki Moutoullas Kilisesi'nde Bulunan Duvar Resmi	31
Fotoğraf 2.5:	Kıbrıs Larnaka'da Bulunan Tympanan Kabartması	32
Fotoğraf 2.6:	Yazı Kutusu	33
Fotoğraf 4.1	Sütunu Çevreleyen Parmaklıkların Kırık Hali	50
Fotoğraf 5.1	Yılan Başı'nın Taranması Çalışması	68
Fotoğraf 5.2	Sütunun Taranma Çalışması	69
Fotoğraf 5.3	Sütun ve Kaidenin Bağlantı Şekli	70
Fotoğraf 5.4	Yılanlı Sütunun Onarım İzi	78

Fotoğraf 5.5: Kuzey Batıda 20. Kıvrımda Bulunan Defekt ve Onarım İzi	79
Fotoğraf 5.6 Sütunun Güney Batı Yönde 23. Kıvrımında Bulunan Kusur	79
Fotoğraf 5.7 26. Kıvrım Üzerinde Bulunan Dikey Onarım İzi	80
Fotoğraf 5.8 Çeşme Olarak Kullanılması Amacıyla Açılmış Bölüm	80
Fotoğraf 5.9 En Alt Kıvrımda Yer Alan Eksikten Görünüm	81
Fotoğraf 5.10 Çatlaklardan Görünüm	82
Fotoğraf 5.11 Çatlaktan Detay	83
Fotoğraf 5.12 Çatlaktan Detay	83
Fotoğraf 5.13 Yılan Başı Genel Görünümü	84
Fotoğraf 5.14 Yılan Başı Üst Yarısı Damak ve Dişlerinden Görünüm	86
Fotoğraf 5.15 Yılan Başı İçinde Bulunan Dolgudan Görünüm	86
Fotoğraf 5.16 Yılan Başı Üzerinde İzler ve Boşluklar	87
Fotoğraf 5.17 Damak Üzerinde Bulunan İzlerden Görüntü	88
Fotoğraf 5.18 Damak Üzerinde Bulunan Diş İzlerinden Detay	89
Fotoğraf 5.19 Damağın Gerisinde Bulunan Yuvarlağımsı Açıklık	90
Fotoğraf 5.20 Damak Üzerinde Bulunan İz Üzerinde Mıknatıs	101
Fotoğraf 6. 1 Sütunun İçinden Görünüş	104
Fotoğraf 6. 2: Sütun'un Patinasız Görünümü ve Üzerine Atılmış Olan Boyalar	106
Fotoğraf 6.3 Sütun'un Üzerindeki Niteliği Belirsiz Sıvı İzleri	106
Fotoğraf 6.4 Sütunun İçinden Kirlilik ve Kaidesi İçinde Biriken Su	107
Fotoğraf 6.5 Yüksek Isı ve Güneşe Maruz Kalan Yılanlı Sütun	108
Fotoğraf 6.6 Şiddetli Soğuk ve Kar Yağına Maruz Kalan Yılanlı	108
Fotoğraf 6.7 Çukur İçinde Farklı Seviyelerde Farklı Güneş Işını ve Isı	109

1 GİRİŞ

Yılanlı Sütun, MÖ 479 yılında Perslerle Yunanlılar arasında yaşanan ve Yunanlıların galibiyeti ile sonuçlanan, Plataia Savaşı ardından, birleşik Yunan Kent Devletlerinin, bu zaferin anısına yaptıkları bir üçayağın parçasıdır. MÖ 478-77 yıllarında, savaştan kazanılan ganimetlerden ayrılan payla yapılmış olan ve üçayak olarak tanımlanan bu anıt, altın ya da altın kaplama bir kazan, bir üçayak ve Yılanlı Sütun'dan oluşmaktadır. Bu anıt dönemin en büyük kehanet merkezlerinden biri olan Delphoi Apollon tapınağına adak olarak sunulmuştur. Anıtın parçası olan Yılanlı Sütun birbirine sarılarak yükselen ve yaklaşık 30-32. kıvrımdan sonra birbirinden ayrılan boyunların devamında, ağızları açık başlarla tasvir edilen üç yilandan oluşmaktadır. Bronzdan içi boş döküm tekniği ile yapılmış olan Sütun, yapıldığı dönemin şaheserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Sütun'un MÖ 4. yüzyılda Constantinopolis'e getirilmiş olduğu genel olarak kabul edilen görüşlerdendir.

İstanbul'da günümüze kadar ulaşmış en eski büyük boyutlu bronz anıt olan Yılanlı Sütun kültür varlığı olarak yapıldığı dönemin sosyal, siyasal, teknolojik ve sanatsal değerlerini, günümüze kadar ulaştırmaktadır.

Yılanlı Sütun Üçayağından bahseden en erken antik kaynak Herodotos tarafından MÖ 5. yüzyılda yazılmış olan *Historiae*'dir. MÖ 5-4. yüzyılda ise Thucydides, Pers Savaşlarını anlattığı kitabında Anıtın kaidesindeki yazıttan söz eder. MS 2. yüzyılda yaşamış olan coğrafyacı ve yazar Pausanias, *Periegesis tes Hellas* adlı eserinde ise Üçayağın altın kısımlarının Phokisliler tarafından çalındığını bildirir.

Yılanlı Sütun, Roma İmparatorluğu'nun yeni başkenti olarak imar edilmeye başlanan Constantinopolis'e büyük olasılıkla Büyük Constantinus tarafından MS 4. yüzyılda getirilmiştir. Bu konuya Eusebios tarafından 4. yüzyılda yazılmış olan *Vita Constantini*, Salamisli Kilise tarihçisi Sozomenus'un beşinci yüzyılın ortalarında yazdığı *Historia Ecclesiastica*, Zosimos'un 5. yüzyıl sonunda yazdığı *Historia Nova*, Sokrates'in 4. yüzyılda yazmış olduğu *Socrate de Constantinople Histoire Ecclesiastique*, adlı Bizans kaynaklarında yer verilmiştir.

Yılanlı Sütun'un bu dönemde neden Constantinopolis'e getirildiği konusunda çok sayıda görüş vardır. Bunlardan biri, Büyük Constantinus'un kendini Pers tehdidine

karşı birleşmiş Yunanlıların varisi olarak kabul etmiş olabileceğidir. Bir diğer düşünce Constantinus'in, imparator Diocletianus'un 303 yılında Hristiyanlara eza için cesaret aldığı Delphoi kahininin kutsal yerini kapatarak cezalandırması ve Yılanlı Sütun'u bu nedenle kutsal alandan aldığı yolundadır. Bir başka görüşte ise kenti imar eden Büyük Constantinus'un koruyucu tanrı olarak Apollon'u seçtiği ve onu temsil eden en önemli anıtlardan biri olarak Sütun'u Constantinopolis'e getirtilmiş olduğu şeklindedir.

Osmanlı Dönemi'nde Yılanlı Sütun, Hipodromda kenti yılanlardan koruyan bir tılsım olarak görülmüştür. Bu dönemde Yazıcıoğlu Ahmed Bican tarafından 15. yüzyıl ortalarına doğru yazılmış olan *Dürr-i Meknun (Saklı İnciler)* adlı kitapta, Kemalpaşazade tarafından 1512'ye doğru yazılmış olan *Tevahir-i Ali Osman* adlı basılmamış eserde ve 17. yüzyılda Evliya Çelebi Derviş Mehmed Zilli, tarafından yazılmış olan *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nde Yılanlı Sütun'un tılsım niteliğine değinilmektedir. Bunun yanı sıra çok sayıda doğulu ve batılı gezginin notlarında, gravür ve çizimlerde Yılanlı Sütun anlatılmış ya da resmedilmiştir.

1490-1512 yılları arasında kesin olarak bilinmeyen bir nedenden yılan başlarından birinin alt çenesinin, 1700 yılında ise boyunlarından itibaren yılan başlarının tamamının kırılarak kaybolduğu bilinmektedir. Yılan başlarından birinin üst çene parçası İstanbul Arkeoloji Müzelerinde korunmaktadır.

Yılanlı Sütun, Türk kaynaklarında; tunçtan bir ejderha, tunç ejderler, üç ejder misali, üç başlı ejderha, peyker-i ejder, yılanlar tılsımı, yılan resmi, marlı direk, burma direk ya da burmalı sütun olarak anılmaktadır. Yabancı dillerde ise yılan sütunu, ya da yılanlı sütun, olarak Almanlar tarafından shlangensaule; Fransızlar tarafından colonne serpentine; İngilizler tarafından ise serpent column olarak adlandırılmaktadır.

1.1 Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Sütun ve Yılan Başı'nın üç boyutlu tarama ile modellenmiş çizim ve fotoğraflarla belgelenmesi, yapılan analizler aracılığı ile kullanılan malzeme ve tekniğin belirlenerek her iki parça arasındaki metal alışım karşılaştırmasının yapılması ve bunların aynı esere ait parçalar olup olmadıklarının

belirlenmesidir. Ayrıca her iki parça üzerinde tespit edilen kusurlar, izler ve fizyolojik özelliklerin değerlendirilerek bunların olası nedenlerinin ortaya konması da söz konusudur. Yapıldığı günden bu yana yaklaşık 2500 yıldır açıkta teşhir edilen Sütun'un maruz kaldığı kimyasal ve fiziksel etkenler ile yasal koruma uygulamalarının Sütun'un korunması üzerine etkisini tespit etmek ve hızla yıpranmasının önüne geçmek için uygulanabilir bir koruma önerisi geliştirmek de çalışmanın amaçlarındandır.

Çalışma ile aynı zamanda Yılanlı Sütun'un Üçayağının yapıldığı dönemin sosyal ve siyasal tarihi içindeki yerinin anlaşılması, Sütun'un İstanbul'a getiriliş tarihi ve gerekçeleri ile Bizans ve Osmanlı Dönemleri'nde geçirdiği değişiklikler kronolojik olarak ele alınarak yeniden yorumlanmaya çalışılmaktadır.

1.2 Çalışmanın Kapsamı

Çalışma kapsamında Yılanlı Sütun üçayağının yapıldığı dönem ve dönemin, siyasi ve kültürel tarihi gözden geçirilerek çalışmaya başlanmıştır. Sütun'un ait olduğu üçayağın orijinal durumu hakkında tartışmalara ve Sütun'un olası etkilediği eserlere değinilmiştir. Bu çalışma sırasında modern kaynakların önerileri ile minyatür, gravür, fotoğraf gibi belgelerden yararlanılmıştır.

Ardından Sütun'un Constantinopolis'e getiriliş tarihi ve nedenleri üzerinde durulmuştur. Constantinopolis Hipodromu Yılanlı Sütun'un yerleştiği alan olması nedeni ile incelenmiş, Yılanlı Sütun'un dönemin kent kültüründeki yerine ve değişen işlevlerine değinilmiştir. Bu kapsamda Bizans kaynakları, efsaneleri, gezginlerin anlatımlarına yer verilmiştir.

Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Yılanlı Sütun'un içinde bulunduğu ve adı Atmeydanı ya da Sultanahmet Meydanı olarak anılan meydan ile Sütun'un dönem kültüründeki yerine, kullanım şekline, kayıplarına ve bu kayıpların yaşandığı tarihler ile olası nedenlerine Osmanlı Dönemi kaynakları, seyahatnameler, çizilen minyatür ve gravürlerden yola çıkılarak değinilmiştir. Seyahatnameler, gravür ve minyatürlere birinci kaynaktan ulaşılmamış olup söz konusu belgeler ikinci kaynaklar referans

verilerek kullanılmıştır. Konuyla ilgili çok sayıda çizim ve seyahatname bulunmaktadır, bunların hepsine bu çalışma kapsamında yer verilememiş ancak ulaşılabilecek kaynakların bilgileri sunulmuştur.

Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Sütun çevresinde yapılan kazılar ve bu kazıların sonuçları ile bu sonuçlar konusundaki tartışmalara yer verilmiştir.

Yılan Başı'nın anatomik özelliklerinden yola çıkılarak yapılan çalışmada, model olarak seçilen yılan cinsi üzerinde durulmuş ve yılan cinsine dair öneride bulunulmuştur. Yılan Başı'nın üst damağındaki izler ile Yılanlı Sütun gövdesi üzerinde bulunan kusurlar konusunda yapılan gözlemler ve bunların oluş nedenlerine dair yeni öneriler ortaya konmuştur.

Sütun ve Yılan Başı'nın mevcut durumunun tespiti için, üç boyutlu taramalar, çizimler, fotoğraflar kullanılmıştır. Yapılan taramalarda eserin şekli ve ölçüleri, kırık ve eksikleri tam olarak ortaya konmuştur. Ancak kırık olan her noktasından eserin kalınlığına ulaşabileceği düşünülmüşse de taramada kullanılan çok sayıda nokta bulutunun yansıması bu veriye ulaşmayı mümkün kılmamıştır. Sütun'un en üst noktasına ulaşmak için bir iskele gerekmektedir ve bunun mevcut koşulları sağlanamamıştır bu nedenle eserin her noktada kalınlığına ulaşılamamıştır.

Yılan Başı belgeleme çalışmaları içinde X-Ray filmi çekimi ve XRF cihazı ile malzeme analizi yapılmış, Sütun Gövdesi malzeme analizi ise XRF cihazı yanı sıra üzerinden alınan örneğin taramalı elektron mikroskobu ve optik mikroskop altında incelenmesi de eklenmiştir. Bu çalışmalar ile eserin malzemesi ve yapım tekniği, ölçüleri, onarımları çok kısıtlı olarak korozyonu hakkında bilgi edinilebilmiştir.

Eserin bozulma durumunun tespiti bu tez çalışması kapsamının dışında bırakılmıştır. Bu konu uzman konservatörlerin ve arkeometri uzmanlarının verecekleri kararlar doğrultusunda yapılacak incelemeler ve laboratuvar çalışmaları farklı disiplinlerden bir ekibin birlikte çalışmasını gerektirmektedir. Ancak benzer eserlere uygulanan bozulma tespit analizlerinden yola çıkılarak yapılacaklar konusunda kısa öneriler sunulmuştur.

Son olarak Yılanlı Sütun'un açık hava koşulları altındaki sağlık ve güvenlik riskine değinilerek, benzer örneklere için yapılan koruma çalışmalarının Yılanlı Sütun'a da uygulanabileceği düşünülmüştür. Bu amaçla, Roma Capitoline tepesinde uzun süre açıkta teşhir edilen bronz Marcus Aurelius Anıtı'na uygulanan koruma çalışmalarına detayıyla yer verilmiştir. Açık hava koşullarının yarattığı riskin ortadan kaldırılmasının günümüz koşullarında eserin kapalı bir ortama alınması ile çözülebileceği yolunda bir koruma önerisine yer verilmiştir.

1.3 Çalışmanın Yöntemi

Çalışma sırasında kapsamlı bir kütüphane araştırması yapılmış, Yılanlı Sütun hakkında yazılan, Yunan ve Roma Dönemi'ne ait antik kaynakları, Bizans ve Osmanlı Dönemi kaynakları ve modern kaynaklara ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Yazışmalar Arşivinde yer alan yazışmaların incelenmesi amacıyla ilgili kurumdan izin alınmış ve burada yer alan belgeler incelenmiştir. Bu çalışma sırasında 1895 yılında dönemin Müze Müdürü Osman Hamdi Bey'in Müze'nin bağlı olduğu kurum olan Maarif Müdürlüğü'ne, Yılanlı Sütun'un yerinde fiziksel ve atmosferik etkilerle tahrip olduğu, Müze'ye taşınarak yerine eserin modelinin konmasını konu alan bir yazısı ve bu yazının yanıtlarına ulaşılmıştır.

Yılanlı Sütun üzerinde çalışma yapmak ve analiz amaçlı örnek almak için Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden, Yılan Başı ile ilgili olarak çalışmak amacıyla İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nden resmi izinler alınmıştır. Yılanlı Sütun'la ilgili bugüne kadar yapılan bakım onarım çalışmaları hakkında bilgi almak için IV Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu ile Restorasyon Konservasyon Merkez Müdürlüğü'ne başvurulmuştur. Aynı kapsamda Büyükşehir Belediyesi Yapı İşleri Müdürlüğü ile yazışmalar yapılmıştır.

Sütun'un bugünkü durumunun belgelenmesi amacıyla İmge Mimarlık mühendisleri Sadık Demir ve Özgün Demir tarafından Sütun'un ve Yılan Başının laser taraması yapılmış bu taramalar A. Tayfun Öner tarafından üç boyutlu çizimlere dönüştürülmüştür. Üç boyutlu taramalarla eserlerin ölçüleri alınmış, kırık ve eksikleri tespit edilmiştir.

Sütun ve Yılan Başı'nın aynı eserin parçalarının olup olmadığının anlaşılabilmesi için her iki eser üzerinde metal analiz çalışmaları yapılmış, yapım tekniğine dair izlere ulaşmak amacıyla Yılan Başı'nın X-Ray filmi çektirilmiştir. Bu çalışmalar için Kültür Varlıkları ve Müzeleri Genel Müdürlüğü'nden ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nden ayrıca izinler alınmıştır (15 Mart 2011 tarih ve 14/2011-807 sayılı İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne kayıtlı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izin yazısı). Konuyla ilgili tetkikler için Yılan Başı, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi Uygulama Bölümü'ne (ÇNAEM) götürülmüş, çalışmalar bölüm başkanı Doç Dr. Şinasi Ekinci ve Dr. Asiye Başarı tarafından yapılmıştır. Yılanlı Sütun'un malzeme analizi ise XRF cihazı ile yerinde yapılmıştır.

Yılanlı Sütun'un malzeme analizi için ayrıca, Restorasyon Konservasyon Merkez Müdürlüğü uzmanıyla birlikte Sütun üzerinden yaklaşık 1cm²'lik bir parça örnek alınmıştır (Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 23.02.2011 tarih ve 39857 sayılı olur yazısı kapsamında). Bu örnek üzerinde Boğaziçi Üniversitesi İleri Araştırmalar Arge Bölümü'nde taramalı elektron mikroskop (SEM) ile malzeme analizi, optik mikroskop ile bronzun yapısı Prof. Dr. Hadi Özbal tarafından incelenmiştir.

Açık hava koşullarına maruz olması ve yasal koruma süreci eksikliklerinden kaynaklı bozulma durumuna ilişkin olarak, Sütun üzerinde inceleme ve gözlem yapılmıştır. Açık hava koşullarından etkilenecek bozulmaya başlayan benzer örnekler ve bunların korunmasına dair çalışmalara yayınlardan ulaşılmıştır. Ayrıca İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Yazışmalar Arşivi'nde bulunan belgelerden de yararlanılarak uygulanabilir bir koruma önerisi getirilmiştir.

Çalışmada adı geçen tüm yer ve kişi isimleri dönemlerinin orijinal dillerine sadık kalınarak kullanılmaya çalışılmıştır.

2 YUNAN KENTLERİNİN ZAFERİ ANISINA YAPILAN YILANLI SÜTUN ÜÇAYAĞI

MÖ 5. yüzyılda, Yunanistan'da çok sayıda kent devletinin var olduğu bir uygarlık yaşanmaktadır. MÖ 546 yılından sonra doğudan gelen Perslerle yaşanan savaşlar nedeni ile bu dönem Yunan kentleri için büyük mücadele yılları olmuştur. Bu savaşlarda birleşik bir güç oluşturan Yunan Kent Devletleri, MÖ 479 yılında, Pers Savaşlarının sonuncusu olan Plataia Savaşı'nda zafer kazanmışlar ve bu zaferden kazanılan ganimetlerin bir bölümü ile Apollon Delphoi Tapınağı'na Üçayak hediye etmişlerdir. Bu Üçayağın bugün çok sayıda restitüsyon önerisi bulunmasına karşın orijinal şekli tam olarak bilinmemektedir. Bilinenler, bu Üçayağın, üç yılan başı ve gövdesine sahip bir sütun, üçayak ve altın ya da altın kaplama bir kazandan oluştuğudur. Anıt uzun yıllar adandığı yer olan Delphoi Apollon Tapınağı'nda birleşik Yunan kentlerinin istilalara karşı zaferinin ve bağımsızlığının simgesi olarak, korunmuştur.

2.1 MÖ 5. Yüzyılda Yunan Dünyası

Yılanlı Sütun, MÖ 5. yüzyıl Yunan Dünyası'nın sosyal ve siyasal yaşamı içindeki savaş, inanç, teknoloji ve sanat anlayışı ile yaratılmış bir anıt eserdir. MÖ 5. yüzyılda büyük bölümü, coğrafi anlamda bugünkü Yunanistan ana karası ve adaları ile Makedonya, Trakya ve Batı Anadolu'nun bulunduğu topraklar, Yunan Dünyası (Ege Dünyası) olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle Yılanlı Sütun'un yapıldığı dönemin ve coğrafyanın siyasal, sosyal ve kültürel durumu ile konuya başlamak anıtı anlamak açısından önemlidir.

Yönetim Şekli: Yunan Dünyası'nda siyasal ve sosyal yaşamının en belirgin örgütlenme şeklini kent devletleri oluşturmaktadır. Kent devletleri başlangıçta Batı Anadolu'da özellikle de İonia'da ortaya çıkmıştır. Kent devletleri dinsel ve politik yönetim birimlerinin yer aldığı ve kentin çekirdeği olarak tanımlanan *akropolis* adı verilen etrafi surlarla çevrili bir merkez çevresinde gelişmiştir. Bu merkezde yönetimle ilgili yapılar, tapınaklar ve kamu binaları yer alır. Diğer kamu binaları ile

halka ait evler *akropolis* dışında bulunmaktadır. Başlangıçta monarşik bir yönetime sahip olan kent devletleri aristokratik de denilebilen oligarşik ya da demokratik bir yapıya dönüşmüştür, bu kent devletlerinin sahip olduğu ya da olmak istediği önemli nitelikler, özgürlük (*eleutheria*), bağımsızlık (*autonomia*) ve kendine yeterlilikdir (*autarkeia*) (Tekin, 1995, 27-28). Sosyo-ekonomik ve siyasal yapısı içinde her kent devletinin, kendi vatandaşlarını sağlıklı koşullarda ve eşit haklara sahip olarak yaşamlarını devam ettirecek yasaları vardır (Tekin, 1995, 27-28). Klasik Uygarlık adını taşıyan MÖ 5. yüzyıl Yunan uygarlığının merkezi Atina'dır.

Siyasal Durum: MÖ 5. yüzyıl Yunan Dünyası'nda, büyük savaşlar ve iç karışıklıkların yaşandığı bir dönemdir. Akdeniz ve Ege'deki ticareti kontrol altına almak isteyen Persler MÖ 546 yılında, önce Batı Anadolu topraklarına gelerek Lydia Krallığı'nın başkenti Sardes'i ele geçirmiştir. Bu tarihten sonra Anadolu toprakları da dahil olmak üzere Yunan Dünyası'nın büyük bölümü, 200 yıla yakın bir dönem, Pers egemenliği altına girmiştir. Pers egemenliği altında bulunan bölgeler satraplıklara¹ ayrılmış ve her bölge Persler tarafından seçilen satrap adlı idarecilerle yönetilmeye başlanmıştır.

İnanç: MÖ 5. yüzyılda, Yunan Dünyası'nda çok tanrılı bir inanç (*politeizm*) egemendir. Bu inanç sistemi içinde 12 asıl tanrı (Olympos Tanrıları) ile birlikte onların yardımcı tanrıları bulunur. Bu tanrıların her birinin doğanın döngüsü içinde bir niteliği ve görevi vardır. Homeros destanlarından bilinen Olympos tanrıları *antropomorfiktir*. İnsan gibi düşünür, insan gibi davranırlar ancak insanlardan farklı olarak, ölümsüzdürler ve kimi zaman doğa üstü güçlere sahiptirler.

Bu yüzyılda Yunan Dünyası'nda uzun süren savaşlar (Perslerle Yunan Kent Devletleri arasında yaşanan Pers Savaşları (MÖ 546-479) ve Kent Devletlerinden Atina ve Sparta arasında yaşanan Peloponnesos Savaşları (MÖ 431-404) dindarlığın artmasına neden olmuştur (Mansel 1988: 339). Savaşlar ve karışıklıklar Yunan Dünyası halkı üzerinde tanrıların kahinlik gücüne olan inancı arttırmıştır (Mansel 1988: 216) . Kehanet alanında YılanlıSütun'un adandığı yer olan Delphoi Apollon tapınağı çağdaşı uygarlıkların tümünde ün kazanmıştır.

¹ Mahalli idare sistemi

Heykeltıraşlık: Beşinci yüzyılda, Yunan Dünyası'nda, felsefe, tıp, bilim, tarih, sanat, tiyatro, mimarlık ve heykeltıraşlıkta çok büyük gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemin heykeltıraşlık ve mimarlık eserleri estetik ve oranları açısından son derece gelişkindir bu nedenle de MÖ 5. yüzyıl sanatı “Klasik Dönem Sanatı” olarak ifade edilir.

MÖ 490-450 yılları arasında yer alan dönem ise Klasik Dönem sanatı içinde “sert üslup” dönemi olarak adlandırılır. Sanatçı kişilikleri bu dönemde daha fazla belirgin olup, heykellerde vücut, hareket ve giysiler daha realist bir üslupta işlenmektedir. Heykel yapımında frontalite kanunun dışına çıkılarak vücuda hareket kazandırılmakta ve daha doğal duruşlar ortaya çıkartılmaktadır (Mansel 1988: 369).

MÖ 5. yüzyılda İonia heykeltıraşlık ekollerinin yanında gerek Yunanistan da gerekse İtalya ve Sicilya'da başlı başına kendine özel karakterler taşıyan ekoller vardır. Tunç heykeller, Argoslu Hageladas ve Aiginalı Onatas'ın geleneğinin sürdürüldüğü Peloponnes ekolleri içinde, çok başarılı örnekler yaratılmıştır (Mansel 1988: 370).

2.2 Pers Savaşını Hazırlayan Nedenler ve Pers Savaşları

MÖ 9. yüzyıldan itibaren adları duyulmaya başlayan Perslerin, genel olarak, bugünkü İran Devleti'nin bulunduğu topraklarda yaşadıkları söylenebilir. Pers Krallığı, kralları II. Kyros'un (MÖ 559-529) kendileri ile aynı soydan gelen Med Devleti'ne son vermesi ile 6. yüzyılda Ön Asya'nın en büyük gücüne dönüşmüştür. Bu güç Akdeniz ve Ege'deki ticareti de kontrol altına almak istemiş ve burada karşısındaki engel krallık olan Lidya Krallığı'nı MÖ 546 da yenilgiye uğratmıştır. Lidya Krallığı'nın başkenti olan Sardes'i ele geçirerek bölgeye olan hakimiyetinin başlangıcını sağlamıştır.

Pers Kralı I. Dareios'un İskit seferi sonrası, Karadeniz'in batı kıyıları Pers egemenliğine girmiş ve boğazların kontrolü Perslerin eline geçmiştir. Karadeniz'de büyük ticari faaliyetler yürüten başta Miletos olmak üzere, Batı Anadolu'daki kentler bu durumdan rahatsız olmuşlardır. MÖ 499 yılında, İonia halkı Miletos kentinden başlamak üzere Atina ve Eretria'dan da destek alarak Perslere karşı ayaklanmıştır. Ancak bu ayaklanma MÖ 494 yılında bastırılmıştır (Tekin 1995: 48-49).

İonia ayaklanmasının bastırılması, Yunan topraklarında da karışıklık yaratmıştır. İonia ayaklanmasına destek veren Atina yönetimi tiran taraftarlarınca devrilmiş ve

Pers tehlikesi karşısında, tarafsız kalacak, Hipparkhos adında bir tiran yönetime getirilmiştir. Fakat halk bu durumu kabul etmemiş ve Atina'nın yetiştirdiği en büyük devlet adamlarından bir olan Temistokles yönetici olarak seçmiştir. Temistokles Atina'yı ulusal bir savunma siyasetine yönlendirmiştir. Persler karşısında savaşmak için iyi bir donanma yaptırmaya başlamıştır. Ancak o sırada Perslerden kaçarak Atina'ya gelen Miltiades, Pers ordusunun çok güçlü olmadığı ve bu nedenle donanmaya gerek duyulmadığı düşüncesi ile halkı yanına alarak donanmanın yapımını durdurmuştur. MÖ 492-91 yıllarında Atina Kent Devleti'nin en güçlü devlet adamı Miltiades olmuştur (Mansel 1988: 270-271) .

MÖ 490 yılından itibaren Persler adalardan Yunan karasına geçmiş ve bu tarihten sonra Yunan Kent Devletleri ile Persler arasında sonucunda, Yılanlı Sütun Üçayağının adak olarak yapılacağı Pers Savaşları başlamıştır.

İonia ayaklanmasının bastırılmasının ardından MÖ 492 yılında Pers ordusu Trakya'ya bir sefer yaparak bölgedeki Pers egemenliğini güçlendirmiştir. Ancak kendileri için potansiyel bir tehlike olan ve İonia ayaklanmasını destekleyen Yunanistan hala Pers egemenlik alanının dışındadır. Bu nedenle Pers donanması MÖ 490 yılında Ege Denizi üzerinden Yunanistan'a girmiş, Euboiya'da karaya çıkmış, Eritrai şehrini kısa bir kuşatmanın ardından ele geçirmiştir. Buradan da Attika Bölgesi'nde bulunan Marathon'a girmiştir. Fakat Miltiades komutasındaki Yunanlılar burada Persleri büyük bir yenilgiye uğratmıştır (Tekin 1995: 49).

Perslerin Yunanistan için büyük bir tehlike olduğunu gören Yunanistan'da, ulusal bir birlik kurulamamış olsa da diğer şehir devletleri de gelecek olan büyük Pers tehlikesini fark etmiştir. Yunanistan'ın en büyük asker devleti olan Sparta ile onun başında bulunduğu Peleponnesos birliği ve en büyük donanmasına sahip bulunan Atina, Yunanistan'ın savunmasını üzerlerine almışlar ve bir çok kenti yanlarına çekmişlerdir. MÖ 481 yılı sonbaharında Pers saldırısına karşı bir "Hellen birliği" kurmuşlardır. Bu birliğe giren şehirler bir anlaşma yaparak kendi aralarında genel barış ilan etmişler aralarındaki bütün anlaşmazlıkları kaldırmış olduklarını bildirmişlerdir. Perslere karşı sonuna kadar mücadele edeceklerine ve düşmanla hiçbir şekilde işbirliğine girmeyeceklerine dair anlaşmışlardır. Birliğin kara ve deniz kuvvetlerinin Sparta tarafından kumanda edilmesine karar verilmiştir (Mansel 1998: 279).

Sparta ile Atina arasındaki dayanışma, Perslerde, tüm Yunan ülkesinin ele geçirilmesi gerektiği düşüncesini doğurmuştur. MÖ 480 yılında Persler Yunanlılara karşı yeniden harekete geçmiş, Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Trakya'ya ulaşmış oradan Tesselya bölgesine geçmişlerdir. Teselya ile orta Yunanistan arasındaki askeri bir yol olan Thermopylai geçidinde ve bu geçide yakın bölgede Sparta ve Atina kuvvetleri bulunmaktadır ve savaş burada başlamıştır. Spartalılar karadan, Atinalılar ise denizden Perslere karşı direnmişler ancak Atinalılar fazla mücadele edemeyince, Spartalı ünlü komutan Leonidas yönetimindeki kuvvetler büyük kahramanlık göstermelerine karşı yenilgiye uğramışlardır. Thermopylai ve Artemision Savaşları adı verilen bu savaşlarda Persler önemli bir zafer kazanarak orta Yunanistan'ı ele geçirmiş ve Atina'yı yakıp yıkmışlardır (Tekin 1995: 50).

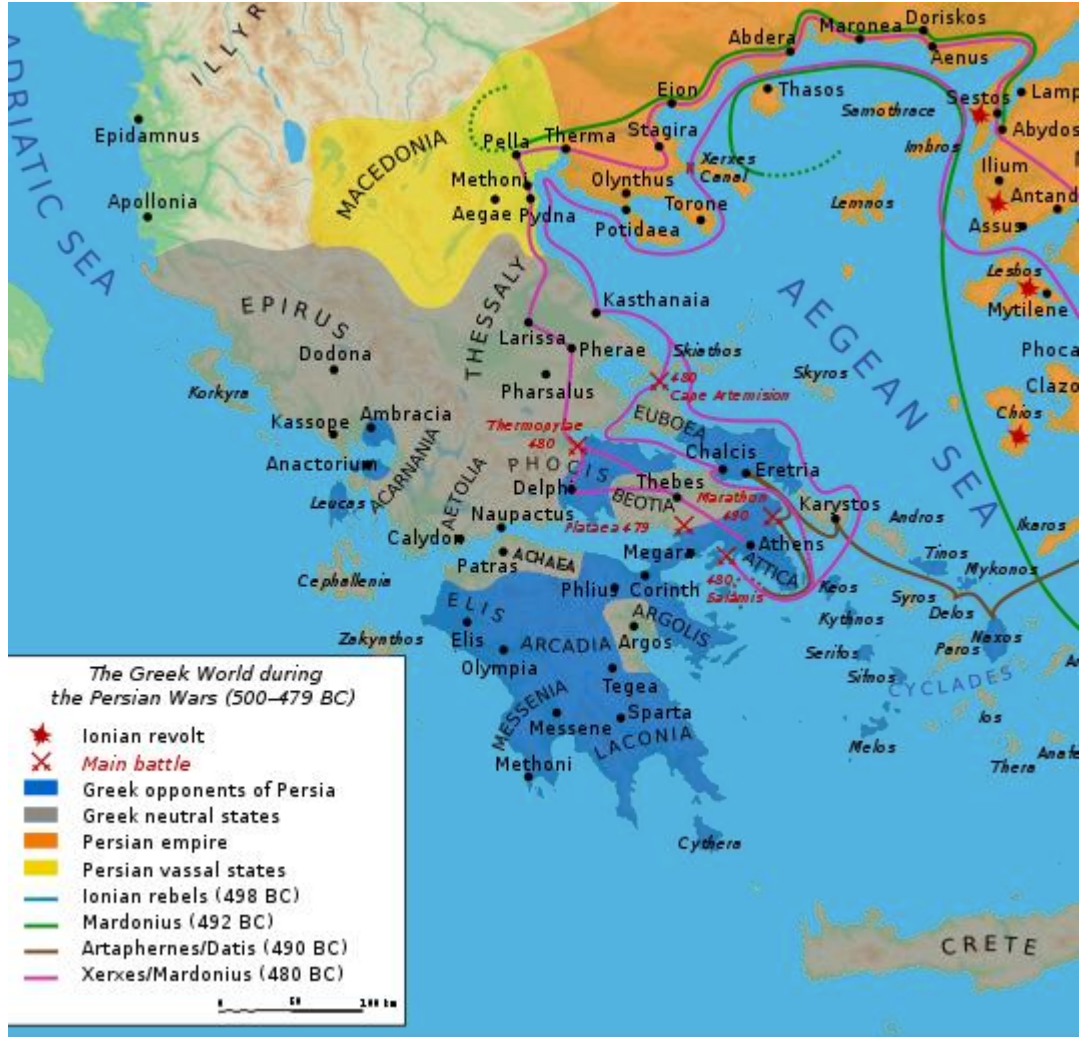
Thermopylai'nın Leonidas tarafından kahramanca savunulması Yunanlıların maneviyatını yükseltmiş ve Perslere karşı duydukları kinin artmasına neden olmuştur. Bu nedenle Termopylai Savaşı Yunanlılar için maddi bir yenilgi ancak manevi bir zafer olarak kabul edilmektedir (Mansel 1988: 284).

Termopylai yenilgisi ardından Atinalılar Istmos körfezindeki Salamis adasına çekilmişler, Persler de onları izlemiştir. Salamis dar bir körfez olması açısından stratejik açıdan Yunanlılar için çok önemlidir ve Perslerle bu dar alanda savaşmanın zafer getireceğini anlayan Yunanlılar burada savaşa başlamışlardır. Salamis Deniz Savaşı (MÖ 480) olarak adlandırılan bu savaşta Pers donanması gemileri, sayısal anlamda Yunan gemilerinden iki kat fazladır, buna karşın, yapılan savaşta bu kez Yunanlılar kesin bir zafer kazanmıştır.

2.2.1 Pers Savaşları'nın Dönüm Noktası: Plataia Savaşı

Salamis Deniz Savaşı'ndan sonra Tesselya'da kalan Persli komutan Mardonios Hellen birliğini dağıtmak için çok uğraşmış ve Atinalıları parlak vaatlerle Peleponnesos'tan ayırmaya çalışmıştır. Fakat bütün bu çabaların boşa gittiğini görünce ordusu ile birlikte 479 yılı Temmuz ayında Orta Yunanistan'a girerek Atina'yı ikinci kez zapt etmiştir. Halk tekrar adalara sığınmak zorunda kalmıştır.

Persler Attika'da ilk zamanlar tahribat yapmamışlar, Atina'ya barış teklif ederek bu şehri Yunan Birliğinden çıkarmak ve böylece Atina'nın güçlü donanmasından

Şekil 2.1: Pers Savaşları Haritası

(http://en.wikipedia.org/wiki/Greco-Persian_Wars, 2011)

faydalanmak için uğraşmışlardır. Bu sırada Spartalılar Orta Yunanistan'da inşasını bitirmiş oldukları İstmos Suru'nun ardında savunmada kalmak istemişlerdir. Atina ordusu ise yalnız başına Yunanistan'ı koruyabilecek güçte değildir. Atinalılar Perslerin barış teklifini reddetmekle beraber, Spartalıların acele yardım göndermelerini, aksi halde Perslerle anlaşacaklarını bildirmişlerdir. Bunun üzerine Spartalılar Kral Pausanius komutasında bir orduyu Boitia'ya göndermiştir. Pers komutanı Mardanius Spartalıların gelişi ile ordusu tehlike altına girince Atina ve çevresini ikinci kez yakıp yıktıktan sonra, kuzeye doğru çekilerek Palataia şehri yakınlarında ordusunu konuşlandırmıştır. Müttefik güçler de bu bölgeye gelmiş ve herhangi bir harekete geçmeden 10 gün beklemişlerdir (Mansel 1988: 290).

Gerçekte Yunan ordusunun durumu hiç iyi değildir çünkü ordunun gerisinde engebeli bir arazi vardır ve ordunun ihtiyacı olan malzemeler Pers süvarileri tarafından engellenmektedir. On birinci gün Pausanias Pers süvarisinin akınlarını önlemek ve bazı geçitleri işgal etmek üzere Palataia'ya doğru geri çekilirken ordu cephesini dağa doğru çevirince, aynı harekette bulunmayan hatta aksi yönde ilerleyen bazı Yunan birlikleri arasında büyük bir karmaşa yaşanmıştır. Bunu gören Persliler Yunanlıların kaçtığını sanarak, taarruza başlamışlardır. Ancak Sparta falanksı² tarafından durdurulmuşlardır. Pers ordusunun kanatlarındaki birlikleri yendikten sonra Spartalılar merkeze saldırmış ve Pers komutanı Mardonios öldürülmüştür. Bu sırada Yunan ordusunun başka birlikleri de karşılarındaki düşmanı dağıttıktan sonra Spartalılarla birleşmeyi başarmışlardır. Atinalıların bu savaşta rolü ise kesin olarak bilinmemektedir. Savaş sonunda düşman tüm Yunan ülkesini boşaltmıştır (Mansel 1988: 291).

Pers tehlikesini atlatan müttefikler bu savaşta Perslere yardım eden başka bir Yunan kenti olan Tebai'ya karşı harekete geçmiş ve şehri işgal ederek ganimetlerin onda birini İstmos kararlarına (MÖ 481 yılında Helen birliğinin kurulduğu kent) uygun olarak Delfoi Apollon'una sunmuşlardır. Yine bu savaşta Perslere yardım eden Teselya beylerinin cezalandırılması ise ertelenmiştir. Aynı zamanda Mikale mevkiinde yapılan son deniz savaşı da büyük bir zaferle sona ermiştir. Mikale savaşının başarısı sonunda, İonia şehirleri de ayaklanmışlar ve bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. İon şehirlerinde Sisam, Sakız ve Midilli gibi büyük adalar "Hellen Birliği"ne alınmışlardır (Mansel 1988: 293).

Plataia ve Mikale, Pers savaşlarının dönüm noktaları olmuştur. Bu savaşlardan sonra artık Persler Yunanlılara değil Yunanlılar Perslere saldırıya başlamışlar ve bu saldırılarını MÖ 5. yüzyıl ortalarına kadar sürmüştür.

Perslere karşı kazanılan zaferden sonra, adak olarak Yılanlı Sütun Üçayağı, Olymipia Zeus Heykeli, İstmos Poseidon Heykeli, Plataia Athena Aria Tapınağı ve kutsal alan nesnelere, Phidias Kült Heykeli, Polygnot ve Onasias'ın resimleri, Plataia

² Falanks: Mızrak ve benzeri araçlar kullanan askerlerin birbirinden ayrılmadan yan yana sürdürdükleri bir savaş düzenidir.

Boğası, Apollon Tapınağı'ndaki altın Athena Kalkanı, Makedon Kralı 1. Philippos'un altından heykeli olmak üzere çok sayıda adak hediyesi yapılmıştır (Gauer 1968: 75). Bu adak hediyelerinden yalnızca Yılanlı Sütun, çok büyük kayıplara uğramış olmakla birlikte günümüze kadar ulaşmıştır.

2.3 Delphoia'daki Yılanlı Sütun

Yılanlı Sütun Yunan kentlerinin Perslere karşı verdikleri mücadelenin hiçbir zaman unutulmaması özgürlüğün çok değerli olduğunun herkes tarafından bilinmesi amacıyla yaptırılmış ve Tanrı Apollon'un Delphoi'daki kehanet merkezinin önüne şükran sunusu olarak dikilmiştir (Arslan 2010: 438).

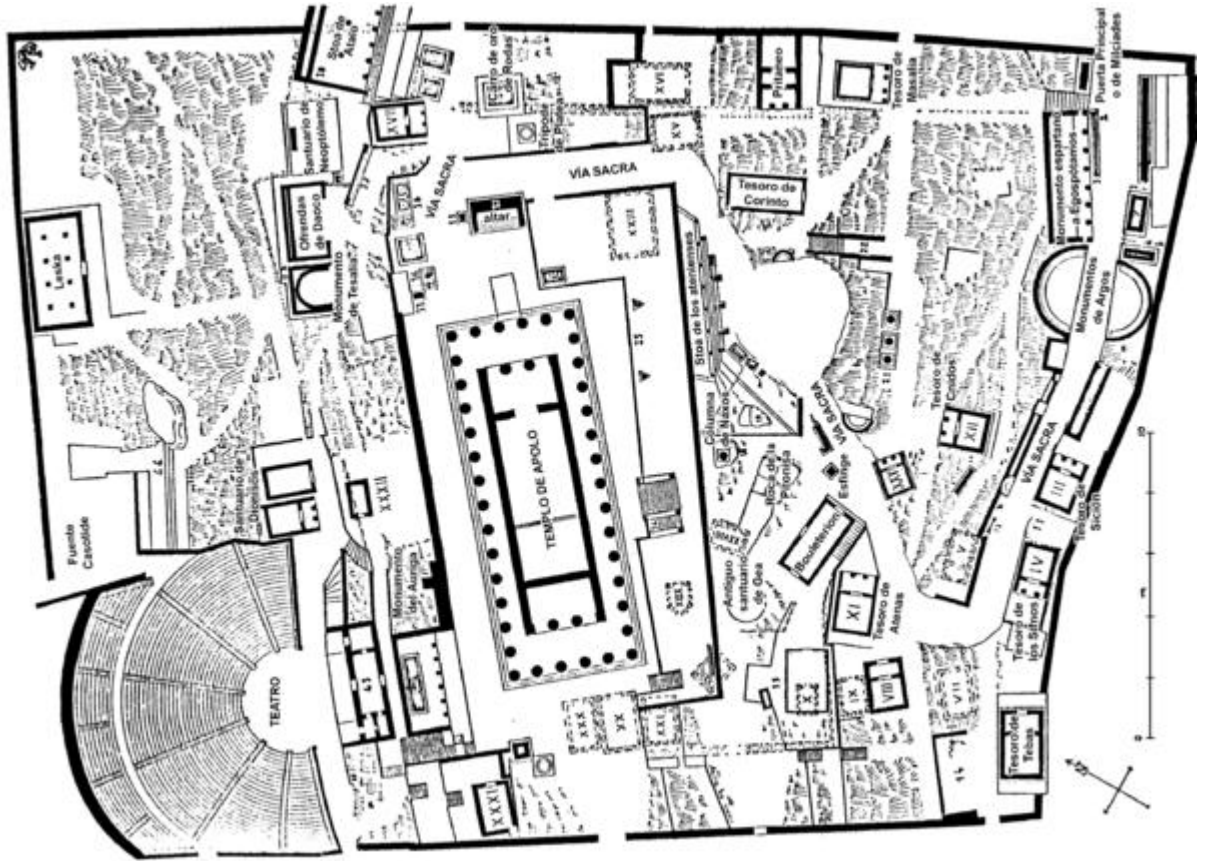
Fotoğraf 2.1: Delphoi Kutsal Alanı

(<http://www.bibleplaces.com/delphi.htm>, 2011)

Sütundan söz eden ilk kaynak MÖ 484-425 yılları arasında yaşamış Herodotos tarafından yazılan *Historiae*'dir. Herodotos (IX, 81) de ; "Bütün hazineler bir araya getirildikten sonra, bunların onda biri Delphoi'daki tanrının payı olarak ayrıldı. Bunlardan üç başlı bir yılanın üzerinde duran altından üçayaklı kazan yapıldı ki bu

kazan, Delphoi'da sunağın hemen yanında yükselmektedir....” sözleriyle Yılanlı Sütun’u anlatmaktadır.

Thucydides’in (460-395) Peloponnessos Savaşlarının Tarihi anlattığı eserinde (I, 132) de “İşte Spartalılar onun, yani Kral Pausanias’ın gerek mevcut kanunların herhangi bir yerde sınırını aşmış olduğu bütün önceki hareketlerini, gerekse bir zamanlar Helenlerin Medler’den (Perslerden) ilk ganimet parçası olarak adanmış buldukları Delphoi’daki sehpanın üzerine kendi başına bizzat şu iki satırlık beyti yazmaya cesaret etmiş olduğunu da teamül ettiler: Pausanias Hellenlerin komutanı olarak Med ordusunu imha etmiş olması sebebiyle iş bu anıtı Phoibos’a (Apollon’a) adak etti, bu beyti Lakedaimonlular daha o zaman sehpa üzerinden sildirdiler ve beraberce düşmanı mağlup edip nezir adağını dikmiş olan bütün devletlerin adlarını yazdırdılar” diyerek Sütun’un üzerine Pers Savaşlarında büyük yararlılık gösteren ve

Şekil 2.2: Delphoi Kutsal Alanı Planı

(<http://en.wikipedia.org/wiki/Delphi>, 2011)

savaşın kahramanı olarak anılan Sparta Kralı Pausanias'ın anıtın kaidesine kendisini zaferin tek kahramanıymış gibi gösteren bir yazıt yazdırdığı, savaşa katılan diğer kentler arasında bir süre sonra bu yazıtın hoşnutsuzluğa yol açtığını ve savaşa katılan tüm kent devletlerinin kendi adlarını üçayağa yazdıklarından söz etmektedir.

Sütun'dan bahseden diğer bir antik kaynak ise MS 2. yüzyılda yaşamış olan coğrafyacı ve yazar Pausanias'tır. Pausanias, *Periegesis tes Hellas* adlı eserinde (X, 13, 9)'da; "Yunanlılar Plataia yöresindeki savaştan sonra müştereken bir tunç yılan üzerinde duran altından bir üçayaklı kazan adak etmişlerdir. Benim zamanımda bu adak anıtının tunçtan olan kısımları aynen mevcuttu. Fakat altın kısımlarından Phokislilerin önderleri hiçbir şey bırakmamışlardı" diyerek Sütun'un üzerinde bulunan altın kazanın kimler tarafından yerinden koparıldığından söz eder.

Diodoros (XI.33.2) Plataia Savaşı'ndan sonra tunç yılan tarafından taşınan üçayaklı altın kazanın Yunanlıların ortak adağı olduğunu söyler (Aslan 2010: 439) .

Sütun, bütün kaynaklar ve hakkında yapılan çalışmalarda belirtildiği gibi, dönemi itibarı ile dünyanın en önemli ve ünlü bilicilik merkezlerinden biri olan Delphoi Apollon Tapınağına, Tanrı Apollon'a teşekkür amacıyla yapılmış bir adak sunusudur.

Yılanlı Sütun'un yapıldığı Klasik Dönem'de heykeller estetik açıdan değerlendirilmekle birlikte, dini siyasi ve sosyal işlevler için yapılmışlardır. Genellikle agora gibi halka açık alanlar, halkın kullandığı tapınak ve tiyatro gibi yapıların içine konmak üzere, kült ya da adak amaçlı olarak şehir yöneticisi ya da kralın talebi ile yapılmışlardır. Kült heykelleri (*ağalma*) kendisine inanılan tanrının yine aynı tanrıya ait tapınaktaki kişileşmesi olarak kabul edilmiştir. Adak heykelleri ise Yılanlı Sütun'da da olduğu gibi, Tanrı'nın yardım ve korumasını sağlamak amacıyla belirli bir tanrı adına yaptırılmıştır. Adak heykellerinde sunulan heykel için hemen her konu seçilebildiği gibi, anıtın boyutu ve malzemesi çok farklılık göstermektedir. Hem önemli devlet anıtları hem de küçük pişmiş toprak heykeller bu grup içinde yer alabilmiştir. Devlet tarafından askeri bir zaferin ardından kutsal alanlar içinde bronzdan heykeller dikilebilir, bu görünüşte dini bir işlevi yerine getiriyor gibi görünse de aslında politik amaçlara da hizmet etmiştir (Smith 2002: 12).

Tarih boyunca sikke yapmak gibi farklı amaçlarla kullanılmak üzere bronz heykellerin çok büyük bölümü eritilmiştir ve bu nedenle bunlarla ilgili bilgilerimiz, genellikle antik kaynaklar ve günümüze ulaşan az sayıdaki orijinal kalıntıya dayanmaktadır. Bu nedendir ki çağdaşları arasında günümüze kadar ulaşabilmiş az sayıdaki büyük boyutlu bronz eserden biri olan Yılanlı Sütun, dönemin heykeltıraşlığı hakkında önemli bilgiler aktarmaktadır.

Yılanlı Sütun'un yapımı birçok heykelin yapımında olduğu gibi dönemin sosyal ve siyasal ortamının bir başka deyişle, inançlarının yansımasıdır.

MÖ 7. yüzyıldan sonra, Homeros Destanları'nın halk tarafından da benimsenmesi daha önceleri devlet tanrıları aşamasına yükselmiş olan Olympos tanrılarının halk tarafından da tanınmasını sağlamıştır. Olympos tanrıları arasında Zeus belirli bir varlık haline gelerek örnek bir şekil almaya başlayan tanrı kavramının temsilcisi olmaya başlamış, Yılanlı Sütun'un adandığı tanrı Apollon ise, kahin (bilici) olarak tüm Yunan Dünyasında ün kazanmıştır. Olympos tanrıları, destan ya da lirik edebiyatta tanımlandığı insana benzer özellikleri ile kabul edilmiş ve doğal olarak antropomorfizm yaygın hale gelmiştir. Antropomorfizmin ilerlemesi ile bu tanrılar, başlı başına bir varlık halini almış, dünya düzeninin kurucusu ve insan topluluklarının refah ve mutluluğunun garantisi olduklarına inanılmıştır (Mansel 1988: 215-216).

Dindarlığın artmasının doğal bir sonucu olarak tanrıların kahinlik gücüne olan inanç da artmıştır. Kahinlik alanında Delphoi Apollon Tapınağı büyük bir ün kazanmış ve zamanla tüm Yunanistan için bir otorite haline gelmiştir. Yalnız resmi işler için değil, özel işler içinde bu tanrıya başvurulmuştur. Frigya Kralı Midas'ın tahtını Delphoi'ya armağan etmesi, Lydia krallarından Giges ve Kroisos'un bir çok kez Apollon'a başvurmaları ve zengin adaklar sunmaları Delphoi Kehanet Merkezi ve Apollon'un geniş bir coğrafyada önem kazanmış olduğunu göstermektedir (Mansel 1988: 216).

Yılanlı Sütun'un adandığı Tanrı Apollon, Yunan Dini içindeki 12 asıl tanrı arasında kabul edilmektedir. Zeus ile Leto'nun oğlu, Artemis'in kardeşidir. Doğum yeri kimi araştırmacılar tarafından Lykia Patara olarak (Erhad 1993: 47), kimilerince de Ortygia (Bıldırcınlı Ada) ya da Asteria adında yüzen bir ada olarak kabul edilir (Grimall 1997: 79). Aydın, durgun, ölçülü gücü simgeler, doğayı görme, varlığı

akılla algılama ve akıl yetisine dayanan yöntemlerle biçimlendirme gücü ve yeteneği, ışığı, plastik sanatları ve öngörüğü temsil eder (Erhad 1993: 44). Apollon adının “apello” defetmek, kötülüğü önleyip korumak anlamına gelen fiillerden türemiş olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca parlak anlamı taşıyan ve tanrının ışık saçan aydınlık varlığını dile getiren Phoibos ek adı da Apollon için kullanılan isimlerdendir (Erhad 1993: 45). Apollon’un sanat ve müzik yeteneği yüksektir. Musaların yöneticisi olarak ünü, Yunan Latin şiirinden başlamak üzere batı şiirinde büyüktür. Apollon birçok ozanın babası sayılır ayrıca hekim tanrı olarak adı genellikle oğlu Asklepios ile birlikte anılır (Erhad 1993: 49).

Söylenceye göre Apollon, Delphoi kehanet merkezine babası tarafından gönderilir. Zeus Apollon’a doğumundan sonra altın bir külah, bir lir ve kuğuların çektiği bir araba verir sonra da ona Delphoi’ya gitmesini buyurur. Apollon önce başka yerlere uğrar daha sonra da Yunanistan’a dönerek yaz ortasında şölenler ve ilahiler arasında Delphoi’ya gider. Delphoi’da bir su kaynağının yanında insanları ve hayvanları öldüren bir ejderle karşılaşır, Python bazen de Delphyne olarak adlandırılan bu ejderhayı -yılanı- oklarıyla öldürür. Bu canavar eski bir Themis tapınağını korumakla görevlidir ama kaynakları ve dereleri bulandırarak köylülerin sürülerini kaçırmakla, bereketli Krissa ovasını talan ederek, nymphaları korkutarak, ülkeye zarar vermektedir (Grimall 1997: 79). Apollon bu canavarı öldürerek, ülkeyi ondan kurtarır. Daha sonra Themis kehanet merkezini ele geçiren Apollon buraya kendi sembollerinden biri olan üçayaklı sehpayı bağışlar. Pythia (Delphoi Apollon Tapınağı kahini-oracle-) kehanette bulunacağı zaman bu sehbanın üzerine oturur ve alttan gelen dumanla kendinden geçerek kehanette bulunur (Grimall 1997: 80).

Apollon’un Delphoi kehanet merkezi mitosu çerçevesinde, Yılan üçayak ve kazan olarak tasarlanan Yılanlı Sütun, yapıldığı tanrının birçok ifadesini bir arada taşımaktadır.

Yunan mitoslarında yılan, önemli roller oynar. Kimi zaman üremeye sebep (Bkz. Gryope, Sabazios, Zagreus efsaneleri), kimi zaman besleyen (İamos efsanesi), kimi zaman cezalandırmaya araç (Laokoon ve Teiresias efsaneleri), kimi zaman da gelecekte haber veren yani kehanetle (Kalka, Cassandra, Melampous efsaneleri), ilgili nitelikleri vardır. Üçayaklı kazan ise Tanrı Apollon’un sembolüdür. Yılanlı Sütun’un bir savaşın kazanılması ardından yapıldığı düşünüldüğünde bu anıta,

yılanların Yunan mitoslarındaki niteliklerinin hemen tümü (kehanet, cezalandırma, yeni bir hayat) yüklenebilir.

Kimi araştırmacılar tarafından da yılanların karakteri “ruh, ata ve kahramanlar”ı simgelemektedir ve bu niteliklerin Yunan-Pers savaşında çok kez öne çıkarılmış olduğu düşünülmüştür (Gauer 1968: 90).

2.3.1 Yılanlı Sütun Üçayağının Biçimsel Restitüsyon Değerlendirmesi ve

Önerileri

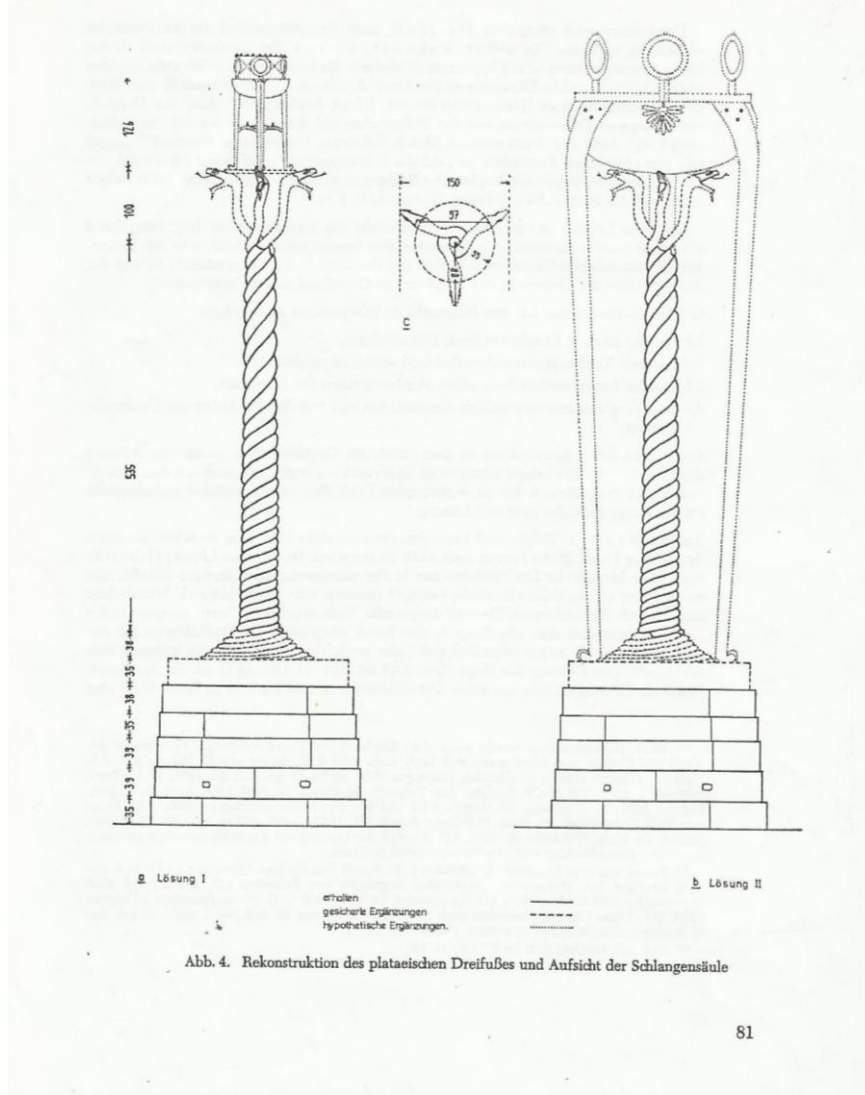
Anıtın özgün şekli ile ilgili olarak ilk rekonstrüksiyon denemelerinin yapıldığı 19. yüzyıl ortalarından bu yana Yılanlı Sütun ile üçayağının birbirleri ile olan biçimsel ilişkisi üzerinde kesin bir sonuca varılamamıştır. Bu görüş ve öneriler 1980’li yılların ortalarına kadar, anıta dair yazılı kaynaklar ve 1898 yılında Delphoi Kutsal alanında yapılan Fransız kazılarında ortaya çıkan ve Yılanlı Sütun üçayağına ait olduğu ileri sürülen kaide üzerinden yürütülmüştür³. Anıtın kaidesi ile ilgili olarak 1980’li yıllarda yapılan kazılarda ortaya çıkan kimi yeni kaide parçaları daha önce belirlenen kaidenin Yılanlı Sütun üçayağının gerçek kaidesi olmadığı konusunda yeni görüşleri ortaya çıkarmıştır⁴. Bu yeni bulunan kaide parçaları Üçayağın orijinal şekliyle ilgili tartışmaları da yeniden gündeme getirmiştir (Laroche 1989: 183-198; M. Steinhart 1997: 33-69).

Yapılan rekonstrüksiyon denemeleriyle ilgili olara bilim adamlarından bazıları kazanın üçayağının üç yılan başı üzerinde durduğunu iddia etmektedir. Bu görüşün genel olarak, Herodotos’un (IX. 81) “Ganimetler toplanıp onda biri Delphoi’ daki tanrıya (Apollon’a) ayırıldı, ayrılmış paydan sunağın yanında duran bronz üç başlı yılanın üzerine altın üçayaklı kazan sunuldu” ifadesinden kaynaklandı olduğu

³ Frick O. 1859: “Das plataische Weihgeschenk zu Konstantinopel” *Jahrbücher für klassische Philologie, Suppl. Bd. III*; Kluge K. 1929, “Die Gestaltung Des Erzes In Der Archaish-Griechischen Kunst” *JdI* 44, Berlin, 1929, 1-30; Deithier-Mortmann, 1862, Epigraphic von Byzaton Denkschriften der Wiener Akademie der Wissenschaften, hist.-phil. Classe 13.; E. Fabricus, “ Das Plataische Weihgeschenk in Delphi” *JdI* 2, 1886, Berlin, 176- 191; F. Studniczka 1928, *Zum plataischen Weihgeschenk in Delphi* (festgabe zur Wincelmannsfeier des Archaologischen Seminars der Universität Leipzig; Gauer W. 1968 “Weihgeschenke aus den Perserkriegen”, *JdI* 2, Tübingen, 75-96; Mansel A. M. 1970: “İstanbul’daki Burmalı Sütun Bugüne Kadar Yapılan Araştırmalar Toplu Bakış” *Bulleten* XXXIV, 189-209, Ankara.

⁴ Amandry P. (1987), “Trépieds de Delphes et du Péloponnèse”, *BCH*, 111, 79-131; Laroche 1989, *Nouvelles Observations Sur L’offrande De Platees*, *BCH*, 113, 183-198

belirtilmektedir. Biğer görüş ise 1898 yılında Delphoi kutsal alanında bulunan kaideden yola çıkılarak Sütun'un kazanı sadece alttan desteklediği ve doğrudan doğruya taş kaide üzerinde oturan kazan ayakları tarafından çevrildiği şeklindedir (Mansel 1988: 293; Mansel 1970: 193; Gauer 1968: 82) (Bkz.. Şek. 2.3).

Şek. 2.3 Restitüsyon Önerileri

(Gauer 1968: 81)

1898 yılından itibaren yapılan Fransız kazılarında ortaya çıkartılmış olan kaide Delphoi Kutsal Alanında bulunan Apollon Tapınağı'nın doğusundaki Khios (Sakız) sunağının önünden geçen kutsal yolun kenarındadır. Bu kaide kalker taşından bir temelin üzerinde üç sıra kesme taş tabakasından kareye yakın bir biçimde yapılmış alt bölüm ve onun üzerinde bugün mevcut haliyle, altı beyaz ve üstü siyah kalkerden oluşmuş iki tabakalı yuvarlak bir bölümden meydana gelmektedir. Bu kaide

üzerindeki kenet delikleri ve oyuklardan kaynaklı olarak üzerinde muhtemelen 35 cm yüksekliğinde bir altıncı tabakanın durması gerektiğini düşünülmüştür (Mansel 1970: 194). Bu tabakanın eklenmesi ile kaidenin toplam yüksekliği 221 cm olarak, kaidenin üzerinde, altın ya da altın kaplama kazanın yer aldığı üçayağın yüksekliğinin 760 cm olarak hesaplandığı belirtilmektedir (Mansel 1970: 194). Bu önerinin, uzun süre arkeologların büyük bölümü tarafından kabul edildiği, ancak K. Kluge'un İstanbul'daki yılan başını inceledikten sonra bu öneriye katılmadığı, yılan başı üzerinde rastladığı sert lehim izlerinden (yılan başı üzerinde çok sayıda benzer boşluklar vardır ancak hangisinin Kluge'un bahsettiği iz olduğu anlaşılmamaktadır zira baş üzerindeki izler hemen hemen birbirleriyle aynı özelliği göstermektedir) yola çıkarak yeni bir restitüsyon önerisi ile kazan ayaklarının doğrudan doğruya yılan başlarının üzerinde durmuş olduklarının ileri sürüldüğü görülmektedir (Kluge 1929: 27; Mansel 1970: 194). Mansel, Antik Dönem anıtlarının restitüsyon önerilerinde başarılı çalışmalar yapmış olan arkeolog F. Studniczka'nın⁵, bazı vazo resimleri ve bronz kabartmalara dayanarak, yılan vücutlarının alta düz bir biçimde yatay olarak kesilemeyeceğini ve bir bütün olarak yere temas edemeyeceğini düşünerek, sonlarına doğru incelen yılan kuyruklarının birbirinden ayrılarak kaide üzerinde yayıldığını ve kaidenin üst yüzünde görülen üç deliğin kazanın ayaklarını değil, fakat yılan kuyruklarını tespit için açılmış kenet deliklerin olduğunu ifade ettiğini belirtmektedir (Mansel 1970: 195).

Yukarıda adı geçen bilim adamlarından sonra, Gauer tarafından Pers Savaşlarına Ait Adak Hediyeleri konusunda yapılan doktora tezi kapsamında Yılanlı Sütun Üçayağı restitüsyon açısından İstanbul Sultanahmed Meydanındaki Sütun, İstanbul Arkeoloji Müzelerindeki Yılan Başı ve Delphoi,'daki kaidenin birlikte incelenmesi sonucunda değerlendirilmiştir⁶. Son olarak Steinhart tarafından konu 1997 yılında yeniden ele alınmıştır⁷.

Gauer kendinden öncekiler tarafından da ileri sürülen iki öneri üzerinde durmuş bu önerileri yüksek bir taşıyıcı üzerinde duran üçayaklar olarak adlandırdığı kazanı

⁵ F. Studniczka 1928, *Zum plataischen Weihgeschenk in Delphi* (festgabe zur Wincelmannsfeier des Archäologischen Seminars der Universität Leipzig)

⁶ Gauer Werner, "Weihgeschenke aus den Perserkriegen", *JdI., Beiheft 2*, Tübingen, 1968, 75-96.

⁷ M. Steinhart 1997: "Bemerkungen zu Rekonstruktion, Ikonographie und Inschrift des Palataischen Weighgeschenkes", *Bulletin de Corrospondance Hellenique*, 121, 1997, 33-69

taşıyan üçayağın yılan başları üzerine oturduğu **1. şekil** (Bkz. Şek. 2.3a); ve **orta destekli üçayaklı kazanlar** olarak adlandırdığı üçayağın kaideye kadar uzandığı **2. şekil** (Bkz. Şek. 2.3 b) olarak sınıflandırmıştır.

Üçayağın orijinal şekline dair bir sonuca ulaşmak amacıyla;

1) Anıtla ilgili yazılı kaynaklardaki yorumlar

2) Anıt'ın Delphoi'daki kaidesi ve üzerindeki izler

3) İstanbul'daki Yılan Başı parçası ve onun üzerindeki kama delikleri

4) Benzer Üçayaklar ve bu eserlerin dönem özelliklerini incelemiştir (Gauer 1968: 82).

1) Anıtla ilgili yazılı kaynaklardaki yorumlar: Gauer, antik kaynaklardan Herodot'un "Üç başlı, yılanın üzerinde duran altın üçayak" (Herodot, IX. 81) ifadesinde kullanılan yunanca "επι" sözcüğünün "üstünde" anlamı taşıdığını bu nedenle de **1. şekil**deki gibi üçayağın doğrudan yılan başlarına bastığı ve Herodotos'un ifadesinin **1. şekil**deki öneriyi (Bkz.. Şek. 2.3 a) desteklediğini; (Gauer 1968: 83, 89). Ancak diğer bir önemli kaynak olan Pausanias,'ın (X 13, 9) da "Anıtın madeni (tunç) halinden kalan kısmı, benim zamanımda da zarar görmemiş haldeydi. Altından ise, Phokis'in liderleri, tunç kalıntının aksine, geriye bir şey bırakmamışlardı" ifadesinden yola çıkarak, Pausanias'ın anıtı hırpalanmış, yağma edilmiş haliyle bulunduğunu, bunu da dikkat çekecek kadar genel bir ifadeyle anlattığını ve bu ifadeden anıtın **2. şekle** (Bkz.. Şek. 2.3 b) uygun olduğu sonucuna varıldığını (Gauer 1968: 83-84).

2) Anıt'ın Delphoi'daki kaidesi ve üzerindeki izler: Kaidenin pozisyonu ve üzerindeki izlerin değerlendirilmesi ile **1. şekil**in öne çıktığını (Bkz.. Şek. 2.3 a),

3) İstanbul'daki Yılan Başı parçası ve onun üzerindeki kama delikleri: Yılan başı üzerindeki delikler değerlendirildiğinde yine **1. şekil**in uygun olduğunu (Bkz.. Şek. 2.3 a) (Gauer 1968: 89) (Bkz.. Fot. 5.19).

4) Benzer Üçayaklar ve bu eserlerin dönem özellikleri:

1. şekil olan yüksek taşıyıcıların üzerindeki üçayaklarda, taşıyıcı olarak MÖ 4-5. yüzyılda Dor ve İon, daha sonra ağırlıklı olarak Korinth sütunlarının kullanıldığı, MÖ 5. yüzyılın sonlarından itibaren Atik ve aşağı İtalya vazo ressamlığında bu türden üçayak anıtların yaygın dekoratif nesnelere dönüştükleri belirtilmektedir. Delphoi'deki Akanthus anıtının da ayrıca bunlara örnek olarak verilebileceğinden söz eden Gauer 1. şekle benzer örneklerin, sadece küçük sanatlarda kullanıldığını ifade etmektedir. Bu durumda Yılanlı Sütunun 1. şekildeki bir biçime sahipse Anıtın kabul edilmiş geleneksel biçimden farklı, olağandışı görünümüyle, türünün tarihinin en önde örneği olacağını belirtmektedir (Gauer 1968: 84).

Gauer 2. şekildeki gibi bir orta desteğe sahip olan üçayakların arkaik çağlardan beri bilindiği, bu dönemde de desteğin genellikle bir sütundan olduğunu belirtir (Gauer 1968: 84). Bu destek sütunların çoğunda sıkça adak yazıtı bulunduğu ve bu örneklerin MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısından itibaren MÖ 4. yüzyıla kadar devam ettiği, Atina Akropolisi'nde böyle bir üçayağın varlığının kesin olduğu, benzer bir üçayak tipinin Delphoi'dan da bilindiği, Atika vazolarında orta destekli üçayakların MÖ 5. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren görüldüğünü ve orta desteğin sıkça bir heykelle temsil edildiğini ancak bu türden anıtların hiçbirinin günümüze kadar ulaşmadığını, yazılı kaynakların, bu "üçayak heykelleri"nin varlığı konusunda hiçbir soru işaretine yer vermeyecek şekilde işlevlerinin ve yerlerini belirtildiği ifade ederek, biçimsel anlamda irdelendiğinde bu kadar çok sayıdaki örneğin, Yılanlı Sütun Üçayağının orta destekli üçayaklar grubuna yani 2. şekilde gösterildiği gibi olması gerektiği sonucuna varılacağını belirtir (Gauer 1968: 85-86). Gauer bilinen üçayakların en yüksekinin 4.5 m olarak tespit edildiği düşünüldüğünde ise Yılanlı Sütun üç ayağının makul ölçülerin iki katı yüksekliğinde olduğundan, bir diğer olumsuzluğun bu kadar büyük boyutlu altın üç ayağın bilinen en büyük altın üçayak olan ve 2.00 m. yi aşmayan Gelon üç ayağının yanında çok büyük olacağı ve Gelon üç ayağının bu eserin yanında zavallı kalacağını da ifade eder (Gauer 1968: 89) Yine de benzer eserler ve dönem özelliklerinden yola çıkıldığında anıtın orijinalinin 2. şekle yakın olduğunu belirtilir.

Sonuç olarak yukarıda belirtilen dört dayanak noktası değerlendirildiğinde her iki rekonstrüksiyon önerisinden birincisine ya da ikincisine olur vermenin eldeki bulgular karşısında mümkün olmadığını ifade edilir (Gauer 1968: 89).

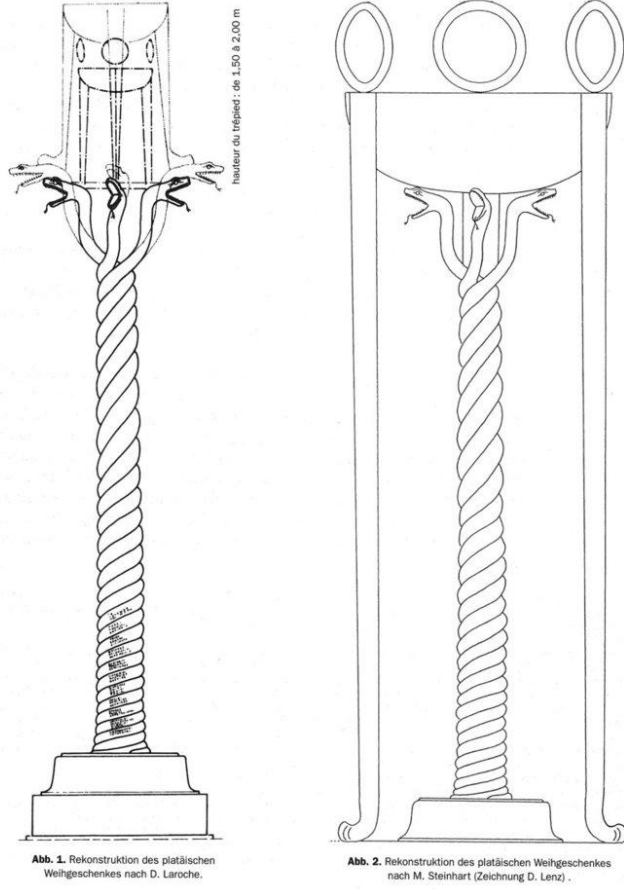
Delphoi kutsal alanında 1980’li yıllarda yapılan kazılarda ortaya çıkan yeni kaideden yola çıkılarak Yılanlı Sütun’un kapladığı alan çıkarıldığında kaide kalan kısmının büyük bir üçayağın bacakları için yeterli alan kalmadığı ve kaide üzerinde ayakların sabitlendiğini gösterir hiçbir iz bulunmadığı belirtilerek sütunun üçayağın yılan başları üzerinde taşındığı yorumu yapılmıştır⁸ (Bkz.. Şek. 2.4 a).

Ancak böyle üçayak ayaklarının her zaman kaide üzerine basmadığını, kaidenin de oturduğu zemine ayakların oturabileceğini bu durumda bu üç ayağın sütunu çevreleyebileceği bunun örneklerinin ise vazo resimlerinde görüldüğünü ifade edilmektedir (Steinhart 1997: 35). Aynı zamanda üç yılan tasvirinin üç ayağı taşımak üzere tasarlanmadığı, yılanların MÖ 8. yüzyıldan beri bezeme ögesi olarak pişmiş toprak ve bronz kaplarda kullanıldığı, ancak bu bağlamda hayvan figürünün süslediği eşyanın önüne geçmediği, üçayaklarda yılanların sayısının açıkça istendiği kadar çoğaltılabileceği, Plataia adak armağanının üç yılanla sahip olmasının eserin üç bacağıyla doğrudan kurulabilecek basit bir orantı ilişkisiyle açıklanabileceği de belirtilmektedir (Steinhart 1997: 41).

Steinhart şekil 2.4 b deki üçayakların MÖ 7. yüzyıla kadar geri götürülecek bir geleneğe dayandığını ileri sürmekte, üçayaklarda figürlü orta desteklerin, resim geleneğinde olduğu gibi, literatürde de yer bulduğunu örneklerle anlatmaktadır (Steinhart 1997: 40).

Antik kaynaklar üzerinde yapılan yorumlara değinen Steinhart bir çok araştırmacının Herodotos’un (IX,81) anlatımının Yunanca çevirisinin “επι” kelimesinden yola çıkarak üçayağı tepede, yani yılanın üzerinde durduğu anlamını çıkarttığını ancak bu algılamının doğru olmadığını, Yunanca “επι” kelimesinin yalnızca “bir şeyin üzerinde durmak” anlamına gelmediğini, bu kelimenin “bulunmak/orada bulunmak” ifadeleriyle de karşılanabileceğini belirtmektedir. Buradan yola çıkarak, Herodotos’un anlatımının kesinlikle iki rekonstrüksiyon modelinden biri için net yorumlanabilir bir bilgi sunmadığını, ileri sürmektedir (Steinhart 1997: 36-37)

⁸ Laroche D. (1989), Nouvelles Observations Sur L’offrande De Platees, *BCH*, 113, 183-198.

Şekil 2. 4: Restitüsyon Önerisi a: D. Laroche tarafından yapılan öneri; b: Steinhart tarafından yapılan öneri (Steinhart, 1997: 36)

Antik kaynakları detayıyla inceleyen Steinhart, Pausanias'ın, adak armağanını, 3. Kutsal Savaş'ta uğradığı hasarlı haliyle tasvir ettiğini, Pausanias'ın zamanında adaktan geriye gerçekte ne kalmış olduğu sorusunun ortaya çıktığını, en sık başvurulmuş tahminin “altın Üçayağın” Phokisliler tarafından, Apollon Tapınağı'na yaptıkları talan ve yağma baskınında, Phokis askerlerinin finanse edilmesi amacıyla eritilmiş olması gerektiğini söylemektedir (Steinhart 1997: 38). Pausanias'ın öncelikle materyale dayalı dış görünüm üzerinden “bronz yılan” ile “altın üçayak” arasında ayırma gittiğini, öncelikle üçayağa, sonra Yılan(lar)'a değindiğini, bu tür bir adak armağanının daha büyük ve en çok dikkat çeken parçasıyla ilgili bilgi vererek tasvirine başladığını dolayısıyla, manevi olarak da, maddi olarak da daha değerli olan

parçadan bahsetmesinin beklenen bir durum olduğunu, bu ifadeden uçayağın çalınmış da olsa Plataia adak armağanının en büyük ve en etkileyici parçası olduğu bilgisinin ortaya çıktığını dolayısı bu ifadenin orta destekli uçayak biçimli anıtı ifade ettiğini belirtmektedir (Steinhart 1997: 39). Thucydides'in Yılanlı Sütun'a değindiği yerde de "uçayak" terimi içinde Yılanlı Sütun'u da kastettiğini, sütunun "Üçayak'ın" bir parçası olarak ele alındığını belirtir (Steinhart 1997: 42). Herodotos'un da kent adlarının bulunduğu yazıtın "Üçayağın" üzerinde olduğunu belirtmesinden yola çıkarak "Yılanlı Sütun'u" "Üçayak" tanımını içine aldığı, ifade eder (Steinhart 1997: 42).

Üçayağın ölçülerinin oranlarını tespit etmek için Vatikan'daki Hydrianın üstünde bulunan, Apollon Epidelphinios'u deniz üzerinde gösteren Berliner Maler çizimindeki uçayağın oranları temel alındığında bu oranda uçayağın toplam yüksekliğinin yaklaşık 760 cm olduğu, bunun dışında Atina ve Delfoi'daki uçayak kaidelerinden yüksekliği 625 cm ye kadar ulaşabilecek uçayaklar bulunduğunu ve Yılanlı Sütun üçayağının yüksekliğinin bunlarla karşılaştırılabilir ölçülerde olduğunu, Üçayakların yükseklik hesaplarında temel alınan bacak aralığı ve yükseklik oranının MÖ 5. yüzyılın erken dönemlerinin uçayak tasvirlerinde de geçerli olduğunu, dolayısı ile Yılanlı Sütun üçayağının orta destekli uçayaklar modeli ile dönemi içinde yapılan uçayaklardan çok büyük farklarla ayrılmadığı sonucuna varır (Steinhart 1997: 43).

Steinhart literatür'de yer alan betimlemeler ve resimlerden yapılan tipolojik karşılaştırmaların bütünlük içinde bir rekonstrüksiyon için veri sunduğunu ancak günümüze ulaşan parçalarının eserin esas biçimini tüm detaylarıyla tekrar tasarlamaya kesinlikle izin vermediği de ifade etmektedir (Steinhart 1997: 42). Bunun yanı sıra mevcut veriler değerlendirildiğinde uçayağın orta destekli uçayak şeklinde (Bkz. Şek. 2.4 b) olması gerektiğini belirtir.

Steinhart üçayağın kesin olarak çözülemeyecek bir diğer sorununun ise, bezeme öğelerinin durum ve ölçüleri olduğunu belirtmektedir. Olasılık dahilindeki her iki uçayağa (Şek. 2.4 a - b) ait halkaların kazanlarının üst tarafında yer aldığını, ancak ilk önerideki uçayağın (Şekil 2.4 a) yalnızca iki halkaya sahipken, diğer uçayağın MÖ 5. yüzyılda yaygın olan sayıda halkayla çevrelendiğini, dolayısıyla da taslakta üç halka olduğunu varsaymıştır (Bkz. Şekil.2.4.b) (Steinhart 1997: 43). Ayrıca yine

taslakta gösterilmemiş olan bir de çelenk olması gerektiği aynı şekilde halkalara, üç-beş yapraklı ya da dokuz yapraklı olabilecek ve şimdiye dek hiç bahsedilmemiş olan birer palmet iliştirilmiş olduğunun da kabul edilebileceği üstü süslerle donanmış olması gereken “enlemesine bağlantı parçalarının bulunup bulunmadığı sorusunun ise cevapsız kalacağı belirtilmektedir (Steinhart 1997: 43).

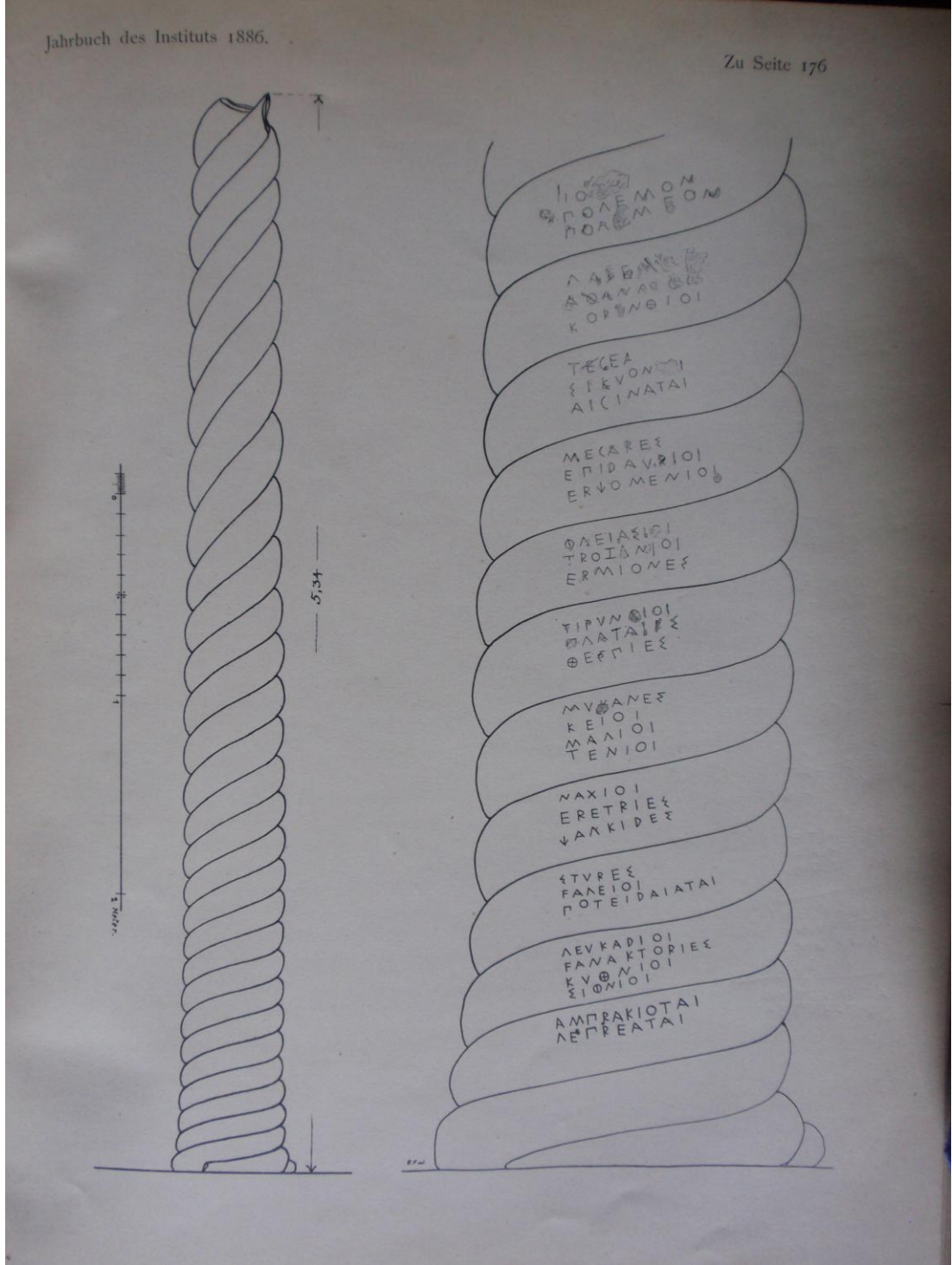
2.3.2 Yılanlı Sütun Üzerindeki Yazıtlar

Sultanahmed Meydanı'nda bulunan Yılanlı Sütun'un kuzey doğu yönünde Pers Savaşlarına katılan kent devletlerinin listesi bugün hala görülebilmektedir. Yazıtlar 13. kıvrımdan itibaren başlayarak yukarıdan aşağıya doğru gelmek sureti ile kimi kıvrımda dört kimisinde üç ve kimi kıvrım üzerinde de iki satır halinde yazılmış olarak 2. kıvrıma kadar devam etmektedir. (Bkz. Şek. 2.3-2.4; Fot. 22). Yazıtın tarihi Yunan yazıtlarının en önemlilerinden biri olduğu kabul edilmektedir ve başta Lakedaimonlular, Atinalılar ve Korintliler olmak üzere Yunan symmakhoiuna (silah birliği) katılan 31 kent devletinin listesini içerir (Steinhart 1997: 34).

	0		
1	POLEMON POLEMEON	7	MYKANES KEIOI MALIOI TENIOI
	LAKEDAEMONIOI		
2	ATHANAIOI KORINTHIOI		
	TEGEATAI	8	NAXIOI ERETRIES CHALKIDES
3	SIKYNIOI AIGINATAI		
	MEGARES	9	STYRES FALEIOI POTEIDAIATAI
4	EPIDAUROI ERCHOMENIOI		
	PHLEIASIOI	10	LEUKADIOI FANAKTORIES KYTHNIOI SIPHNIOI
5	TROZANIOI ERMIONES		
	TIRYNTHIOI	11	AMPRAKIOTAI LEPREATAI
6	PLATAIES THESPIES		

Şekil 2.5: Sütun Üzerinde Bulunan Yazıtlar

(Stienhart, 1997: 52)

Şekil 2. 6: Sütun Üzerinde Bulunan Yazıtlar

(Fabricus, 1886: 176)

Yazıtlar, 1856 yılında sütun çevresinde yapılan kazı sonucunda Sütun'un bütünüyle ortaya çıkarılmasının ardından, önce Alman filologlardan, A. Dethier, A.D.Mortman ve O. Frick⁹, daha sonra ise E. Fabricus¹⁰, tarafından okunmuş, Steinhart tarafından da tekrar gözden geçirilmiştir¹¹. Bu yazıtta yer alan isimlerin, yalnızca Plataia savaşına değil aynı zamanda tüm Pers Savaşlarına katılan Yunan Kent Devletleri'nin adları olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle Sütun'un Delphoi adak kazanına ait olup olmadığı yolundaki şüpheler bu yazıtların okunması ardından tamamen ortadan kalkmıştır (Mansel 1970: 193).

Yazıtın, tarihi Yunan yazıtlarının en önemlilerinden biri olduğu ve Phokis alfabesi kullanılarak ancak Lakonia diyalekti ile yazılmış olduğu belirtilmektedir (Steinhart 1997: 54).

Fotoğraf 2.2: Sütun Üzerinde Alttan İkinci Kıvrımda Yer Alan Yazıttan Detay

(Fot. G.Baran Çelik, 2011)

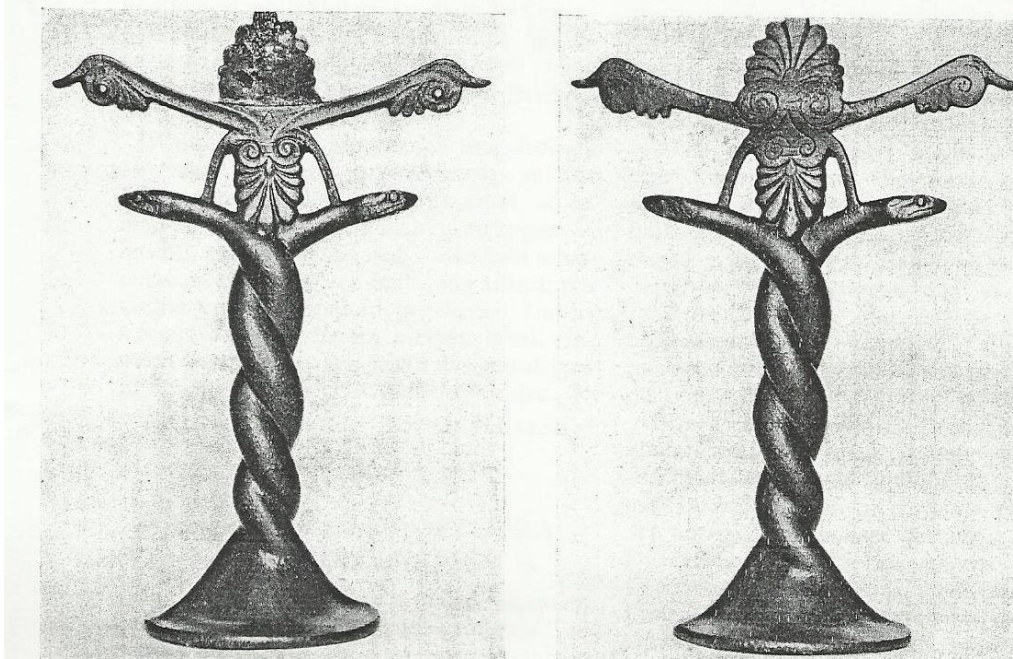
⁹ Deithier-Mortmann, *Epigraphic von Byzantion* (Denkschriften der Wiener Akademie der Wissenschaften, hist.-phil.Classe, 13. 1862.

¹⁰ E. Fabricus, "Das Plataische Weihgeschenk in Delphi" *Jdl.* 2, 1886, Berlin, 176- 191

¹¹ Steinhart 1997: "Bemerkungen zu Rekonstruktion, Ikonographie und Inschrift des Palataischen Weighgeschenkes", *BCH*, 121, 33-69

2.4 Anıtın Olası Etkilediği Eserler

Sütun'un bazı küçük tunç eserleri etkilediği belirtilmekte ve bunlardan birinin de Atina Milli Müzesi'nde 61 numara ile envanterli Karapanos Koleksiyonu'nda bulunan bir ayaklı ayna desteği olduğu ifade edilmektedir (Jantzen 1937: 337-339). Ayna desteği konik biçimli dibe sahiptir ve birbirine sarılarak yükselen dört kıvrımdan sonra boyunları hemen hemen yatay olarak birbirinden ayrılan iki yilandan oluşmaktadır (Bkz. Şek. 2.5). MÖ 490-450 yılları arasında yapılmış olduğu düşünülen ve kendi türü içinde tek olan bu eserin ustasının, eserini Yılanlı Sütun'u örnek alarak yaptığını tahmin edilmektedir (Jantzen 1937: 337-339; Gauer 1968: 90; Mansel 1970: 192;). Pompei'den Helenistik Dönem'e ait üç yilandan oluşan bir şamdan ve Roma imparatorluk döneminden kalma iki yılanlı bir sistrum'un sapındaki bezemelerin de yılanları açısından benzer özellikler taşıdıkları ancak bunların tamamen Yılanlı Sütun'dan etki alıp almadığının bilinemeyeceği belirtilmektedir (Gauer, 1968: 90).

Fotoğraf 2.3: Bronz Ayna Desteği, Atina Milli Müzesi (Jantzen, 1937: 337)

Yılanlı Sütun'un Hipodrom'da zaman zaman fiskiyeli bir çeşmenin çörteni olarak kullanıldığı düşünülmekle birlikte hangi dönemde bu kullanımın gerçekleştiği konusunda kesin bir bilgi yoktur (konuyla ilgili Bkz. bölüm 4.3. Sütun çevresinde yürütülen kazılar).

Bunun yanı sıra duvar resimleri, kabartmalar ve elyazmaları gibi kimi Bizans Dönemi betimlerinin Yılanlı Sütun'la benzerlikleri dikkat çekmektedir, konuya Stichel tarafından yazılan makalede geniş yer verilmiştir ¹².

Kıbrıs'taki Moutoullas Kilisesi'nde bulunan ve 1280'e tarihlenen duvar resminde birbirlerine dolanmış dik durumdaki iki yılanın açık ağızlarından suların aktığı bir çeşmenin tasvirini Yılanlı Sütun'la ilişkilendirilmiştir (Bkz.. Şek. 2.6).

Fotoğraf 2.4: Kıbrıs'taki Moutoullas Kilisesi'nde Bulunan Duvar Resmi
(Stichel, 1997: Taf. 52, Fot. 1)

Benzer bir içeriksel bağlantı da Kıbrıs Larnaka'daki bir kilisedenin Tympanonundaki kabartmada gözlenmiştir (Bkz.. Şek. 2.7) Yılanlı Sütun formundaki bu rölyef de 13. yüzyılın 1. yarısına tarihlendirilmiştir (Stichel 1997: 323-324).

¹² Stichel 1997, "Die 'Schlangensäule' im Hippodrom von Istanbul" *IstMitt*, 47, Tübingen, 315-348.

Fotoğraf 2.5: Kıbrıs Larnaka’da Bulunan Tympanan Kabartması, Victoria ve Albert Müzesi (Stichel, 1997: Taf. 52, Fot. 2)

Bu her iki örnekten yola çıkılarak Yılanlı Sütun’un fiskiye formunun Kıbrıs’ta sanatsal bir motif olarak kullanıldığı düşünülmüştür. Benzer çeşme formlarının 12. yüzyılda Constantinopolis’in kitap süslemelerinde de görüldüğü belirtilmektedir (Stichel 1997: 324).

Bizans İmparatorluğu süreci içinde Yılanlı Sütun’un fiskiyeli çeşmelere ilham kaynağı olduğu yukarıdaki örneklerden anlaşılacakla birlikte Sütun’un gerçekten fiskiye olarak kullanılmış olup olmadığı hakkında yeterli veri bulunmamaktadır zira sözlü aktarımların da bu tasvirler üzerinde rolü olabileceği düşünülebilir.

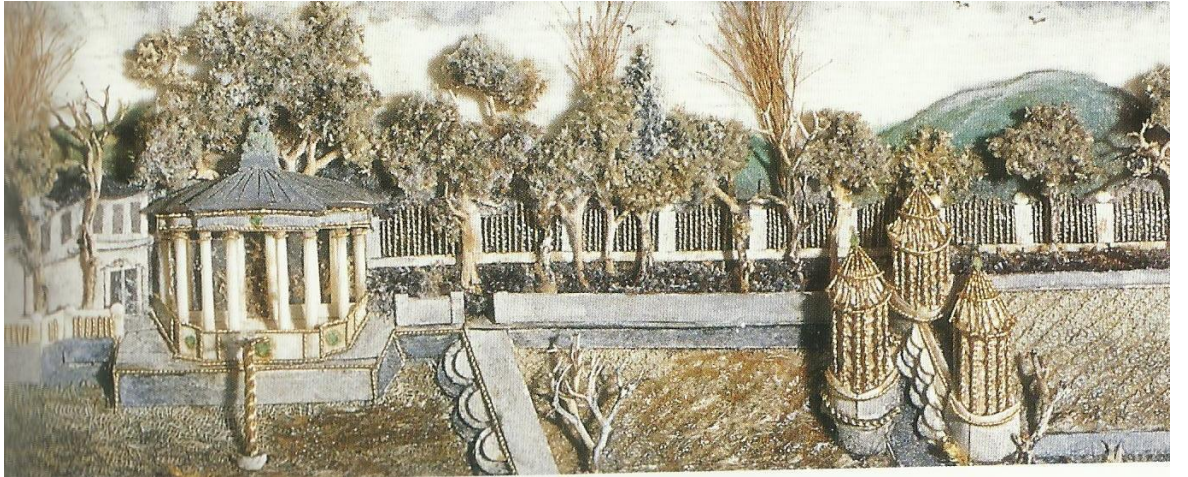
Osmanlı İmparatorluğu’nda Lale Devri olarak anılan 18. yüzyıl başlarında Haliç çevresinde yeni saray ve kasırlar yapılmıştır. Bu mekanların bahçe düzenlemesi içinde çok sayıda fiskiyenin kullanıldığı da bilinmektedir.

1703 de tahta geçen III. Ahmed’in Sadrazamı İbrahim Paşa 1722 de devrin bütün mimarları ile kağıthanede bir saray yapılmasını sağlamıştır. Yeni yapılan bu saraya Sadabad adı verilmiştir. Saray kompleksi içinde sütunlu bir sayeban şeklinde üzeri

açık ve ortası havuzlu Kasr-ı nişad adlı bir köşk yapılmıştır. Kasr-ı nişad'ın tam önünde bulunan havuzun ortasında ejder başları şeklinde fiskiyeli bir tunç sütun olduğu ifade edilmektedir (Eyice 1986: 31). 1730 yılında yaşanan Patrona Halil ayaklanması sonrasında bu saraylar büyük bir yıkıma uğramıştır.

Sultan III. Selim (1789-1808) Sadabad Kasrı'nı kagir olarak yeniden yaptırmış, Sultan II. Mahmud devrinde 1809-1814 yılları arasında Eski Sadabad'ın yerine, mimar Kırkor Balyan'a yenisi yaptırılmış, eski Sadabad'dan kalan Kasr-ı nişad ve ya Çadır köşkü denilen geniş bir saçağı taşıyan sütunlarla çevrili ortası havuzlu kameriye ise aynen korunmuş ancak adı Çağlayan Kasrı olarak değiştirilmiştir. Sultan Abdülaziz II. Mahmud'un Saray'ını yıktırarak 1862 yılında Avrupa mimari üslubunda yeni bir saray inşa ettirmiştir. Kasır 1940 larda yıkılıp yerine istihkam okulu yaptırılmıştır (Atasoy 2002: 284).

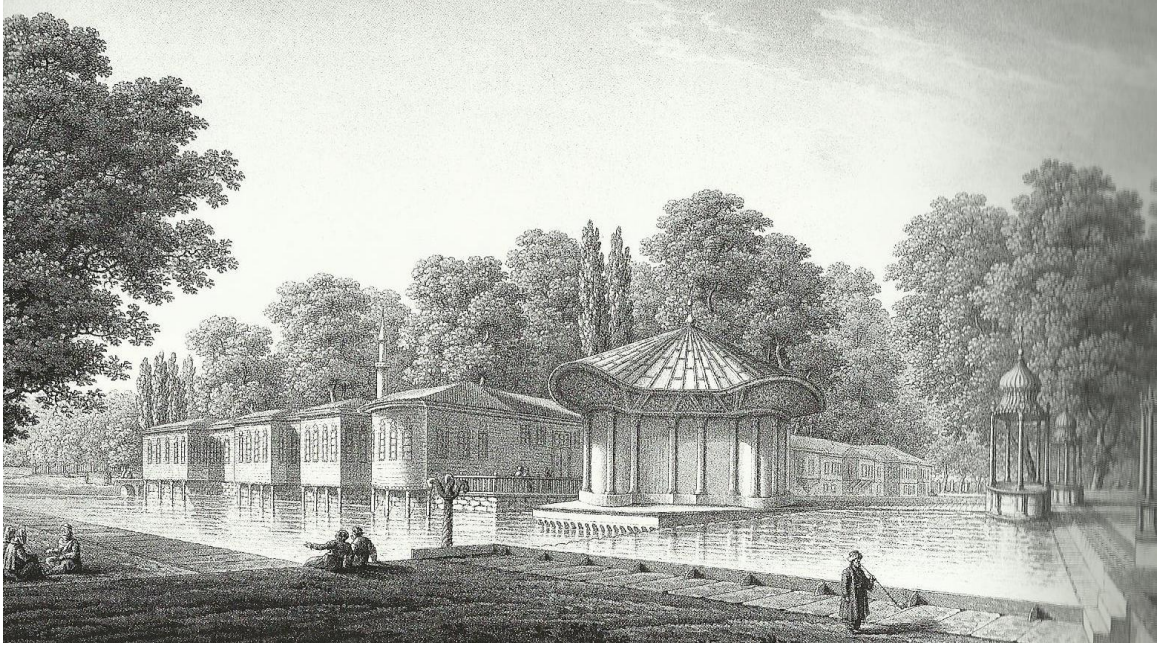
Kasr-ı nişad önündeki havuzda bulunan ejder başlı bronz fiskiye, Sultanahmet Meydanı'nda bulunan Yılanlı Sütunla büyük benzerlikler taşımaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan, 1815-16 yıllarında yapılmış, TSM CY455 envanter numaralı, İstanbul manzaralarına sahip yazı kutularından birinde, Sadabad önündeki kaskatlı dereye su oyunları kat'ı ile canlandırılmaktadır. Yazı kutusunda Sadabad Kasrı önünde bahçede burmalı bir sütun görülmektedir (Bkz. Atasoy 2002: 280).

Fotoğraf 2.6: Topkapı Sarayı Müzesi'nde (Env. No. TSM CY455) Bulunan Yazı Kutusu Üzerindeki Yılanlı Sütun Biçimli Sütun (1815-1816).

(Atasoy, 2002: 279)

Pertusier'in gravüründe Çağlayan Kasrı Çadır Köşkü önünde Yılanlı Sütun biçimli bir fiskiye yer almaktadır ve bunun başları 3 adet yılanla çok benzemektedir (Bkz. Atasoy 2002: 281).

Şekil 2.7: Pertusier'in Gravüründe Çağlayan Kasrı Çadır Köşkü Önünde Bulunan Yılanlı Sütun Biçimli Fiskiye (1817) (Atasoy, 2002: 281)

Fazıl Hüseyin Enderuni'nin 1793 tarihli eserinde, 18 yüzyıl sonundaki Kağıthane'yi canlandıran bir minyatür bulunmaktadır. Eserin Zenanname yani kadın güzelliklerine ayrılan bölümünde Kağıthane'deki kır safası anlatılırken havuzda, 4 başlı burmalı sütun biçiminde, sarı renkli bir fiskiye resmedilmiştir. (Bkz. Atasoy 2002: 283).

Buradan yola çıkılarak Yılanlı Sütun'un izlerine Osmanlı Dönemi fiskiyelerinde de rastlandığı görülmektedir.

Şekil 2.8: Fazıl Hüseyin Enderuni'nin Zenanname Çağlayan Kasrı Önünde Bulunan Dört Başlı Burmalı Sütun Biçimli Fıskiye (1793)

(Atasoy, 2002: 283)

Şekil 2.9 Fazıl Hüseyin Enderuni'nin Zenanname (1793), Çağlayan Kasrı Önünde Bulunan Dört Başlı Burmalı Sütun Biçimli Fıskiye

(Atasoy, 2002: 283)

3 YILANLI SÜTUN'UN YENİ YURDU CONSTANTİNOPOLİS

3.1 Roma'nın Yeni Başkenti Constantinopolis'in Kuruluşu

Büyük Constantinus (MS 306-337) tarafından 324 yılında, Roma İmparatorluğu'nun yeni başkenti olarak seçilen ve imarı 11 Mayıs 330 da tamamlanarak adı Constantinopolis olarak değişen Byzantion kenti, 4. yüzyıldan sonra, Yılanlı Sütun'un yeni ev sahibi olmuştur.

Constantinus'un Byzantion'u yeni başkent olarak seçimi stratejik sebeplerden kaynaklı olmalıdır. Yeni başkent, her ikisi de stratejik öneme sahip iki karayolu güzergahının, Selanik üzerinden Adriyatik kıyısına geçen *via Egnatia* ile Constantinopolis'in karşısındaki Kadıköy'den İzmit yoluyla doğuya giden askeri yolun bulunduğu yerdedir (Haldon 2007: 71).

Büyük Constantinus, Byzantion'a geldiğinde burada bugün Topkapı Sarayı'nın bulunduğu alandan kabaca yine bugünkü Galata Köprüsü'ne dek uzanan yaklaşık 1000 yıllık geçmişe sahip bir Yunan kenti yer almaktadır. Ancak Constantinus'un 324 yılında gördüğü Byzantion'da, Megara'lılardan çok, İmparator Septimus Severus ile İmparator Caracalla'nın yaptırttığı, yeni yapılar göze çarpmaktadır (Mango 2008: 84).

Bu yeni başkent, çok büyük bir nüfusa sahip olacak bir biçimde planlanmış ve buna bağlı olarak kentin alt yapı sistemi, su sistemi, tahıl depoları ve konut alanları, büyük ölçüde arttırılmıştır (Haldon 2007: 71).

Kentin güney doğu köşesine, İmparatorluğun yönetim merkezi olan saray kompleksi ve buna eşlik eden büyük bir hipodrom ile geniş kentsel alanı kuşatan yeni bir kent suruyla imparatorluk merkezi kurulmuştur (Haldon 2007:72).

Şekil 3.1: Bizans Hipodromu ve Çevresindeki Yapıların Canlandırması
(Çiz. T. Öner, 2010, *Hipodrom Atmeydanı*, ed. B. Pitarakis, 92)

Kentin kamusal merkezi ise bugün Ayasofya'nın önündeki açık alanla temsil edilen bir agoranın çevresinde şekillenmiştir. Burada Romalılar tarafından inşasına başlanan (?) bir hipodrom ile Zeuxippos Hamamları ve agoradan batıya doğru ilerleyen geniş bir sütunlu cadde, kent kapılarına dek uzanmaktadır. Kamusal yapıların en önemlisi, merkezinde, Constantinus'un, güneş tanrısı Apollon biçimindeki bir heykelini taşıyan sütunun bulunduğu Constantinus forumu olmuştur (Mango 2008: 84). Kentin, Haliç tarafında iki limanı, bir tiyatrosu, bir amphi tiyatro ve birçok tapınağı vardır. Constantinus, yeni kenti eski kentin üzerine eklemiş, kentsel alan genişletilerek, kara tarafından bir surla kapatılmıştır.

Kentin sokak ve meydanları, Doğu eyaletlerinden yağmalanmış çok sayıda antik bronz heykelle süslenmiştir (Bkz. Bl. 3.2.1). Ancak bunların çoğu 1204 yılından sonra Haçlılar tarafından sikke yapılmak üzere eritilmişlerdir. Geriye kalanlar sadece

Yılanlı Sütun ve bir zamanlar hipodrom'un kapıları (*carcares*) üzerinde duran ve sonra Venedik'e götürülmüş olan San Marco'nun atlarıdır (Mango 2010: 39) .

3.2 Constantinopolis Hipodromu

Başlı başına bir Roma hipodromu şeklinde inşa edilen Constantinopolis Hipodromu'nda, neredeyse yalnızca araba yarışlarından oluşan Roma Sirkus ve Hipodrom oyunları (*ludi*) düzenlenmiştir. Bu yarışlar birer takım oyunudur ve bu takımı destekleyen, birlikte olmaktan mutluluk duyan seyircilerin önünde başlı başına birer ritüel şeklinde yapılmıştır (Dagron 2010: 29).

Roma'da politik gücün birliği kuvvetlendikçe, güneşe dayanan dinsel inanç da yaygınlaşmıştır. Bu dinin zıtlıkları birleştirme eğilimi, imparatorluk için oldukça uygundur ve kendini hipodromda ifade etmiştir. Bu inancın birleştirici prensibi ve hipodromdaki betimi Güneş olmuştur. Güneş hipodromda çeşitli sembollerle temsil edilmiştir. Circus Maxcimus'daki spinaya yerleştirilmek üzere Augustus tarafından Mısır'dan getirilen ve Güneş'e ithaf edilen Obelisk buna verilebilecek örneklerdendir. Başlangıçta baş seyirci pozisyonundaki imparator daha sonraları hipodromdaki locasından tanrı gibi görünmeyi tercih etmiştir. Böylece yarışlar politik ritüellere dönüşmüş ve bu oyunların amacı "her zaman muzaffer" imparatorun gücünün ve talihinin yenilenmesi olmuştur. Güneş metaforu, uzun zamandan beri Doğu'nun her yerinde eşsiz hükümdarlık kavramı ve güneşin hiç batmayacağı bir imparatorluk hayaliyle ilişkilendirilmiştir (Dagron 2010: 30).

MS 2-3. yüzyılda, Roma Hipodrom'unun "her zaman muzaffer imparator ve güneşin hiç batmayacağı bir imparatorluk"u sembolize eden öğeleri, hemen hemen aynı şekilde imparatorluğun bütün eyaletlerine ihraç edilmiştir. Böyle hipodromlar yapmak prestijden çok ihtiyaç sorunu haline gelmiş ve hepsinin ötesinde Romalılığın bir göstergesi olmuştur (Dagron 2010: 31).

Yılanlı Sütun'un yerleştirildiği bu yeni kentin Hipodrom'unun yapımının hangi imparatora ait olduğu tartışmalı olmakla birlikte genel kanı, Roma Dönemi içinde, Septimius Severus devrinde inşa edilmeye başlandığı, Caracalla Dönemi'nde inşaatın

devam ettiği ve Constantinus Dönemi'nde inşaatın tamamlandığı yolundadır¹³. Severus'un, Hipodromu, deniz savaşlarından ele geçirdiği yarım gemi güverteleri ve burun mahmuzlarıyla donattığı, Constantinus Dönemi'nde ise Hipodrom'un, bronz heykellerle ve sütunlarla bezendiği, bunun yanı sıra Hipodrom'un her köşesinde çok sayıda imparator büstü, güreşçi, araba yarışı heykelleri ve kabartmaları, sergilendiği anlatılmaktadır (Arslan 2010: 437). İmparatorluğun en prestijli şehirlerinden ithal edilen heykeller ve anıtlar şeklindeki dekoratif parçalar ile donatılan Constantinopolis Hipodrom'una, İmparatorun Saray'dan ayrılmadan ulaşmasını sağlayan Roma'dakine benzeyen bir imparatorluk locası yapılmıştır (Dagron 2010: 34) (Bkz. Şek. 3.2).

Şekil 3.2: Hipodrom ve İmparatorluk Locası Üç Boyutlu Canlandırma Çalışması
(Çiz. A. Tayfun Öner, 2011)

İmparatorluk locası, İmparatorun güvenliği için olduğu gibi, aynı zamanda imparatorun halktan ayrılmasının mimari yollarla da ifadesidir. İmparator, hipodromda ne yarışların destekçisi ne de hakemidir, tebasının kendisinden dilekte bulunduğu, bunu da “Yüksel” duasını makamla okuyarak açıkça belirttiği bir

¹³ Constantinopolis Hipodrom'unun Septimus Severus Dönemi'nde başlatılıp Caracalla tarafından tamamlandığını ifade etmektedir Bkz.. Dagron 2010: 33; kimi araştırmacılar ise yapının Constantinus Dönemi mimarisi olduğu yönünde düşünceye sahiptir Bkz.. Mango 2010: 38-39.

hükümdardır (Dagron 2010: 34). Bizans Dönemi'ni kapsayan bu dua Constantinus'un güneş ideolojisini çok açık bir şekilde ifade etmektedir. Constantinus heykelinin başındaki güneş tacıyla temsil edilen imparator, "Fethedilemeyen Güneş" (Sol invictus) olarak görünür sonra halkı üç kere takdis eder ve yarışlar başlar. Tezahüratlar sırasında kelimeler dikkatli seçilir; kazanan arabacının her zaman "Tanrıdan gelen" bir zaferi göstermeye araç olduğu bu zaferin de aslında imparatora ait olduğu açıkça belirtilmiştir. Spor tutkusu, tören duygusu ve ideolojisi bu şekilde hipodromda birleşmiştir (Dagron 2010: 35).

Hipodrom'da bulunan çok sayıda heykelin Constantinus tarafından imparatorluğun başka kentlerinden Constantinopolis'e getirildiği düşünülmektedir. Bu eserlerden günümüze çok azı ulaşmıştır ve Yılanlı Sütun bunlardan biridir.

3.2.1 Hipodrom'da Bulunan Anıtlar ve Heykeller

Hipodrom'a yerleştirildiği günden bu yana (MS 390) mevcudiyetini koruyan en önemli anıtlardan biri Mısır Dikilitaşı'dır. Bu Dikilitaş orijinalinde Mısır'daki Karnak Amon-Ra Tapınağı'nın önünde bulunmakta olup, Firavun III. Tutmosis (MÖ 1502-1488) adına yapılmıştır. Bu sütundan iki adet olup ikizi Roma'dadır (Sinanlar 2005: 20).

Constantinus'un Hipodrom'u süslemek için gerçek bir Mısır Dikilitaşını buraya getirmek istediği ifade edilmekle birlikte kim tarafından yerinden alındığı net değildir. Olasılıkla Büyük Constantinus ya da oğlu II. Constantinus tarafından asıl yerinden söktürülmüştür. Constantinopolis'e getirilebilmesi için 30 yıl gibi bir süre İskenderiye Limanı'nda bekletilmiştir. Dikilitaş ancak Theodosius tarafından bugünkü yerine yerleştirilmiştir (MS 390). Dikilitaş'ın kaidesinin bir yüzünde Yunanca diğer yüzde Latince yazıt vardır. Bu yazıtta Theodosius Dönemi'nde buraya 32 günde dikildiği ifade edilmektedir (Bardill 2010: 154-157). Dikilitaş'ın bugün mevcut uzunluğu 19.59 m dir, Karnak'taki Amon tapınağında bulunan ikizi olarak bahsedilen bugün Roma'da olan sütunla karşılaştırıldığında gerçek boyunun 34.79 m olduğu tahmin edilmektedir. Bu eksikliğin anıtın Constantinopolis Hipodromu'na dikildiği sırada yaşanan bir kazanın sonucunda oluşan kırıktan meydana geldiği düşünülmektedir (Bardill 2010: 158-59).

Hipodrom'da yapıldığı dönemden bu yana hala yerinde duran anıtlardan bir diğeri Örne Sütun'dur. Sütun'un, Mısırdan Güneşi temsilen getirilmesi tasarlanan Mısır Dikilitaşı'nın getirilememesi üzerine, Büyük Constantinus tarafından yaptırılmış olduğu düşünülmektedir. Kireçtaşı bloklardan örülmüş olan anıt orijinalinde yüzeyinde bronz levhalarla kaplıdır ve parlaklığı ile güneşi temsil ettiği düşünülür (Bardill 2010: 149). 1927 yılında yapılan kazıda buraya gelen su yolları ve anıtın kaidesindeki deliklerden yola çıkılarak anıtın bir dönem çeşme olarak kullanıldığı anlaşılmıştır (Bardill 2010: 154).

1950 yılında İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdür Yardımcısı Rüstem Duyuran tarafından Hipodrom'da yapılan kazıda bugün İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bulunan Mytilene'li (Midilli'li)Thephanes'in Heykel kaidesi ortaya çıkartılmıştır. Üzerindeki yazıttan MÖ 62-61 yıllarına ait olduğu ve Mytilene halkının Romalılardan şehrin özgürlüğünü geri alan ve geçmiş kültürleri yeniden canlandıran Thephanese şükranlarını sunmak için yapıldığı anlaşılmaktadır. Kaidenin Constantinus tarafından Theophanes'in Bronz (ya da altın kaplama bronz) heykeli ile birlikte buraya getirilmiş olduğu düşünülmektedir (Bardill 2010: 171).

Günümüze kadar ulaşan ve yine İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde sergilenen yarışçı Porphrios'a adanmış iki kireçtaşı heykel kaidesi muhtemelen 6. yüzyılda yapılarak hipodromda sergilenen önemli eserlerdendir.

Hipodrom'da çok sayıda bronz eserin bulunduğu çeşitli antik kaynakların yanı sıra 15-16. yüzyıllarda gezginlerin anlatımları ve mevcut çizimlerden anlaşılmaktadır. Ancak bunların neler olduğu ve nerelerden getirildiği net olarak bilinmemektedir. Bizans kaynaklarında Hipodromda sergilenen heykeller arasında tarihi kişilikler, mitolojik tanrılar, kahramanlar ve yaratıklar olduğundan bahsedilmektedir (Bardill 2010: 168). Ayrıca kaynaklardan, bu alanda Nemea Aslanı ile mücadele eden bir Herakles heykeli, Kalydonia Yaban Domuzu, Sfenks, Skylla, Nike, Troyalı Helen, Hortumunu Sallayan Fil, Sürücüsü olan bir katır, kanatları güneş saati gibi işaretlenmiş bir kartal, Athena, Zeus, Dioskurlar gibi tanrılar ile Augustus, Diocletianus ve Iustinianus gibi ünlü devlet adamlarının heykellerinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bugün Hipodromdan günümüze ulaşan anıtlardan biri de 1204'te Venedik San Marco Bazilikası'na götürülen bronz dört atlı heykel grubudur. Bunların bir zamanlar

Hipodrom'un *carcares* (kapıları) üzerinde duran atlar olduğu halen tartışmalı olmakla birlikte genel olarak kabul görmektedir. Diğer bir bronz eser ise British Museum'da bulunan bir kaz heykelidir (Bardill 2010: 169).

3.3 Constantinopolis Hipodrom'daki Yılanlı Sütun

Gerçekte Delphoi Apollon Tapınağı'nda bulunan Yılanlı Sütun'un, Constantinus tarafından Constantinopolis'e getirildiğini bildiren bir çok Bizans Dönemi kaynağı bulunmaktadır¹⁴.

Constantinus'un, iktidarı döneminde Filistin'deki Caeserea piskoposu olan Eusebios, *Vita Constantini* adlı Constantinus'un hayatını anlatan kitabında (Vit. Const. III. 54. 2), Consatantinus'un, hipodromda sergilenmek üzere birkaç uçayak getirttiğini belirtir.

Salamisli kilise tarihçisi Sozomenus, beşinci yüzyılın ortalarında yazdığı *Historia Ecclesiastica* adlı eserinde, Constainus'un Hipodroma Lakedaiomonlu Pausanias'ın ve Yunan kentlerinin, Perslerle yapılan savaştan sonra Delphoi Apollonu'na ithaf ettikleri o çok ünlü uçayaklı kazanı koydurduğunu söylemektedir (Hist. Eccl. II.5.4).

5. yüzyıl sonunda yazılan *Historia Nova* adlı eserinde Zosimos (II.31.1) de, Constantinus'un Hipodromu güzel eserlerle donatmaya çalıştığını ve Delphoi Apollon tripodunu ve heykelini getirtmiş olduğunu bildirir. Zosimos'un bahsettiği bu anıt bir çok bilim adamı tarafından Yılanlı Sütun'a yorumlanmakta ise de (Arslan 2011: 438, Mansel 1970), kimi araştırmacılar bunun Delphoi'dan getirtilen Yılanlı Sütun'dan değil ancak bu uçayağın ağalma¹⁵ Apollon'u olduğundan bahsetmektedir (Stichel 1997: 318).

Sütun'un Constantinus Dönemi'nde yani 4. yüzyılda Constantinopolis'e getirilmiş olması kuvvetle muhtemeldir, en geç MS 5. yüzyıl ortalarından kente getirildiği kabul edilmektedir (Stichel 1997: 347). Hipodrom'un geçirdiği bir çok felakete rağmen günümüze kadar ulaşabilen Yılanlı Sütun'un Constantinopolis'e geldiği günden bu yana Hipodrom'daki yerinde olup olmadığı, tam olarak hangi tarihten bu

¹⁴ Eusebias (Vit. Const. III.54.2); Sozomenus (Hist. Eccl.II.5.4); Zosimenos (Hist.Nova II.31)

¹⁵ Ağamla: Bölgede kendisine inanılan tanrının, tapınağındaki kişileşmesini sembolize eden heykel.

yana Hipodromda olduğu da tartışmalıdır (Casson 1927: 13; Mansel 1970: 199, Stichell 1997: 348; Bardill 2010: 36).

Kimi araştırmacılar Yılanlı Sütun'un Bizans'ın son dönemlerinde bugünkü yerine oturtulmuş olduğunu ifade etmektedir (Casson 1927: 13; Mansel 1970: 199). Kimileri ise getirildiği günden bu yana aynı yerinde duran tek bronz eser olduğundan bahsetmektedir (Bardill 2010: 165). Her iki görüşün kesin sonuç kazanmasının ancak bu alanda yapılacak detaylı bir arkeolojik kazıyla mümkün olacağı açıktır.

Hipodrom'da yer alan Yılanlı Sütun henüz tam olarak bilinmeyen bir tarihte çeşmeye çevrilmiştir. 1855-1856 ve 1927'de Hipodrom'da yapılan İngiliz kazıları sırasında hipodrom boyunca devam eden ve çoğu yerde takip edilebilen bir su yoluna rastlanmıştır (Newton 1865: 28; Casson 1928: 12-14). 1927 kazılarında bu su yolunun bir bölümünün, Yılanlı Sütun'un tam altından geçtiği görülmüş ve bu su yolunun Geç Bizans Dönemi'ne ait olduğu tespitinde bulunulmuştur (Casson 1928: 13) Bu nedenle araştırmacılar Sütun'un bugün bulunduğu noktaya Bizans'ın Geç Dönemlerinde yerleştirildiğini düşünmüşlerdir (Casson 1928 13; Mansel 1970: 199). Ancak 1927'deki İngiliz kazılarında anıtın altındaki su hattının görece olarak daha geç döneme tarihlenmesinin, Sütun'un başından beri bugün bulunduğu yerde olmadığı konusunda bir fikir ileri sürmek için yeterli olmadığı, Sütun'un Hipodrom'un dışında bir alana yerleştirildiğine dair yazılı kaynaklarda da herhangi bir bilgi bulunmadığı belirtilerek, geç bir dönemde bugünkü yerine yerleştirildiği fikri ikna edici bulunmamıştır (Stichel 1997: 320).

Bununla birlikte 1856 yılında Yılanlı Sütun içinde üzerinde ismi belirtilmeyen eski bir konsül, asilzade veya valiye atıf yapan bir damga olan kurşun bir borunun keşfedildiği ve bu borunun 5. yüzyıla kadar inen erken bir tarihte yapılmış olma ihtimalinden söz edilmektedir. Sütun'un çeşmeye dönüştürölme tarihi Newton tarafından 4. yüzyıl olarak tahmin edilmektedir (Newton 1865: 35). Kimi araştırmacılar ise Sütun'un 5. yüzyıldan bu yana aynı yerde çeşme olarak kullanılmış olabileceği yolunda fikre sahiptir (Newton 1865: 35; Bardill 2010: 166).

Çeşmeye çevrilme sürecinde şehrin ana su yolundan gelen suyun Sütun'un gövdesindeki boşluktan geçmesini sağlamak üzere Sütun'un altındaki mermer bloğa bir delik açılmıştır. Eski bir sütun başlığından elde edilmiş bu mermer kaide

Hipodrom'un aksıyla aynı yönde değildir bu nedenle bu kaidenin Yılanlı Sütun'un orijinal kaidesi olmadığı ve çeşmeye çevrilirken konduğu düşünülmektedir (Bardill 2010: 167).

Kentte 1204-1261 yıllarında yaşanan Latin işgalinde Hipodrom'da bulunan bir çok bronz eser eritilmiş kimileri ise çalınarak götürülmüştür. Yılanlı Sütun bu işgal Dönemi'nde götürülmeyen ve eritilmeyen tek bronz eser olarak yerinde bırakılmıştır. Eserin çeşme olarak kullanılmasının, eritilmesini önleyen faktörlerden olduğu vurgulanmaktadır (Bardill 2010: 167). Fıskiyeli çeşme olarak turnuvalar sırasında atlar ve sürücüleri serinletmek ve soğutmak amaçlı kullanılan Yılanlı Sütun'un, eserin yerinde eritilmeden korunmasını sağladığı düşünülmektedir (Madden 1992: 121). Stichel de Yılanlı Sütun'un yerinde korunma sebebini, sahip olduğu tılsımlı güce ya da kullanım şekline bağladığını şu sözlerle ifade eder. “..bu anıt doğuya gözdağı veren güçlü ve etkin bir tılsım olarak kullanılmaktaydı. Elbette her antik resim tılsımlı, kehanet habercisi ya da büyü görülmese de, daha pek çoğu tılsımlı olmalarına karşın hasar gördüler, dolayısı ile Yılanlı Sütun'a herhangi bir zarar verilmemesinin yararından ötürü olduğunu da var sayabiliriz” diye açıklamaktadır (Stichel 1997: 327).

11. yüzyıldan itibaren çeşitli yerlerde yapılmış yılanlı fiskiye betimleri, gezginlerin anlatımları, Sütun'un fiskiye olarak kullanılmış olabileceğini de düşündürmektedir. Ancak bu konuda yeterli araştırma ve veri bulunmamaktadır.

Constantinopolis'e fetihten önce ve sonra uğrayan kimi gezginler anıtın fiskiye olarak kullanılmış olabileceğine dair ifadeler kullanmışlardır. 1422 yılında Buondelmonti “...üç tunç yılanı birbirine dolanmış olarak gördük. Açık olan ağızlarından su, şarap ve süt akarmış” ifadesini kullanmıştır (Bardill 2010: 167; Mansel 1970: 199; Stichel 1997: 326). İspanyol gezgin Pero Tafur 1437-38 yıllarında Constantinopolis'e uğradığında, yalnızca süt ve şarap dökülen iki yılan başından söz etmektedir, hac seyahati sırasında Kudüs'ten Constantinopolis'e gelen Augsburger Kanonik Wolf von Zülhart'ın ise (ölümü 1519), yılan başlarından süt, şarap ve yağ aktığını söylediği ifade edilmektedir (Stichel 1997: 326).

Fıskiyeli çeşmelerin işlevleri, şehre yeterli su gelişiyle direkt ilgilidir. İmparator Valentinus (364-378) döneminde var olan su kemerleri sayesinde Kent'te fiskiyelerin kullanılması olasıdır. Şehrin su boru hattı bu dönem boyunca çok az kesintiye

uğramıştır. İlk olarak 626'da Avar'ların şehri kuşatmaları sırasında, 668, 674 ve 717'deki Arap, 813'te Bulgar ve 1043'teki Rus kuşatmaları esnasında su yolları tahribata uğramış ancak her kuşatmadan sonra yeniden onarılmıştır (Stichel 1997: 322). Yazılı kaynaklar 12 ve 13. yüzyıllarda su dağıtımının yeterli olmadığından bahsetmektedir. Dolayısıyla 12 ya da 13. yüzyılda Hipodrom'da herhangi bir noktada fiskiyeli çeşmelerin yer aldığını düşünmek oldukça zordur (Stichel 1997: 323).

Kısaca, Yılanlı Sütun'un Hipodrom'da durduğu süre içinde zamanı tam olarak bilinmese de, yapılış amacından çok farklı bir işleve sokularak çeşme ve fiskiye olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir.

3.4 Yılanlı Sütun'un Bizans Kültüründeki Yeri

Yılanlı Sütun'un Constantinopolis'e getiriliş nedeni ile ilgili bir çok görüş ileri sürülmektedir. Geçen süreç içinde Sütun'a Bizans halkı tarafından farklı anlamlar yüklenmiştir.

Bizans Dönemi yazılı kaynaklardan biri olan Eusebios'un metninde kente getiriliş nedenleri konusunda Constantinus'un pagan anıtlarını gülünç bir şekilde sunmak istediği için onları kente getirdiğinden bahsedilmektedir (Stichel 1997: 319).

Sozomenos, anıtın Pers - Yunan Savaşı (MÖ 479) sonundaki galibiyeti temsilen yapıldığını ve buraya getiriliş nedeninin bu olduğundan bahseder. Plataiai Savaşı'nın anıtı yeni yerinde olasılıkla, şehrin vatandaşları tarafından - daha sonra Roma'da yaşayan tüm halk tarafından - Persli barbarlara karşı Birleşmiş Yunanistan'ın mirası olarak kabul edilmektedir (Dagron 2010: 306; Gauer 1968: 22; Stichel 1997: 319).

19. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'a gelmiş olan Batılı aydınlardan Aleksander Van Millingen *Konstantinopolis* adlı eserinde anıtın uygar dünyayı temsilen kente getirildiğinden söz etmektedir (Millingen, *Constantinople*, 1906, *Konstantinopolis İstanbul*, (çev. A. Gürçağlar), İstanbul, 2003: 24-25).

Delphoi'dan Constantinopolis'e getirilen Yılanlı Sütun ile 4. yüzyılda Perslere ait zenginliği taşımak için yapılan birden fazla sefer arasında da bağlantı kurulmaktadır. "Yılanlı Sütun'un Constantinus tarafından getirildiğinin doğru olduğu düşünülür ise,

Doğuda 333 yıllarında gerilim artmıştır, ancak imparatorun ölüm yılı olan 337 yılına kadar bir Pers Savaşı'ndan kaçınılmıştır" (Stichel 1997: 320).

Anıtla ilgili yazılan son yayınlarda ise; Sütun'un getiriliş nedeni olarak, Constantinus'un kendisini 800 yıl önce Pers tehdidine karşı birleşmiş Yunanlıların topraklarının varisi olarak kabul etmesi ya da Constantinus'un İmparator Diocletianus'un 303 yılında Hristiyanlara eza etmek için cesaret aldığı Delphoi kahinin kutsal alanını cezalandırmak için kapatması ve Yılanlı Sütun'u da buradan bu nedenle alması gösterilmektedir (Bardill 2010: 166).

Constantinus'un tanrısal bir ilgi kurmak amacıyla Apollon adına en fazla kutsanan adak anıt olan Plataia anıtını seçmiş olduğu da görüşler arasındadır (Madden 1992: 116). Aynı ilgi "Güneş tanrısı Apollon, Delphoi kutsal alanında bulunan ejder Python'u yenerek kaosu yok etmiş ve burada barış ve bereket dönemini başlatmıştır. Constantinus koruyucu tanrı olarak güneş tanrısı Sol/Apollon'u seçmiştir. Eusebios da bunu hatırlatacak şekilde Constantinus'un yenilgiye uğrattığı düşmanlarını (Maxentius ve Licinius) yılanla benzetmiştir. Dolayısı ile Yılanlı Sütun'un Apollon'un Python'a karşı kazandığı zafere simgesel bir atıf olarak düşünülmesi, Constantinus'un askeri rakiplerine karşı kazandığı zafer gibi muhtemeldir. Eğer böyleyse Yılanlı Sütun da Örne Sütun gibi Constantinus'la güneş tanrısı arasındaki ilgiyi pekiştirmeye hizmet etmiş olmaktadır" sözleri ile ifade edilmektedir (Bardill 2010: 165-166).

İmparatorluğun politik açıdan gerilemeye başladığı ve Hristiyanlaşmanın ilerlediği MS 7. yüzyıldan sonra, eğitimsiz halk arasında Roma gelenekleri yok olmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da buradaki heykellerin gerçek anlamı ve değeri kavranamaz hale gelmiş ve heykeller tasvir ettikleri pagan tanrılar, tarihi ve mitolojik kişiler dışında, yeni bazı yorumlarla ifade edilmişlerdir. Bu yorumların en yaygın biçimi, şehre kötülük yapmak ve ya şehri kötülükten korumak üzere antik filozoflar ve ya büyücüler tarafından bu heykellere bazı güçler verilmiş olduğu şeklindedir (Berger 2010: 194). Sütun'un buraya bir büyüye hizmet etmek üzere konulduğu ve kentte insanları öldüren ve zehirleyen pek çok yılan ve başka zararlı hayvanların zamanın imparatoru tarafından yılan şekline dönüştürüldüğü ve o zamandan sonra hiçbir yılanın şehirde hiçbir kimseye zarar vermediği şeklinde söylenceler bulunmaktadır (Grelouis 2010: 231).

Bizans Dönemi'nde Sütun'un yılanları şehirden uzakta tutan bir sihirli gücü olduğuna dair gelişen inanç, Osmanlıların şehri fethinden sonra da uzun süre devam etmiştir (Berger 2010: 203-204). Bu efsanenin MÖ 7. yüzyılda kurulan Byzantion kentinin yılanlar sayesinde kurtulmuş olduğunu ifade eden bir hikayeden kaynak almış olabileceği düşünülebilir. Hikayede Trakya tiranı Haimos şehre saldırır, kentin kurucusu Byzas ona meydan okuyup teke tek dövüşe davet eder ve yenilen düşmanları Trakya'ya kadar kovalar. Ama onun yokluğunda şehir Skythia kralı Odryses tarafından saldırıya uğrar ve kuşatılır. Bu kuşatma sırasında Byzas'ın karısı Phidaleia diğer kadınların da yardımıyla düşman karargahına bir sürü yılan atar ve şehir bu istiladan yılanlar sayesinde kurtulur (Grimal 1997: 126).

14. yüzyıl sonları 15. yüzyıl başlarında Constantinopolis'i ziyaret eden Rus gezginler Sütun'un yılan ısırığına karşı iyileştirici bir tılsım olduğunu belirtmişlerdir (Majeska 1984: 92). Aynı dönemlerde (1403-1404) Constantinopolis'e gelmiş olan İspanyol elçi Ruy Gozales de Clavijo da Sütun'un yılanlara karşı tılsım olduğundan bahsetmiştir (Stichel 1997: 327; Grelois 2010: 222).

Bu dönem sonunda kenti ziyaret eden gezginlerin anlatımları da Sütun'un tılsım özelliğini öne çıkarmaktadır

4 OSMANLI VE CUMHURİYET DÖNEMLERİNDE YILANLI SÜTUN

Bizans İmparatorluğu, 11. yüzyıl sonlarında, Anadolu toprakları üzerindeki gücünü kaybetmiş Balkanlardaki toprakları ise kuzeyden Peçeneklerin ve Batıdan Normanların tehdidi altına girmiştir. Ayrıca, Batı Avrupa'nın yayılcılık eğilimi sonucu Doğu Akdeniz'e ulaşma amaçlarıyla başlayan Haçlı Seferleri de, Bizans Devleti'nin çöküşünün temel nedenlerini oluşturmaktadır (Necipoglu 2007: 14).

Constantinopolis'de 1204-1261 yılları arasında yaşanan Latin işgali, kente büyük darbe ve yıkım yaşatmıştır. 14. yüzyıl başlarında Bizans İmparatorluğu toprakları, Constantinopolis, Trakya, Makedonya, şimdiki Yunanistan'ın büyük bölümü ile Batı Anadolu'daki birkaç hisar ve deniz limanı ile sınırlı kalmıştır (Finkel 2007: 3).

Osmanlılar Constantinopolis'i alma amaçlarına ulaşmak için 14. yüzyıl sonlarından önce Boğaz geçişini kontrol altına almayı hedeflemişler ve bunun için Yıldırım

Beyazid 1385 yılında Anadolu (Akça ve ya Güzelce) Hisarı'nı, ardından Fatih Sultan Mehmed (II. Mehmed) de bunun karşısına 1452 de Rumeli (Boğazkesen) Hisarı'nı yaptırmıştır (Eyice 2006: 66).

II. Mehmed Constantinopolis'i 6 Nisan 1453'te kuşatmış 29 Mayıs 1453 yılında ise kente girmiş ve bu tarihten sonra kent bir İslam şehrine dönüşmeye başlamıştır. Şehrin Bizans Dönemi'ndeki Constantinopolis adı Kostantiniyye olarak kullanılmaya devam etmiştir. Kentin diğer adları arasında Asitane-i Saadet (Mutluluk Eşiği) ve Dersaadet (Mutluluk Kapısı) de vardır (Finkel 2007: 52).

19. yüzyıl sonlarında yaşadığı bunalım ve Dünya üzerinde yaşanan savaşlar ve toprak kavgaları sonunda, Osmanlı İmparatorluğu'nun yerini Mustafa Kemal Atatürk'ün 29 Ekim 1923 tarihinde halk egemenliğine dayalı bir devlet olarak kurduğu Türkiye Cumhuriyeti almıştır. İstanbul 13 Ekim 1923 te Ankara'nın başkent olması ardından uzun süre taşıdığı başkentlik sıfatını kaybetmiş, 28 Mart 1930'da Konstantiniyye adı tamamen yürürlükten kaldırılmış ve şehrin resmi adı İstanbul olmuştur.

4.1 Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Atmeydanı ve Yılanlı Sütun

Osmanlı kültür ortamında cami dışında büyük toplulukların bir arada olmalarını gerektirecek etkinliklerine ayrılan bir yapı kavramı gelişmemiştir. Bu nedenle kalabalık etkinliklerin büyük bölümü açık havada gerçekleşmiştir. Atmeydanı, antik hipodromdan daha yoğun olarak kamusal bir kent mekanı kimliğine sahiptir (Kuban 2010: 17). Saraya yakın ve büyük bir alana sahip mekan olarak Atmeydanı, Osmanlı Başkenti'nin resmi tören alanı olduğu kadar, toplantı, alay ve eğlencesinin de merkezidir. İmparatorluğun politik yaşamının nabzının attığı merkez olmasının yanı sıra, Yeniçeri isyanından, Sur-i Humayunlara, askeri talimlerden cirit oyunlarına, kadar her etkinliğin merkezi konumundadır (Kuban 2010: 18).

Osmanlı Dönemi'nin Atmeydanı, toplumsal işlevsellik açısından Bizans Dönemi Hipodrom'unun devamı gibi görünmekte ise de iki meydan arasında, öncelikle başlangıçtan gelen siyasi otorite tarafından projelendirilme ya da kendiliğinden değişme gibi büyük bir fark bulunmaktadır (Işın 2010: 15).

Bizans Dönemi'nde İmparator, Hipodromdaki locasından izleyiciler tarafından görülür ve izleyiciler oturdukları yerden iktidara bağlılıklarını ya da tepkilerini dile getirebilirler. Atmeydanı'nda ise İmparator, Meydana hakim konumdaki Sadrazam İbrahim Paşa Sarayı'ndaki bir kafes arkasındadır ve yüzünü halka göstermez (Kuban 2010: 21). Bizans Hipodromundaki eğlenceleri düzenleyen iktidarın somut görüntüsü imparatorla meydandadır. Oysa Osmanlı Dönemi Atmeydanı'nda soyut ve evrensel bir egemenlik gücü uzaktan hissedilir. Bizans ve Osmanlı Dönemi meydanında imparatorların bulunma şeklinde de farklılıklar vardır. Hipodromdaki imparator ve toplum arasında bu ilişkinin, Bizans toplumsal yapısının, yurttaşlık bağıyla hukuki statü kazanmış, talepte bulunan bir kamuoyu olduğu; Osmanlı Atmeydanı'nın toplumu ise cemaat örgütlenmesine dayalı itaat eden teb'a niteliği taşıdığına göstergesi olduğu kabul edilmektedir (Işın 2010: 15-16).

Hipodrom'un soyut kimliği dışında somut öğeleri de Osmanlı Dönemi'nde değişikliğe uğramıştır. Bizans Dönemi Hipodromu'nun birçok mimari elemanı zamanla başka yapılarda kullanılmak üzere yerinden alınmıştır. Bu alanda bulunan sütunlar ve mermer kaplamalar Topkapı Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı, Süleymaniye Camii ve Külliyesi'nde, Edirne Selimiye Camisi'nin yapımında kullanılmışlardır. Hipodromdan bugüne sadece iki dikilitaş, Yılanlı Sütun ve sphendononun alt yapısı ulaşmıştır (Kuban 2010: 18). Hipodrom'un etrafı da bu dönemde çok sayıda yapıyla çevrelenmiştir. 1491 de yapılan Firuz Ağa Camisi, Atmeydanı çevresinde inşa edilen ilk Osmanlı Dönemi yapısıdır. Daha sonra İbrahim Paşa Sarayı ve Sultan Ahmed Camisi ve çok sayıda vezir sarayları yapılmıştır (Sinanlar 2005: 53).

Avrupa'da 19. yüzyıl sonlarında başlayan açık hava müzeleri anlayışı Atmeydanı'nın bu dönem görüntüsünü de değiştirmiş, alan 1860 yıllarından itibaren bir açık hava müzesine dönüşmeye başlamıştır (Sinanlar 2005: 72). 1895'e gelindiğinde anıtların etrafı demir parmaklıklarla çevrilmiş¹⁶ temellerde yer alan kabartmalar gün ışığına çıkarılmıştır. Bu sırada mevcut zeminden 300-400 cm aşağıya inilmiştir.

¹⁶ İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Yazışmalar Arşivi'nde (İAMEYA) bulunan bir belge 1896 yılında Yılanlı Sütun'un çevresinde bulunan parmaklıklardan bir bölümünün kırık olduğu ve bunun çocuklar için risk oluşturduğu ve önlem alınması gerektiğini içermektedir. Guillaume Berggren tarafından çekilmiş ve Suna İnan Kıracı Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Fotoğraf Koleksiyonu'nda bulunan ve 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen bir fotoğrafta da (Bkz. Fot. 4.1) bu

Fotoğraf 4.1: Sütunu Çevreleyen Parmaklıkların Kırık Hali

(Fot. *Hipodrom Atmeydanı İstanbul'un Tarih Sahnesi*, ed. B. Pitarakis, 2010: 296)

1901 yılında Alman İmparatoru II. Wilhelm İstanbul'a geldiğinde, beraberinde anıtsal bir çeşme getirmiş ve çeşme Osmanlı-Alman yakınlaşmasının simgesi olarak Atmeydanı'na yerleştirilmiştir (Sinanlar 2005: 73). 1911 de Şehremini Cemil Paşa (Topuzlu), Meydan'ın önceki dönemlerde yaşanmış ayaklanmaları hatırlan bir isimle anılmasının önüne geçmek amacıyla Atmeydanı adını Sultanahmet Meydanı olarak değiştirmiştir (Sinanlar 2005: 74). 1919 yılına gelindiğinde Sultanahmet Meydanı, ülke topraklarının işgal altındaki durumunu ve emperyalizmi protesto etmek isteyen büyük kalabalıkların miting alanına dönüşmüştür.

Günümüz Sultan Ahmet Meydanı Sultan Ahmet Cami, Ayasofya Müzesi, Firuz Ağa Cami, Sultanahmet Adliyesi, Binbirdirek Sarnıcı, Marmara Üniversitesi Rektörlüğü gibi yapılarla çevrilidir. Alan günümüzde halen Sultanahmet Meydanı olarak

parmaklıkların bir bölümünün kırık olduğu görülmektedir. İAMEYA bulunan yazışmanın yapıldığı yıllar adı geçen fotoğrafçının da İstanbulda fotoğrafçılık yaptığı yıllarla örtüşmektedir. Dolayısı ile fotoğrafın 1896 yılına ait olma olasılığı yüksektir (Bkz.. Fot. 4.1; Ek D-Ea).

adlandırılmaktadır. 1985 yılında İstanbul'un UNESCO Dünya Kültür Mirası listesine giren alanlardan biri olmuştur. 1995 yılında ise bölge koruma kurulu kararı ile Sultanahmed Meydanı I. derece arkeolojik kentsel ve tarihsel sit alanı olarak ilan edilen bölge sınırları içinde kalmıştır.

4.1.1 Atmeydanı İçinde Bulunan Yılanlı Sütun

Osmanlı Dönemi'nin yazılı kaynaklarında, Atmeydanı içinde yer alan Yılanlı Sütun'un, kenti yılan ve haşerattan koruyan bir tılsım niteliği taşıdığı, önemli yer tutmaktadır.

Yazıcıoğlu Ahmed Bican tarafından 15. yüzyıl ortalarına doğru yazılmış olan *Dürr-i Meknun (Saklı İnciler)* adlı kitapta Yılanlı Sütun'a atfedilen tılsım "Dahi tunçtan dört yılan dikmişler. Birbirine sarışmış üçü üç yerden baş çıkarmış içi mücevvef (boş). On beş arşın (1 arşın 68 cm) yücelikte. Eydürler kim tılsımla ol yılanı bağlamışlardır. Anda yılan alemleri (kimse) sokmaz, soksa da kar eylemez" (Y. A. Bican, *Dürr-i Meknun-Saklı İnciler*, sad. N. Sakaoglu, 2010: 73) cümlesiyle ifade edilmektedir.

Kemalpaşazade tarafından 1512'ye doğru yazılmış olan *Tevahir-i Ali Osman* adlı basılmamış eserin 4. cildindeki bir pasajda, tunçtan birbirine sarılmış üç ejder şeklinde tanımlanan Yılanlı Sütun'un, birisinin çenesinin düştüğünün ve bu başlar tamken şehirde yılan görülmediğinin belirtildiği aktarılmaktadır (Mansel 1970: 202).

Evliya Çelebi (Derviş Mehmed Zilli), tarafından 17. yüzyılda yazılmış olan *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nde de İstanbul'un on yedinci tılsımı olarak Yılanlı Sütun'dan söz edilmektedir. "Yine Atmeydanı'nda Pozantin Kral'ın (Evliya Çelebi'nin İstanbul'un kurucularından biri olarak hikaye ettiği kral) zaman-ı dalalet sürende Nam hekim şehrin yılan ve çıyan ve akrep haşeratları misilli (benzeri) zehir-nak (zehirli) hayvanat, helakiyçün tunçtan üç başlı bir ejderha timsali bina etdi kim Makdonya içinde asla zehir –nak ve mühiş hayvanatlar yoğ idi. Hala kaddi on zira dahi zeminde Sultan Ahmed Cami'i bina etdükte tin-i turab (toprak) içinde kalmıştır. Hatta Selim-i Sani (II. Selim) ve mest-i fani (fani sarhoş) at üzre ubur (geçerken) ederken eğer hanesinden bozdoğan mücevher topuz ile mezkur ejder suretine bir topuz urunca ejderin garp (batı) canibine nazır kellesinin alt çenesine isabet edüp ol an İslambol'un garp canibinde yılan zahir (görünür) olup ol asırdan berü yılan İslambol içre şayi (duyulmuş) oldu derler. Allahümme afvena ejder eğer öbür

kellelerine bir zarar olursa İslambol'u mar (yılan)[u] mur (karınca) berbad eder. Hasıl-ı kelim tılsımı hala müte'essir bir temaşagahıdır (yerdir)"(Evliya Çelebi, 17. yüzyıl, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, I. Kitap, haz. R. Dankoff-S. A. Kahraman-Y. Dağlı 2009, 29). Aynı yerde, Yılanlı Sütun'un batıya bakan başının alt çenesinin II. Selim tarafından kırıldığından ve bundan sonra kentin bu yönünde yılan çıyan görüldüğünden söz edilir.

Sütun'un taşıdığı tılsım özeliğinin, Osmanlı Dönemi boyunca anıtın korunmasında önemli bir etken olduğu kabul edilmektedir (Mansel 1970: 208; Stichel 1997: 327'de). Sultan'ın saray içi haberleşmesinde görevli Giovanni Maria Angiolello, Sultan II. Mehmet'in, anıtın altında büyümekte olan ve Yılanlı Sütun'u tehdit eden bir ağacın dikkatlice kesilmesini istediğini söylediği belirtilmektedir (Stichel 1997: 343; Madden 1992: 123-124). Bu düşünce, Osmanlı Dönemi sonuna doğru alanda yapılan kazı çalışmaları sırasında çevreden çok sayıda insanın gelip buradaki tılsımların yok edilmemesi için ricada buldukları şeklindeki kayıtlarla da desteklenmektedir (Mansel 1970: 208-209).

Yılanlı Sütun, 16. yüzyıla kadar bugün bulunduğu yerde durmuş ve Delphoi'dan getirildiği şekli büyük oranda korunmuştur. 15. yüzyıl sonu 16. yüzyılın başında başlardan birinin alt çenesi kırılarak kaybolmuştur.

Sütun'un 16. yüzyıla kadar tümüyle açıkta olduğu, Macar araştırmacı Johannes Belsius'un 1553'de Sütun'un alttan 4. kıvrımı üzerinde bulunan yazıtı (Leukadier) not etmiş olmasından yola çıkılarak ifade edilmektedir (Stichel 1997: 345). Hipodrom'un seviyesinin Sultanahmet Camii yapımı sırasında (1609-1615) atılan hafriyat nedeniyle yükselmeye başlamış olduğu ve Sütun'un gövdesinin büyük bölümünün toprak altında kaldığı Evliya Çelebi tarafından dile getirilmektedir "(Evliya Çelebi, 17. yüzyıl, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, I. Kitap, haz. R. Dankoff-S. A. Kahraman-Y. Dağlı 2009: 29). Sütun'un gövdesinde yer alan alttan 7 kıvrım, üstte kalan kısımdan daha iyi korunmuş durumdadır, bu da Sütun'un alt kısmının uzun süre toprak altında kalmış olduğunun kanıtlarından biri olarak kabul edilmektedir (Stichel 1997: 345).

4.2 Seyyahlar, Gravürler ve Yazılı Kaynaklarda Yılanlı Sütun

Osmanlı kaynakları ve minyatürlerinden, doğu ve batıdan gelen gezginlerin anlatım ve çizimlerinden, Sütun'un Osmanlı Dönemi'nde yaşadığı süreç izlenebilmektedir. Bu anlatım ve çizimlerin tümüyle belgesel bir değere sahip olmadıkları, kimi zaman oldukça gerçek dışı çizim ve yorumlara da yer verdikleri bilinmektedir. Bunun yanı sıra Yılanlı Sütun'la ilgili çok sayıda canlandırma resim, anıtı tanınır hale getirmiştir. Aynı zamanda yılanların boyunlarının kaybolduğu günümüzde, araştırmacılar için boyunların dönüşü hakkında orijinal formuna dair fikir vermekte ve formun anlaşılmasına katkı sağlamaktadır (Stichel 1997: 348). İstanbul'a gelen gezginlerin Sütun'la ilgili anlatımları çok sayıda yayında konu edilmiştir¹⁷.

Atmeydanı'nda bulunduğu süreçte Yılanlı Sütun'un ilk kaybı yılan başlarından birinin alt çenesinin kırılması ile yaşamıştır. Bu çenenin kimin tarafından kırıldığı konusunda ortak bir fikir bulunmamaktadır. Olay konusunda farklı kaynaklarda, Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), Kanuni'nin veziri İbrahim Paşa (1492-1535), II. Sultan Selim (1566-1574), Sultan IV. Murad (1623-1640), II. Beyazıt (1481-1512) gibi farklı isimlerden söz edilir (Menage 1964: 171-172; Stichel 1997: 344).

Kayıplarla ilgili olarak Osmanlı kaynaklarından Sürname ve Hünername üzerinde Mansel tarafından detaylı bir inceleme yapılmıştır¹⁸. Bu makalede her iki eser üzerinde yapılan detaylı çalışmada Yılanlı Sütun'un kaç kez resmedildiği bunların kaçında alt çenenin kırık ve kaçında tüm olduğu anlatılmıştır.

¹⁷ Frick O. 1859: "Das plataische Weihgeschenk zu Konstantinopel" *Jahrbücher für klassische Philologie*, Suppl. Bd. III., 550 vd; Ebersolt J. 1919, *Bizans İstanbul'u ve Doğu Seyyahları*, (çev. İlhan Arda), İstanbul; Casson 1929: *Second Report Upon Excavations Carried out in and Near the Hippodrom of Constantinople in 1927*, London; Ménage V.L. 1964: "The Serpent Column in Ottoman Sources", *Anatolian Studies* 14, London, 169-173; Gauer W., 1968, "Weihgeschenke aus den Perserkriegen", *JdI. Beiheft* 2, Tübingen, 75-96; Mansel A. M. 1970: "İstanbul'daki Burmalı Sütun Bugüne Kadar Yapılan Araştırmalar Toplu Bakış", *Bellekten* XXXIV. Sayı 134 Ankara, 189-209; Madden T.F., 1992, "The Serpent Column of Delphi in Constantinople; Placement, Purpose and Mutation" *BMGS* 16, 111-145; Stichel R.H.W, 1997, "Die 'Schlangensäule' im Hippodrom von Istanbul" *IstMitt*, 47, Tübingen, 315-348 Levha 52-57; Grelois J.P., 2010, "Batılı Seyyahların Gözünden Hippodrom/Atmeydanı: Gerçekler ve Efsaneler (Onbeşinci –Onyedinci yüzyıllar)", *Hippodrom/Atmeydanı, İstanbul'un Tarih Sahnesi*, Sergi Kataloğu, İstanbul, 213-239.

¹⁸ Mansel 1970: "İstanbul'daki Burmalı Sütun Bugüne Kadar Yapılan Araştırmalar Toplu Bakış" *Bellekten* XXXIV. Sayı 134, s. 189-209.

Yılan başlarından birinin alt çenesinin kaybı ile ilgili olay, fethine ait Türk ve Bizans kaynaklarında yer almaktadır. Kimi kaynaklarda bu olay Fatih Sultan Mehmed'e maledilmiş ve Topkapı Sarayı kitaplığındaki "Hünermame'nin (Osmanlı Padişahlarının biyografisi ve yiğitliklerini anlatıldığı bu kitapların iki cildinin yazılmış olmasının yanı sıra dört cilt olarak tasarlandığı düşünülmektedir.) 1584'e doğru tamamlandığı düşünülen I. cildinde bu olayın söz ve resimle tanımlandığı anlatılmaktadır. Bu metinde, çenenin Fatih'in Constantinopolis'i fethinden sonra Ak Şemseddin'le Atmeydanı'na geldiği zaman kargısını fırlatıp bir çeneyi kırıldığını fakat o esnada olay yerine gelen Ayasofya patriğinin bu Sütun'un İstanbul'dan yılanları uzaklaştıran bir tılsım olduğunu ve kırıldığı takdirde İstanbul'un bu tür haşerat ve yılanın saldırısına uğrayacağını söyleyerek ona dokunulmamasını rica ettiği, bunun üzerine Padişah'ın anıtın tahribinden vazgeçtiği belirtilmektedir (Casson 1929: 1; Mansel 1970: 200) (Bkz. Şek. 4.1). Aynı eserin 2. cildinde ise Hipodrom ve anıtlarını gösteren minyatürlerde bir alt çenenin kırık olarak gösterildiği ifade edilmiştir (Mansel 1970: 200; Menage 1964: 169-179; Casson 1929: 2-3).

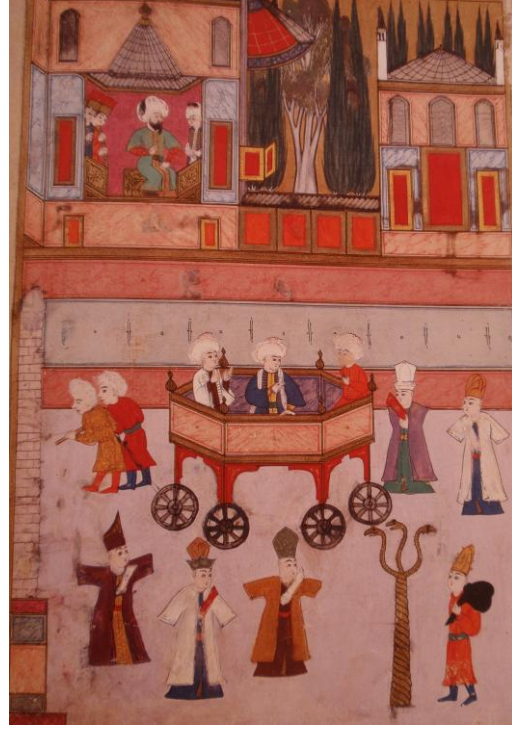
Topkapı Sarayı kitaplığında bulunan ve 1582'den hemen sonra yapıldığı anlaşılan Sürname'de de Atmeydanı'nı Yılanlı Sütun'la birlikte tanımlayan 152 minyatürden 103'ünde başlardan birinin alt çenesinin olmadığı, 48'inde başın tam olarak gösterilmiş olduğu, birinde konunun çok net anlaşılmadığı belirtilmektedir (Mansel 1970: 201) (Bkz. Şek. 4.2-4.3).

Şekil 4.1: Hünername'de (1584) Yılan Çenesinin Kırılma Anı, (Mansel 1970: 200)

Şekil 4.2: Sürname-i Hümayün, Seyyidlerin Atmeydanına, (1582) (Hipodrom Atmeydanı İstanbul'un Tarih Sahnesi, ed. Ekrem Işın, İstanbul 2010:193)

Şekil 4.3: Süname-i Hümayün, Perdahçılar, Nakkaş Osman, (1582)
(Hipodrom Atmeydanı İstanbul'un Tarih Sahnesi, ed. Ekrem Işın, İstanbul 2010:
193)

Topkapı Sarayı kitaplığında bulunan 1594-1595 tarihli “Şehname-i Murad-ı Salis” adlı eserde Atmeydanını tanımlayan 13 minyatürden 10’unda alt çenenin olmadığı gözlenmiştir (Mansel 1970: 201).

Bazen çok gerçekçi tasvirlerin yer aldığı minyatürlerde, kimi zaman başların yukarıya kalkık, kimilerinde basık ve kalın bir gövde üzerinde bulunan küçük başların ağızları kapalı olduğu, az sayıda minyatürde de üstten kuşbakışı şeklinde tanımlandığı, ağızların genel olarak açık tasvir edildiği, kimilerinde dişlerin bütün ayrıntıları ile verildiği, İstanbul Üniversitesinde bulunan Matrakçı Nasuh’un (Beyan-ı Menazil-i Seferi İrakeyn) Menazilname adlı eserinde (1537-38) de dillerin dışarı uzandığı şekli ile başların tam gösterildiği anlatılmaktadır (Mansel 1970: 201-202) (Bkz. Şek. 4.4).

Şekil 4.4: Matrakçı Nasuh'un Konstantinopolis Panoraması, (1537-1538).
(Hipodrom Atmeydanı İstanbul'un Tarih Sahnesi, ed. Brigitte Pitarakis, İstanbul
2010: 98)

Belçikalı ressam Pieter Coecke van Aalst 1553'te İstanbul'a geldiğinde, Yılanlı Sütun'la ilgili olarak gerçeğe çok yakın bir çizim yapmıştır. Aalst çizimlerinin/skeçlerinin üzerinde Türkiye seyahatinden sonra tekrar çalışmış, birbirini takip eden komplike resimleri bir araya getirerek yenilemiş ve 1553'ten sonra tahta oyma levhalar üzerinde yayınlamıştır (Stichel 1997: 333). Bu gravürde tümüyle yer alan Yılanlı Sütun'un yılan başlarından birinin alt çenesinin eksik olduğu Mansel tarafından ileri sürülmüştür (Mansel 1970: 202-203) (Bkz.. Fot. 4.5-4.6).

Şekil 4.5 Peter Coeck Aelst Gravürü, *The Turks in MDXXXIII. A Series of Drawings made in that year at Constantinople*, 1873, (İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi
Env. No. 8753)

Şekil 4.6: Peter Coeck Aelst Gravürü, *The Turks in MDXXXIII. A Series of Drawings made in that year at Constantinople*, 1873, (İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi Env. No. 8753).

Freshfield Albümünde bulunan 1574 tarihli gravürde de yılan başının alt çenesinin kırık olduğu görülmektedir (Mansel 1970: 203) (Bkz.. Fot. 4.7).

İstanbul'daki eski eserlerin tahribi ile ilgilenen ve bunları tanımlamakta görüşlerinin çok açık ifade eden 1544-47 (8?) yılları arasında İstanbul'da bulunmuş olan Pierre Gilles (Latinceleşmiş biçimiyle Petrus Gyllius) İstanbul'un Tarihi Eserleri adıyla Türkçeye çevrilmiş olan kitabında, Sütun'dan bahsederken kırık alt çenesinden hiç bahsetmemiştir. “Dikilitaşlarla aynı sırada da başka bir tunç sütun vardır; sütun, Roma'lı hanımların giydiği *stolar*ın kıvrımları gibi ince kanelürlü değil, birbirine sarılmış üç yılanın kıvrımlarından oluşur; bunlar yukarı doğru yönelmez. Büyük halatlarda görüldüğü gibi bükülür, en sonda üç yılan başıyla son bulur. Yılanbaşları üç köşeli biçimde sıralanır. Kaslı sütun gövdesi üstünde yukarı doğru uzanırlar” (Gyllius, *De Topographia Constantinopoleos et de Illius Antiquitatibus Libri Quatuor*1561; *İstanbul'un Tarihi Eserleri* (çev. E. Özbayoğlu), 1997: II. Kitap, XIII. Bölüm: 77)

Bu tarihlerden sonra yılanlı sütun uzun süre zarar görmeden mevcudiyetini korumuş ancak 1700 yılında yılan başları boyunlarından itibaren koparak kırılmıştır. Konu resmi kayıtlardan ve gezginlerin anlatımlarından takip edilebilmekte ve yeni yapılan araştırmalardan da bu kırılma olayına dair yorumlar bulunmaktadır.

Sütun 3 yılan başı ile son olarak Haziran 1699 da Avrupalı gezgin A.de la Motraye tarafından görülmüştür “Yılanlı Sütun tepesinde birbirine sarılmış halde iki yılan başı nasıl olmuşsa hala durmaktaydı. Ama Haziran ayında karanlık bir gece bu başlar kayboldu. Bu başların kimin tarafında çalındığı araştırılmadı. Fakat bu noktada bir şeyi vurgulamak gerekir. Türklerin canlı şeylerin şekil ve suretlerine karşı onca antipati beslemeleri bu sütunun yıkılmasına ya da eritilip başka bir işte kullanılmasına yetmemiş, sütunu olduğu gibi korumuşlar ve sütun da yüzyıllar boyu ayakta kalabilmiştir. Frenklerden bazıları bu arada alman elçisini adamlarından şüphelendiler ve yılan başlarının onlar tarafından sökülüp götürüldüğünü düşündüler” (Motraye, A., *Voyages du Sr A. de la Motraye en Europe, Asie, Afrique, 1727; La Motraye Seyahatnamesi*, çev. N. Demirbaş, İstanbul, 2007: 221).

Yılan başlarının tümünün kırılması olayı Topkapı Sarayı’nda hasodalı ve tülbent ağası olan ve tarihini II. Mustafa’nın talimatıyla yazan Fındıklılı Mehmed Ağa’nın *Nusretname* adlı eserinde yer alır. Olayları öğrenmek ve onun sebeplerini araştırmak konusunda yetkilendirilmiş olan Fındıklılı Mehmed Ağa’nın, olayın Saraya bildirilmesi ardından olay yerine hemen bir araştırma ekibi gönderdiği ve bu ekibin verdiği rapora göre olayı tarihine kaydettiği bu kayıttan Yılan Başlarının 21 Ekim 1700 tarihinde saat 17.20-17.30 arasında kırılmış olduğu anlaşılmaktadır (Fındıklılı, 1512; *Nusretname*; sad. İ. Parmaksızoğlu, 1966: 44).

1700 yılında başların kırıldığı resmi olarak kaydedilmiş olmasında rağmen bu tarihten sonra 1736 yılına kadar İstanbul’u ziyaret eden kimi gezginlerin, halen yılan başlarını gördüklerini ifade ettikleri belirtilmektedir. 1717-18 yıllarında İstanbul’da bulunan Lady Wortley Montagü Sütun’un ağızları açık üç yilandan meydana geldiğini, 1720-1724 yıllarında İstanbul’da yaşamış olan Saumery’nin birkaç yıl önce padişahın yılan başlarını asasıyla kırarak sütunu sakatladığını ifade etmiştir (Mansel 1970: 205), 1734-36 yıllarında İstanbul’da bulunan ve eski eserlerin tahribiyle yakından ilgilenen M. Otter’in ise üç yılan başının da kesilmiş olduğunu

beyan ettiği ifade edilmektedir ve bu tarihten sonra İstanbul'a gelen bütün seyyahların yılanları başsız olarak tanımladıkları beirtilmektedir (Mansel 1970: 205).

Başların kırılması hakkında 1701 yılında botanist Joseph Pitton de Tournefort'un Sütun'un devrilerek başlarının kırıldığından ve kırılmış olan kafaların akıbetinin hala meçhul olduğundan söz ettiği (Grelois 2010: 223), daha sonra Sütun'un tekrar dikildiği gibi gerçekte pek de ilgisi bulunmayan efsaneler anlattığı, esasen Atmeydanı'nın seviyesinin yükselmiş olması nedeniyle Sütun'un yarısına kadar toprağa gömülü olduğ halde devrilmesine imkan olmadığı belirtilmektedir (Mansel 1970: 209).

Birçok gezgin de gerçekte dışı kayıtlarla Sütun'un tek ya da çift başlı ve farklı malzemelerden (mermer gibi) yapılmış olduklarını ifade etmişlerdir.

İmparatorluk elçisi Ogier Ghislain de Busbecq 1553-1562'deki ziyaretleri sırasında sadece iki yılan bildirmiştir. 1585'te şehri ziyaret eden Ulm'lu Samuel Kiechel (1563-1619) üç yılan ve tek bir baş olduğuna inanmaktadır Wenzel Wratislaw von Mitrowitz 1591/93'te "sabit bir yılanda 2 büyük figür" gördüğünü söylemiştir. 1550'de büyükelçi olarak İstanbul'a gelen Zeno tek bir yilandan söz etmiştir, Fransız tarihçi Michel Baudier, 17. yüzyılda Sütundan üç büyük mermer olarak söz eder (Stichel 1997: 329-330).

Kimi gezginler ise Sütun'un yazıtlarından söz etmiştir. 1553'te İstanbul'a gelen Hans Dernschwam Yılanlı Sütun üzerinde hiçbir yazıt fark etmediğini belirtmiştir. Macar bilim adamı Johannes Bels(i)us (1530-1594), yazıttaki metnin bir bölümünü fark ederek Leukadier ismini 4. kıvrımı sayesinde deşifre edebilmiştir (Stichel 1997: 331).

15 ve 16. yüzyıllarda İstanbul'a gelen batılı gezginler arasında Yılanlı Sütun'u resmedenler de çoktur. Giuliano da Sangallo, Cristoforo Buondelmonti, Giovanni Andrea Vavassore, Pieter Coeck van Aalst'ın çizimlerinde her zaman gerçekçi olmasa da Yılanlı Sütun yer almaktadır (Stichel 1997: 328).1544 yılında İstanbul'a gelen din adamı Jerome Maurand'ın günlüğünde Yılanlı Sütun çizimlerinde 2 yılan herhangi bir vücut kontağı olmaksızın birbirleri etrafında dolanmış üçüncü yılan ise bu iki yılanın arasında dik olarak yükselir şekilde betimlenmiştir (Stichell 1997: 332).

1570/74 yılları arasında İstanbul'da bulunan imparatorluk elçisi Karel Rijm'e ait "Freshfield - Album"ünde İstanbul'daki yapı resimlerinden birisinde Yılanlı Sütun, 31 kıvrımlı olarak çizilmiş ve en alt kısımda, gerçek durumuna büyük bir boşluk gözlenmektedir (Stichel 1997: 337).

Şekil 4.7: Freshfield Albümü, (1574), Kağıt Üzerine Suluboya, (Hipopdrom Atmeydanı İstanbul'un Tarih Sahnesi, ed. Brigitte Pitarakis, İstanbul 2010: 275)

17. yüzyıla ait çizim sayısı çok değildir. Bunların ilki 1628'de imparatorluk elçisi olarak İstanbul'a seyahat eden Hans Ludwig von Kuefstein'in (1582-1656) sahip olduğu suluboya ile yapılmış Hipodrom görüntüsünün yer aldığı çalışmadır, çalışma olasılıkla ressam Franz Hörman'a aittir (Stichel 1997: 341). Bir başka Yılanlı Sütun'a ait çizim ise, 1675'te İstanbul'a gelen tanınmış seyyahlar Jacop Spon ve George Wheler'e aittir, 1699'dan itibaren İstanbul'da yaşayan Fransız ressam Jean – Baptiste Van Mour'un (1671-1731) yağlıboya bir Hipodrom resminde Yılanlı Sütun'da küçük ve anlaşılmas bir şekilde çizilmiştir (Stichel 1997: 341). Son olarak Hipodrom görsellerinde yer alan Yılanlı Sütun çizimi, 1710 yılında Karl XII tarafından ataması sonucu İstanbul'a gelen İsveçli subay Cornelius Loos'a (1686-1738) ait olmalıdır (Stichel 1997: 341).

Venedik Mikhitaryan Manastırında yetişmiş ve bütün hayatını tarih incelemelerine adanmış olan P.G. İnciciyan (1758-1883) tarafından yazılan *İstanbul Tarihi* adlı kitapta, Yılanlı Sütun'un tarihsel içeriğini anlatmış ve birbirine sarılmış üç yılanın 10 ayak yüksekliğinde ve 4 ayak genişliğinde bakırdan olduğu kaydedilmiştir (İnciciyan 1758-1883, *İstanbul Tarihi*, çev. H. Andriasyan, 1956: 52).

19. yüzyılın önemli Bizans tarihçilerinden Alexander van Millingen ise "Çoğu Antik Çağ'ın en seçkin heykeltıraşlarının keskininden çıkan heykeller, yeni başkenti bir sanat müzesine dönüştürmek ve güzelliğe duyulan sevgiyi beslemek amacıyla imparatorluğun her yerinden toplanmıştır. Bu anıtlardan hiç biri en alttaki on üç halkasının üzerinde Persleri Yunanistan'dan atan kahraman küçük şehir devletlerinin isimleri kazanmış olarak duran, Hippodrom'a Delphoi'den getirilen Yılanlı Sütun kadar ilham verici değildir. Hiçbir anıt en yüksek görevi barbarlığın uygar dünyaya tecavüzüne karşı durmak olan bir şehre daha uygun düşmezdi" demektedir (Millingen, *Constantinople*, 1906; *Konstantinopolis İstanbul*, çev. A. Gürçağlar, İstanbul, 2003, 24-25).

Yine 19. yüzyılda İstanbul'da bulunan Samuel Sullivan Cox, Yılanlı Sütun'un Apollon tapınağından getirildiğini antik anıtların en ilginç olduğunu anlatmakta eserinin malzemesinin pirinç olduğunu, başlardan birinin Fatih Sultan Mehmed tarafından koparıldığını, başın da Müze de korunduğunu ifade etmektedir Cox, S. S., *Diversions of a diplomat in Turkey*, 1887; *Bir Amerikan Diplomatın İstanbul Anıları 1885-1887*, çev. G. Çağalı Güven, İstanbul, 2010, 472)

4.2.1 Yılan Başı Üst Çenesinin Bulunması:

Yılan başına ait üst çenenin bulunması konusunda genel bilgi 1848 yılında Fossati'nin Ayasofya çevresinde yaptığı kazılarda ele geçtiği şeklindedir. Bu bilginin 1856 yılında İstanbul'da yaşayan Otto Frick tarafından dile getirildiği ancak 1847 de Yunan doktor Stephanos Kara-Theodores yılan başını daha önce gördüğünü söylediği ve bu durumdan 1847'de yayınlanan kitabında bahsettiği belirtilerek bu tarihin doğru olamayabileceği ifade edilmektedir (Stichel 1997: 346). Dolayısı ile başın buluntu yılı konusunda net bir bilginiz yoktur. Bununla birlikte Fossati tarafından Ayasofya çevresinde bulunmuş olması ihtimali çerçevesinde

düşünüldüğünde, yılan başlarının Osmanlı Döneminde korunmak amacıyla bu alanda muhafaza edilmiş olabileceğini ileri sürülmektedir (Stichel 1997: 346). Gerekçe olarak da Sütun'un tılsım özelliği nedeni ile bu dönemde korunmak istenmiş olabileceği ihtimali dile getirilmektedir (Stichel 1997: 346).

Bunun yanısıra, Yılan Başı'nın İsviçreli mimar Gaspare Fossati'nin Aya Sofya'nın yanında (önceleri askeri hastane, daha sonra Adliye Sarayı olarak kullanılan alanda) üniversite adına yaptığı araştırma sırasında bulunmuş olabileceği tahmin edilmektedir (Stichel 1997: 346).

Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde etkileyici bir şekilde bahsettiği üzere anıta atfedilen tılsımlı güçlere olan inancın Osmanlılar üzerinde başların kırıldığı dönemde de sürmüş olduğu ve bu nedenle kırılan başların İmparatorluk Sarayı'na getirilmiş ve burada gizlenmiş ve başların resmi bir emirle devlet tarafından korunmuş olabileceği, 1808'deki huzursuzluklar sonucu büyük ölçüde zarar gören ve daha sonra yeniden inşa edilmeyen Yeniçeri Ocağı'na ait bir birliğin techizatlarının bulunduğu bir cephaneliğin "Cebehane" başların korunduğu yer olarak düşünülebileceği, 18. yüzyıl başlarında yalnızca bir tek baş parçasının Aya Sofya yakınında bulunmuş olmasının diğer kırılan tüm parçaların da Aya Sofya'nın doğusuna bulunabileceği, buradan hareketle Yılanlı Sütuna ait kırılan kısımların kayıtsızca kaybolmaya terkedilmiş olmadığı, aksine Osmanlılar tarafından resmi olarak muhafaza edilmiş olabileceği ifade edilmektedir (Stichel 1997: 347-348).

4.3 Sütun Çevresinde Yürütülen Kazılar

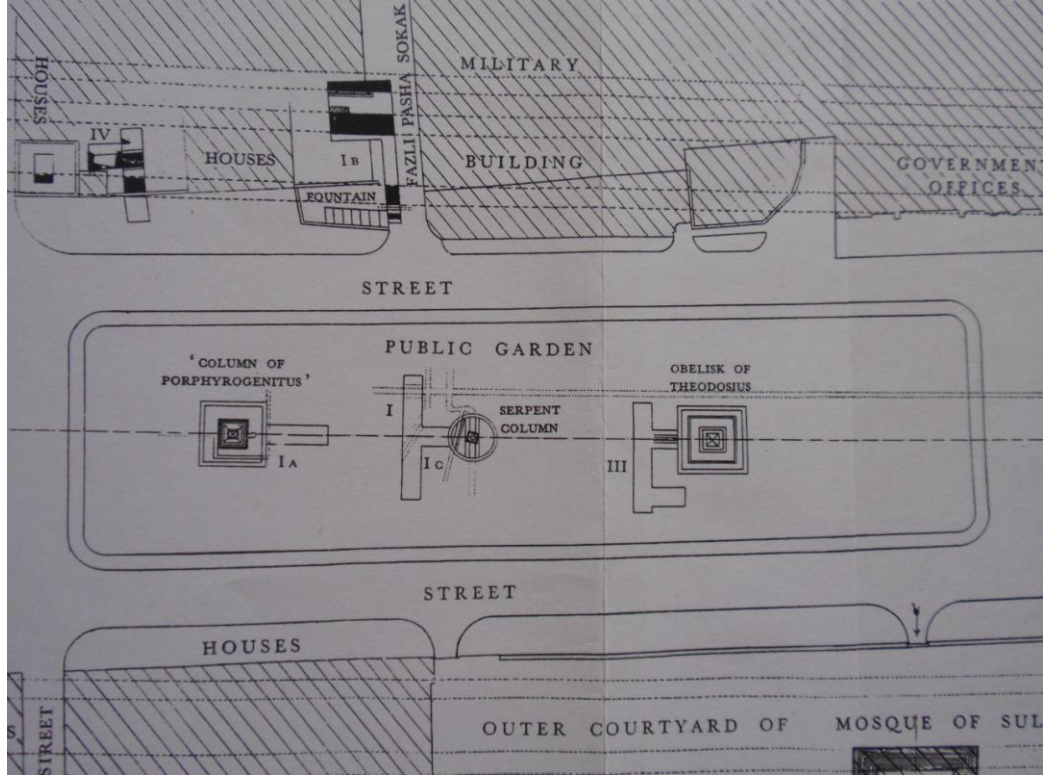
Sütun'un çevresinde ilk kazı 1856 yılı Kasım ayında İstanbul'daki İngiliz elçisi Lord Stratford Redcliffe ve elçiliğin baş katibi Lord Napier'in girişimiyle Midilli konsolos yardımcısı olarak görev yapan genç İngiliz arkeolog C.T. Newton tarafından yapılmıştır. Newton bu kazı hakkında detaylı bir yayın hazırlamış ancak kazıya dair herhangi bir çizim ya da plan yayınlamamıştır¹⁹. Kazı çalışmasında sütun gövdesini saran birikmiş toprak boşaltılmış kaidenin altından geçen su yollarına rastlanmıştır (Newton 1865: 28) ve Sütun'un yüzeyine kazınmış yazıtlar ortaya çıkartılmıştır (Newton 1865: 27). 1857 yılında Otto Frick ve Philipp Anton Dethier metni

¹⁹ C. T. Newton 1865: *Travels and Discoveries in the Levant II*, London

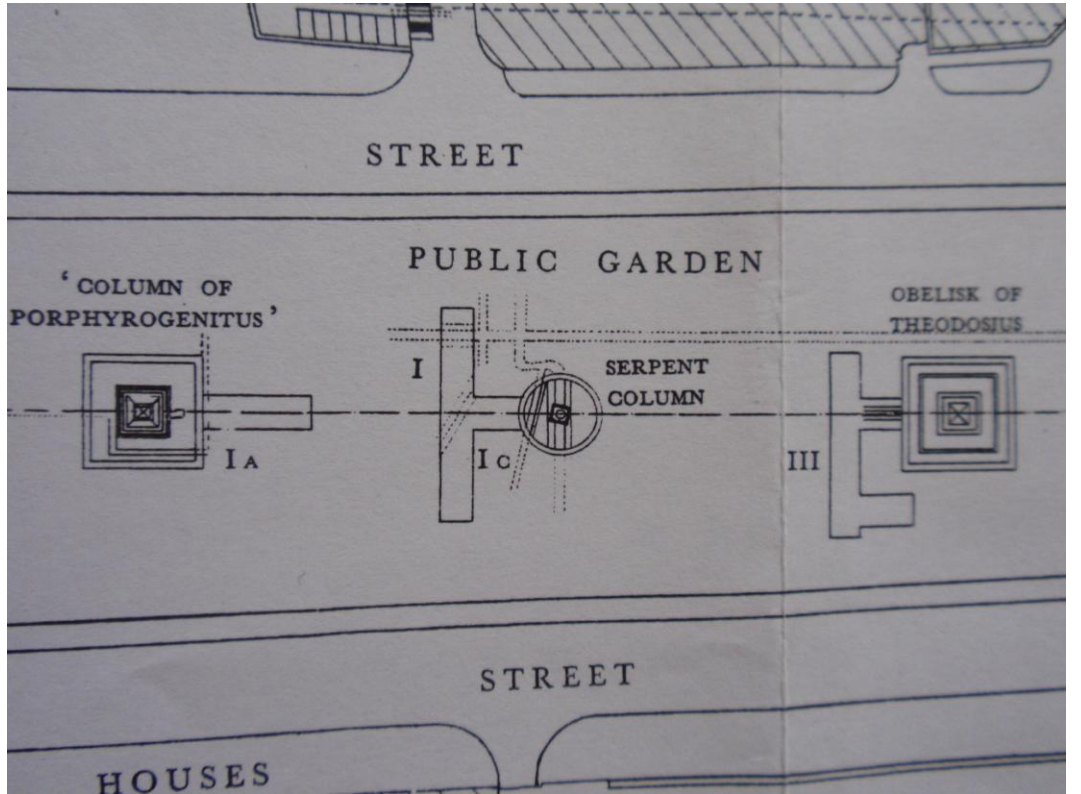
çözmüşler ve Sütun Delphio'daki Apollon tapınağına ait Yılanlı Sütun olduğu kesinleşmiştir (Newton 1865: 29-33). Çalışmalar sırasında Sütun'un içinde üzeri yazıtlı bir kurşun boru bulunmuştur. Bu boru ve Sütun'un altından geçen su yolları birlikte değerlendirilerek Sütun'un bir dönem çeşmeye çevrildiği bu dönüşümün de muhtemelen İmparator Valentinus (364-378) ya da I. Theodosius (379-394) Döneminde gerçekleştiği düşünülmüştür (Newton 1865: 35).

İkinci arkeolojik araştırma British Museum adına S. Casson tarafından 1927 ve 1928 yıllarında Hipodromda yapılmıştır. Yapılan kazı sonuçları iki rapor halinde tek bir kitapta toplanmıştır²⁰. Bu kazılarda hipodromu eksenine paralel giden bir su yolu bulunmuş bu yoldan ayrılan bir kolun iki defa dik açılı dirsek yapmak suretiyle kuzey güney yönünde sütunun tam altından geçtiği tespit edilmiştir. İkinci bir kolun ise birinciye kıyasla biraz eğimli olarak güney batıya doğru uzandığı anlaşılmıştır (Casson 1929: 13). Kazı sırasında koşu yolunu ikiye ayıran spinaya dair hiçbir iz bulunamamıştır. Yılanlı Sütun'un ters çevrilmiş sütun başlığı şeklinde bir mermer kaide üzerinde durmaktadır. Sütun'un tam altında bir deliğe sahip olan bu kaidenin bir su yolu üzerinde yer alması, sütunun çeşme olarak kullanılmış olmasıyla ilişkilendirilmiştir (Casson 1929: 13-14). Su yolunun hipodromun zeminini teşkil ettiği anlaşılan killi bir toprak tabakasının üst sathında bulunduğu, yan cidarların ve künklerin işleniş şekli, su yolunun konumu ve tekniği düşünülerek Bizans'ın geç bir dönemne tarihlendirilmiş ve Yılanlı Sütun'un Bizans İmparatorluğu'nun son dönemlerinde buraya getirilerek dikilmiş olduğu yorumunu ortaya çıkartmıştır (Casson 1929: 12-13).

²⁰ S. Casson 1929: *Preliminary Report Upon Excavations Carried out in the Hipodrom of Constantinople in 1927; Second Upon Excavations Carried out in and Near the Hipodrom of Constantinople in 1928*, London.

Şekil 4.8: 1927 Yılı Kazısı'nda Bulunan Su Kanalları (Casson 1929: Plan)

Şekil 4.9: 1927 Yılı Kazısı Buluntusu Su Kanalları detay (Casson 1929: Plan)

Kazı çalışmaları sonunda Sütun'un bir dönem çeşme olarak kullanılmış olduğu kesinlik kazanmıştır. Ancak bugün bulunduğu yere Bizans Dönemi sonlarında getirildiği ve çeşme olarak kullanımının Geç Bizans Dönemi'nde gerçekleşmesi ile ilgili sonuçlar halen tartışmalıdır.

1855-1856 da yapılan kazılarda Yılanlı Sütun'un altından içinde üzerinde ismi belirtilmeyen eski bir konsül asilzade ve valiye atıf yapan damgaya sahip kurşun bir boru keşfedildiğinden borunun 5. yüzyıla kadar inen erken bir tarihte yapılmış olma ihtimali öne sürülmektedir (Bardill 2010: 166). Casson tarafından yapılan Sütunun bugünkü yerine Geç Bizans Döneminde yerleştirildiği fikri hem kurşun borunun tarihinin erken olması ve Sütun'un temellerinin bozulmuş olması nedeniyle Sütunun her zaman bugün bulunduğu yerde durup durmadığı konusunda tamamen emin olmanın mümkün olmadığı belirtilmektedir (Bardill 2010: 167). Yılanlı Sütun'un dibinde yapılan kazılarda euripios duvarından hiçbir iz rastlanmamıştır. Fakat burada taştan örülmüş hiçbir şey bulunmamış olmasının euripios'un bu noktasında bir boşluk olduğu anlamına gelmediği, zira başka açmalarda yapılan kazılarda da euripios bulunamadığı, 1453 yılında Constantinopolis'in alınışını takip eden yıllarda inşaat malzemesi elde etmek üzere bir kaynak teşkil eden duvarın tamamen söküldüğü anlamına gelebileceği de belirtilmektedir (Bardill 2010: 167).

Stichel'de 1927 yılı kazıları sonucunda Yılanlı Sütun'un şimdi bulunduğu yere daha sonradan getirilmiş olduğu yolundaki çıkarımlara katılmamaktadır. 1927'deki İngiliz kazılarında anıtın altındaki su boru hattında hattın görece olarak daha geç döneme tarihlenmesinin, Yılanlı Sütun'un kanalın inşasından önce farklı bir yerde olduğuna dair tek başına pek fazla bir şey ifade etmediği, nerede olduğu, hemen yakınında mı yoksa çok daha uzaktan mı nakledildiğini göstermediği, Sütun'un Hipodrom'un dışında bir alana yerleştirildiğine dair yazılı kaynaklarda da bilgi bulunmadığı ifade edilerek bu kazı yorumu katılmamaktadır (Stichel 1997: 320).

1856 ve 1927 yıllarına hipodromda yapılan kazılarda su yolları keşfedilmiş ve yolların bir kısmının Yılanlı Sütun'un altından geçtiği görülmüştür (Newton 1865: 25-35 ; Casson 1928: 12-14). 1856 yılında Newton tarafından yapılan kazıda Yılanlı Sütun içinde üzerinde ismi belirtilmeyen bir konsül ya da asilzadeye atıf yapan bir adet kurşun boru bulunmuş ve bu kurşun borunun keşfi ile Newton Sütun'un çeşme olarak kullanılmış olduğu yorumunu yapmıştır (Newton 1865: 35). Bu borunun, 5.

yüzyıla kadar inen erken bir tarihte yapılmış olabileceği düşünülmektedir (Bardill 2010: 166).

Stichel, Sütun'un ne zaman çeşme olarak kullanıldığı konusunda kazı buluntularının yeterli bilgi sağlamadığını, borunun üzerindeki Yunanca yazıtın eksik olmasına karşın, şehrin yöneticisinin unvanına ait olduğu halde isminin belli olmadığı ve yazıtın harf formları açısından kontrol edilememiş olduğu ve hakkında yakın bir tarihlenmenin dahi yapılmadığı, İngiliz kazılarında ortaya çıkan kanalların yapıldığı dönemin de kesin olarak yorumlanmadığı ve bu nedenle arkeolojik verilerin Sütun'un fiskeye olarak kullanılıp kullanılmadığı ve bunun ne zaman yaşandığı konusunda yeterli olmadığını vurgulamaktadır (Stichel 1997: 323).

Bununla birlikte yazılı kaynakların aktardığı bilgiler doğrultusunda Yılanlı Sütun'un Constantinus'un imparatorluğu döneminden beri Hippodrom'da durmuş olması ihtimalinin çok yüksek olduğu düşünülmektedir (Bardill 2010: 165).

5 ANITIN FİZİKSEL VE YAPISAL MEVCUT DURUM ÖZELLİKLERİ

5.1 Yılanlı Sütun ve Yılan Başına Dair Günümüz Verileri

Sultanahmed Meydanı'nda bulunan Yılanlı Sütun ile İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde 18 (M) envanter numarası ile Maden ve Hılliyat Eserleri Koleksiyonu'na kayıtlı Yılan Başı'nın mevcut durumu, gözlemler, üç boyutlu taramalar ve malzeme analizleri yapılarak belgelenmiştir. Sütun, kaidesi ve parçası olan Yılan Başı'nın fiziksel ve yapısal mevcut durumu alt başlıklar halinde sunulmaktadır.

5.1.1 Sütun'un Biçimsel Özellikleri

Yılanlı Sütun günümüzde, Sultanahmet Meydanı'nda, etrafı demir parmaklıklarla çevrili 332 cm derinlikte ve 636 cm çapa sahip bir çukurun içinde, dikdörtgen bir mermer kaide üzerinde durmaktadır. İçi boş döküm tekniği ile yapılan bronz Sütun, birbirine sarılarak yükselen üç yılan gövdesinden oluşmaktadır. Günümüzde yılanların 28-29 boğumu mevcuttur. Yılanların boyunlarından itibaren Sütun'un üst

parçası, tamamen yok olmuştur. Sütuna ait Yılan başlarından birinin parçası ise İstanbul Arkeoloji Müzeleri “Çağlar Boyu İstanbul” sergi salonunda izleyicilere sunulmaktadır. Yılan Başı’na ait bu parça sadece üst çeneye aittir. Baş parçasının içi boştur ancak burun ucunda orijinal çekirdek kalıba ait olabilecek bir dolgu bulunmaktadır.

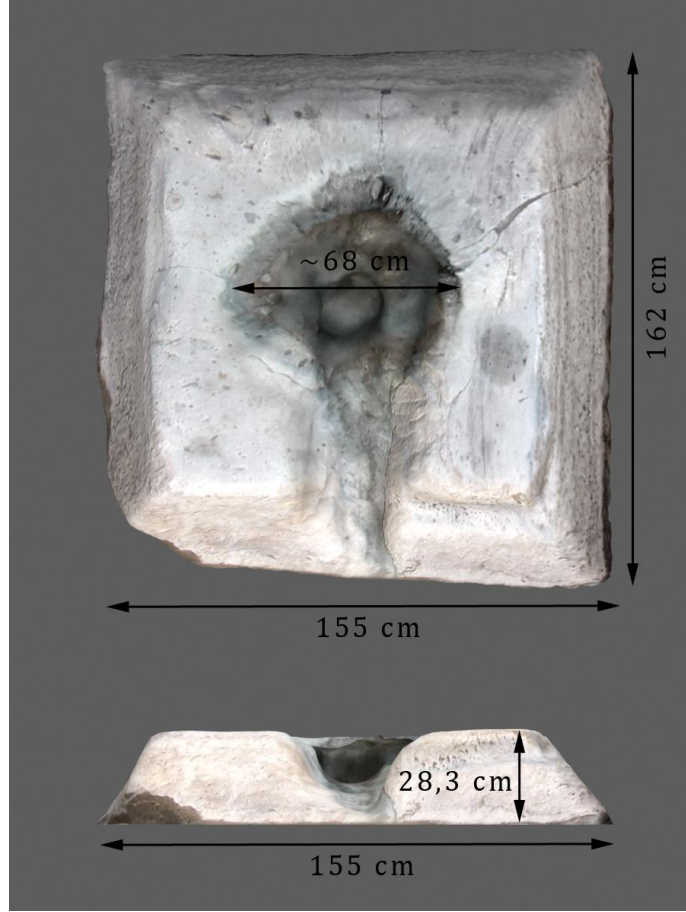
Fotoğraf 5.1: Yılan Başı'nın Taranması Çalışması (Fot. G. Baran Çelik 2011)

Fotoğraf. 5.2: Sütunun Taranma Çalışması Hazırlıkları (Fot. G. Baran Çelik 2011)

5.1.1.1 Kaide

Sütun'un oturduğu kaide mermerdir. Muhtemelen başlangıçta sütun başlığı olarak kullanılmış daha sonra işlevi değiştirilerek Yılanlı Sütun'un altına yerleştirilmiş devşirme bir mazlemeden oluşmaktadır. Kaide, 162X155 cm ölçülerinde dikdörtgen formludur ve yüksekliği 28.3 cm dir. Tüm kaide, zemine doğru hafif konik olarak genişlemektedir. Sultanahmet Meydanı'nın Kuzey-doğu/güney-batı aksında konumlanmıştır. Kaidenin güney alt köşesi kırık ve eksiktir. Üst yüzde Sütun'un oturtulması amacıyla yuvarlak bir oyuk açılmış ve merkezden güney doğu yöne doğru suyun dışarı akabileceği bir kanal oyulmuştur. Tam ortasında ise bir delik vardır. Sütun'un kaideye bir başka maden ile (olasılıkla kurşun) birleştirildiği görülmektedir (Bkz. Şek. 5.1; Fot. 5.3)

Şekil 5.1: Yılanlı Sütun'un Kaidesi Üç Boyutlu Çizimi (Çiz. A. Tayfun Öner, 2011)

Fotoğraf 5.3: Sütun ve Kaidenin Bağlantı Şekli (Fot. G. Baran Çelik 2011)

5.1.1.2 Gövde

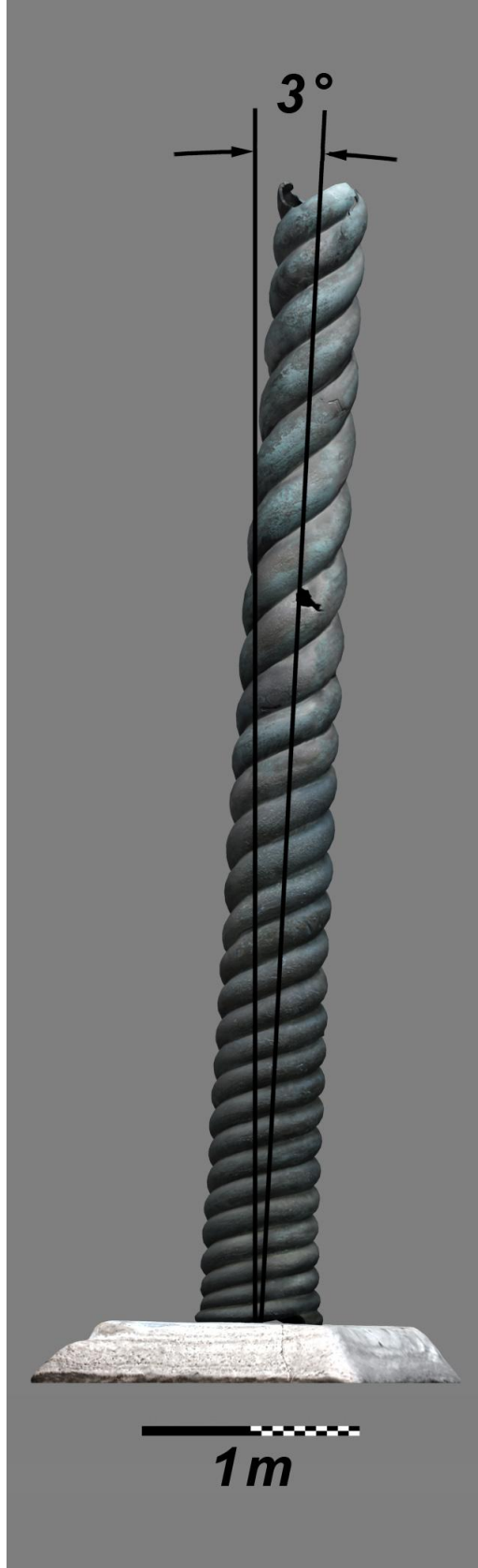
Sütun'un gövdesi  yılanın kıvrımlarının üst üste binecek biçimde birbirine sarılarak yükselmesi Őeklinindedir ve bronzdan dökülmüŐtür. Sütun'un mevcut durumunun belgelenmesi için üç boyutlu laser tarama yapılmış ve bu taramalar, üç boyutlu çizimlere dnŐtrlmŐtr²¹ (Bkz. Şek. 5.2). Eserden alınan bu görüntülerden eserin tam ölçüleri ve bugünkü durumu tespit edilmiştir.

Şekil 5.2  Boyutlu izimin AŞamaları (iz. A. Tayfun ner, 2011)

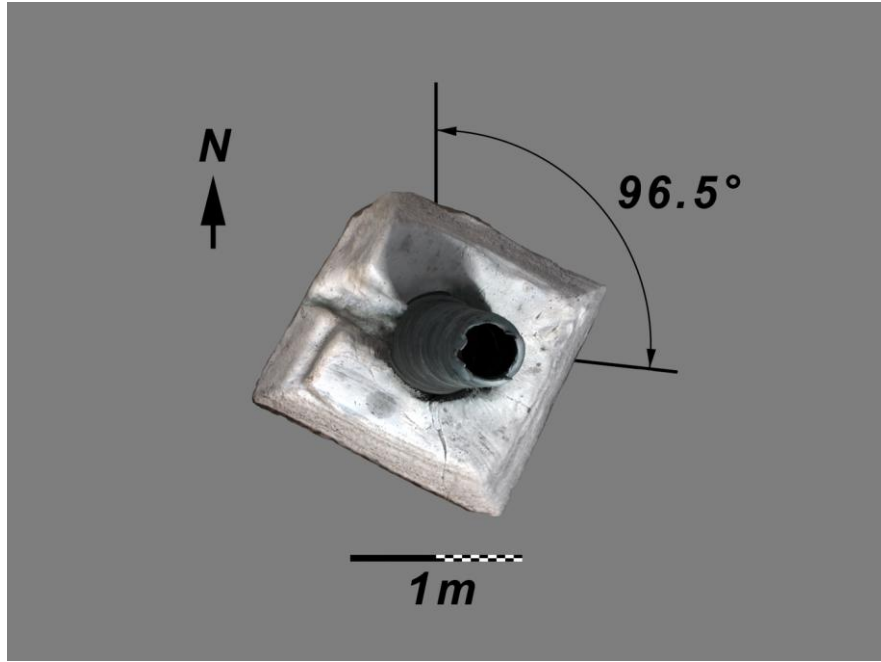
Sütun üzerinde yapılan tarama ve çizim çalışmaları sırasında Sütun'un kaideye dik açı ile oturmadığı ve güneybatı-kuzeydoğu yönde 3° lik bir açıya sahip olduğu görülmüştür (Bkz.. Şekil 5.3). Bu eğimin sütunun kaideye oturma biçiminden kaynaklı olduğu anlaşılmıştır.

²¹ alıŐma İmge Mimarlık Mühendisleri Sadık Demir ve zgn Demir tarafından, Paro Focus 3 D Scanner tarama cihazı kullanılarak yapılmıştır. Taramalar A. Tayfun ner tarafından üç boyutlu çizimlere dönüştürülmüştür.

Şekil 5. 3: Sütun'un 3 Derecelik Açıyla Eğimini Gösteren Çizim

(Çiz. A. Tayfun Öner, 2011)

Şekil 5. 4: Kaide ve Sütun'un Sapmayla İlgili Üç Boyutlu Çizimi

(Şek. A. Tayfun Öner, 2011)

Sütun'un kuzey doğusuna bakan (Sultanahmet Camii yönü) yüzünde, yukarıdan itibaren 13. kıvrımdan alttan 2. kıvrıma kadar 11 kıvrım üzerinde yazıt mevcuttur (Bkz. Şekil 2.3, 2.4) Bunlardan 8 kıvrım üzerinde üç satırlık iki kıvrım üzerinde 4 satırlık, en alttaki kıvrım üzerinde ise iki satırlık yazı yer alır (Yazıtlar için Bkz. Bl. 2.3.2)

Sütun'un alt çapı 62 cm dir. Hemen ikinci kıvrımda 54 cm olan çap mevcut en üst noktada ise 43 cm ye düşer. Sütun'un kaideden itibaren yüksekliği 523.2 cm, tüm bronz Sütun yüksekliği: 527.5cm dir (Bkz. Şek. 5.5; Şek. 5.7).

Sütun kalınlıklık ölçüleri yalnızca en altta bulunan boşluklardan ve güney batıdaki 9. kıvrımda bulunan boşluğun kenarlarından alınabilmiştir. Güneydoğu yönde çeşme olarak kullanılan kesilmiş alanın sol alttan 1.kıvrımı:2.1 cm; soldan 2. kıvrım: 1.8 cm; soldan 3.kıvrım 1.4 cm; sağdan 1. kıvrım 2.2 cm; sağdan 2. kıvrım: 1.6 cm; sağdan 3. kıvrım: 2.8 cm; bu boşluğun üst yatay kesit kalınlığı: 3.3 cm; Sütun dibinde güney batı yöndeki kesimin kalınlığı: 3.4 cm; kuzey doğu yönde dipte bulunan kesik kalınlığı: 1.4cm; güney batı yönde 9. kıvrım üzerinde bulunan boşluğun kenar kalınlıkları her yönde: 1.2cm dir.

Şekil 5.5: Yılanlı Sütun Boyutlarını Gösterir Çizim

(Çiz. A. Tayfun Öner, 2011)

Şekil 5.6: Yılanlı Sütun Gövdesinin Güneyden Bakıldığında Kuzey İç Yüzünü Gösteren Dikey Kesiti

(Çiz. A. Tayfun Öner, 2011)

Şekil 5.7: Tek Yılanın Kıvrım Biçimi ve Mesafesini Gösteren Model

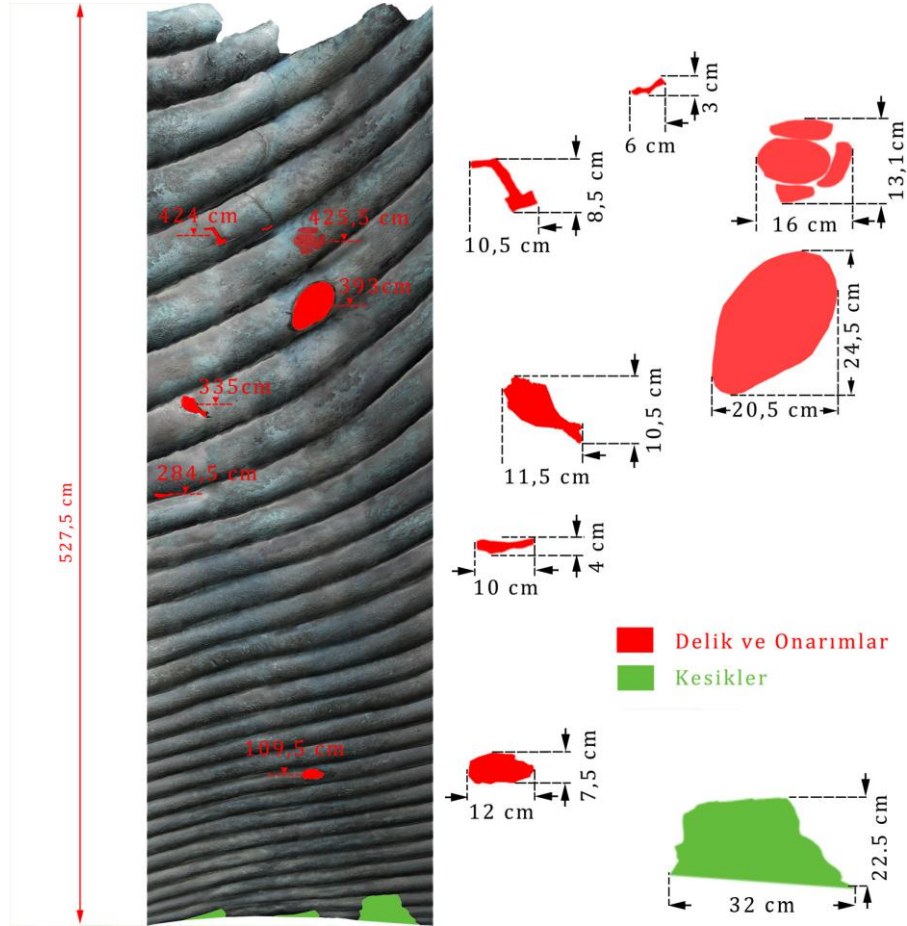
(Çiz. A. Tayfun Öner, 2011)

5.1.1.2.1 Sütun Üzerindeki Eksikler, Kusurlar, Çatlaklar ve Nedenlerine Dair

Yeni Görüşler

Sütun gövdesi üzerinde bir aletle kesilerek alınmış boşluklar, çeper kesiti düzenli olmayan ve herhangi bir aletle oluşturulmadığı anlaşılan boşluklar ve çok sayıda ve uzunlukları ve derinlikleri değişen çatlaklar bulunmaktadır.

Çeper kesiti düzenli olmayan boşlukların yanlarında yüzeyden tabaka şeklinde düzgün kesilerek çıkartılmış alanlar bulunmaktadır. Bu boşlukların genellikle büyük boyutlu eserlerin dökümü sırasında görülen ve döküm sırasında yaşanan sorunlar nedeniyle özgün durumda oluşan kusurlar olduğu düşünülmüştür. Boşlukların devamındaki düzgün kesilmiş yüzeyler ise, boşlukların yamanarak kapatılması için kullanılan bronz plakaların yerleştirildiği alanlar olarak değerlendirilmiştir (Bkz.. Şek. 5.8; Fot.5.5, 5.6, 5.8., 5.12, 6.3).

Şekil 5.8: Silindirik Gövde Yüzeyinin Açılarak Gösterilmiş Şekli ve Gövde Üzerindeki Kesik ve Kusurlar (Çiz. A. Tayfun Öner, 2011)

Gövde Üzerindeki Kırık, Kesik ve Çatlaklar:

Sütun'un güneybatı yönünde aşağıdan 109.5 cm yükseklikte, yaklaşık 12 cm genişlikte, kenarları düzgün olmayan bir boşluk vardır. Bu açıklığın yanında düzgün kontürlere sahip bir döküm sırasında oluşan kusurları kapatmak için yapıldığı tahmin edilen bir tabakanın kaldırıldığı görülmektedir. Ancak eklenen parçanın, daha sonra, ana gövdeden koptuğu anlaşılmaktadır (Bkz.. Şek. 5.8; Fot 5.4). Alttan 335 cm yükseklikte 11.5 cm genişliğinde bir alanda da boşluk ve onarım izi gözlenmektedir (Bkz.. Şek 5.8; Fot. 5.5), Yine Sütun'un güney batı yönünde alttan 393 cm yükseklikte, oldukça geniş oval bir açıklık vardır. Bu açıklığın hemen üzerindeki kıvrımda 425 cm yükseklikte herhangi bir boşluğu olmayan ancak kenar kontürleri yama şeklinde izlerle algılanan muhtemel bir onarım izi görülür (Bkz.. Şek. 5.8; Fot. 5.6). 424 cm yükseklikte yine dikey dörtgen bir onarım izi bulunmaktadır (Bkz.. Şek. 5.8; Fot. 5.7)

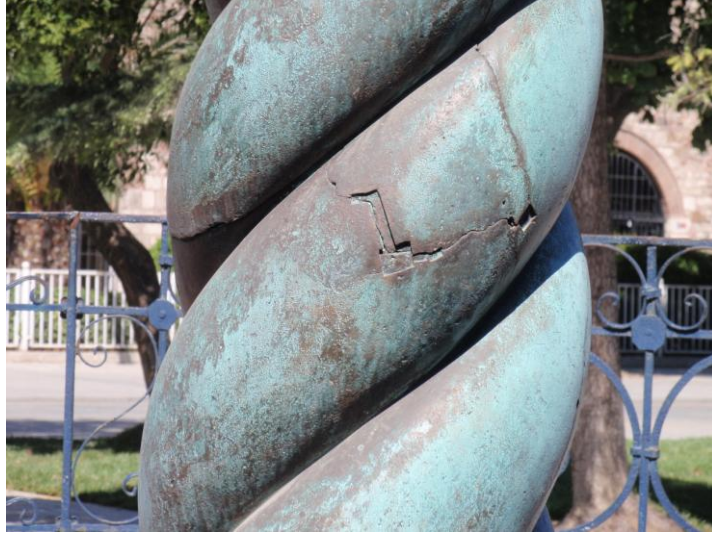
Fotoğraf 5.4: Sütun'un Alttan 109.5 cm yükseklikteki Kusur ve Onarım İzi
(Fot. G. Baran Çelik)

Fotoğraf 5.5: Kuzey Batıda 20. Kıvrımda Bulunan Defekt ve Onarım İzi
(G. Baran Çelik 2011)

Fotoğraf 5.6: Sütunun Güney Batı Yönde alttan 393 cm yükseklikte Bulunan Boşluk (Fot. G. Baran Çelik, 2011)

Fotoğraf 5.7: Kuzey batıda 26. Kıvrım Üzerinde Bulunan Dikey Onarım İzi

(Fot. G. Baran Çelik)

Sütun gövdesi üzerinde bu onarım izleri dışında aletle kesilerek çıkartılan alanlar ve büyük çatlaklar mevcuttur. Güneybatı yönde kaide mesafesinden başlayan ve 3. kıvrıma kadar yükselen 32 cm genişliğinde, 22.5 cm yüksekliğinde geniş düzgün bir kesik bulunmaktadır. Bu boşluğun anıtın çeşme olarak kullanıldığı sırada açıldığı anlaşılmaktadır. (Bkz. Şek. 5.8; Fot. 5.8).

Fotoğraf 5.8: Yılanlı Sütunun Çeşme Olarak Kullanılması Amacıyla Açılmış Bölümü (Fot. G. Baran Çelik, 2011)

Sütun Kuzey batısında en alt kıvrımda kırık ve eksikler vardır (Bkz. Şek. 5.8; Fot. 5.9), ile bunun hemen üzerindeki 26. kıvrımdan dikey olarak 28. kıvrıma kadar uzanan geniş çatlaklar bulunmaktadır (Bkz. Fot. 5.10-5.12).

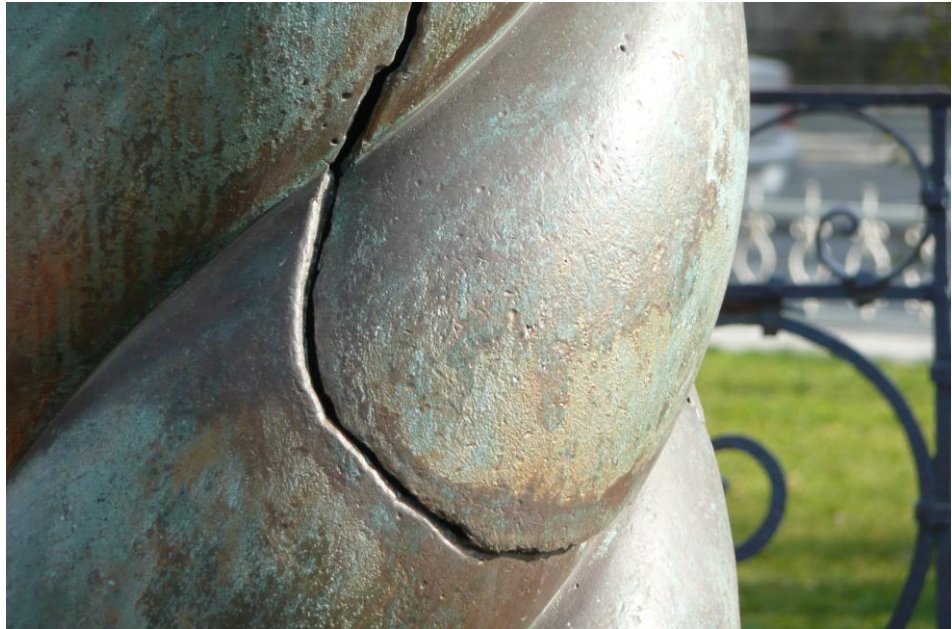
Res. 5.9: En Alt Kıvrımda Yer Alan Eksikten Görünüm
(G. Baran Çelik 2011)

Fotoğraf 5.10: Kuzey batıda 26. kıvrımdan 28. kıvrıma Uzanan Derin Çatlaktan Görüntü (Fot. G. Baran Çelik, 2011)

Fotoğraf 5.11: Çatlaktan Detay (Fot. G. Baran Çelik 2011)

Fotoğraf 5.12: Sütun Üzerindeki Derin Çatlak- Kırıkta Detay
(Fot. G. Baran Çelik 2011)

Kuzey batıda 284 cm yükseklikte, kenarlarından düzgün tabaka kaldırılmış bir boşluk (Bkz. Şek. 5.5; Fot. 5.9), üzerindeki kıvrımda kenarları düzensiz olup diğer kusurlarla karşılaştırıldığında nispeten daha küçük bir boşluk ve 28. kıvrımda dikey çatlaklar bulunmaktadır.

5.1.1.3 Baş

Yılan başına ait bu parçada alt çene tamamen kopmuş ve kaybolmuştur. Yılanın burnu küt göz çukurları yuvarlak ve derindir. Gözler üzerinde dalgalı ve birbirine paralel eğik üç çizgi yer alır. Her iki göz baş üst yüzeyinden yüksekte baş arkaya doğru yanlardan genişlemektedir. Ağız kenarında dalgalı bir hat bulunmakta olup bunun iç yüzünde damakta başın en arkasından öne doğru tüm üst çene dişlerle çevrilmiştir. Dişler yanlarda uçları buruna doğru olacak biçimde testere şeklindedir (Bkz. Fot. 5. 13-5.14; Şek. 5. 9).

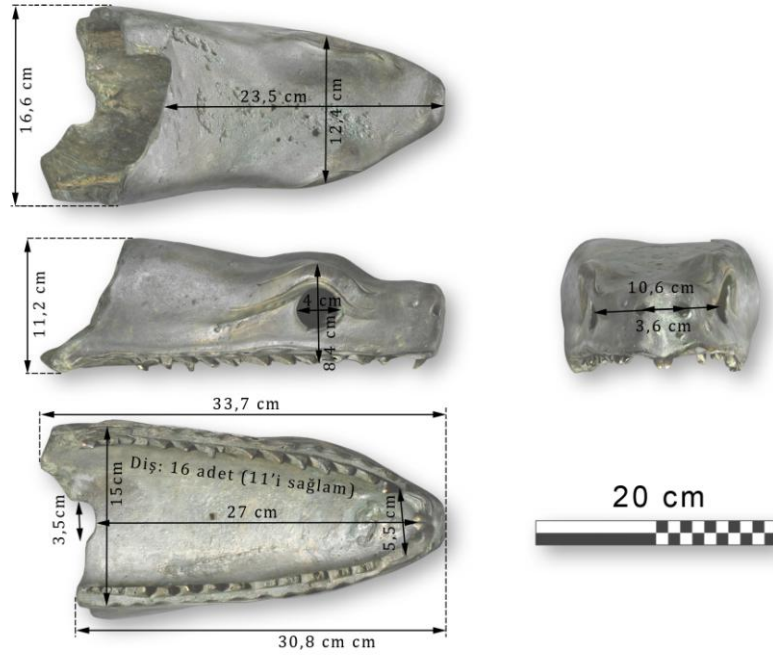

Fotoğraf 5.13 : Yılan Başı Genel Görünümü

(Fot. B.Taşkın, 2010)

Çenenin önünde bulunan iki diş özgün durumda düz olmalıdır. Ancak ikisinin de uçları muhtemelen aldıkları darbe nedeniyle içe doğru eğiktir. Kafanın solundaki dişlerin büyük bölümü kırık ve eksiktir. Bu yönde 13 adet diş izi yer almakta olup bunlardan 5 diş sağlam (bir adedinin yarısı kırık) durumdadır. Sağ yandaki dişlerin büyük bölümü sağlamdır. 16 adet diş izi mevcut olup bunlardan 7 adedi tam 3 adedi yarım diğerleri ise kırıktır (Bkz.. Fot. 5.14).

Başın uzunluğu 33.7 cm; genişliği 15 cm; yüksekliği 11.2 cm'dir. Arka kırık kesitlerde kalınlık ölçüleri çok değişken olup, başın sağında dikey kenarda 1.4-1.6 cm arasında; sol dikey kenarda 1.1-1.5 cm arasında; başın üst yüzeyinde: 0.6-0.8 cm arasında; başın altında (damak): 0.8-1.2 cm arasında değişmektedir.

Şekil 5.9: Yılan Başı Üç Boyutlu Çizimleri ve Ölçüleri
(Çiz. A. Tayfun Öner, 2011)

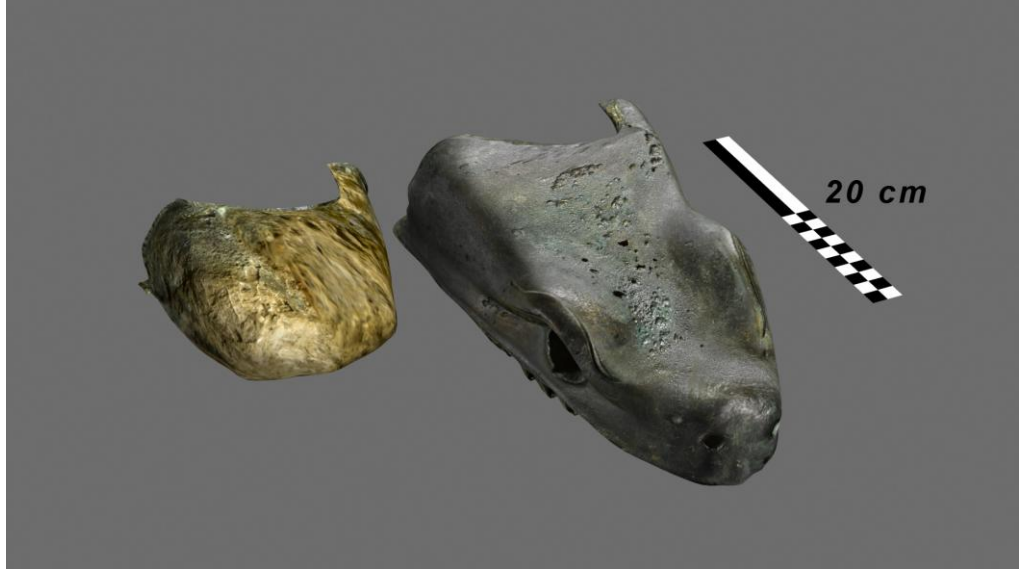

Fotoğraf 5.14: Yılan Başı Üst Yarısı Damak ve Dişlerinden Görünüm
(Fot. B. Taşkın, 2010)

Damak yüzeyinde çeneye paralel izler, arka ucunda dairemsi bir kırık vardır. Başın arka kısmı düzensiz kırık ve eksiktir. Baş parçasının içi boştur ancak burun ucunda orijinal çekirdek kalıba ait olabilecek veya henüz bilinmeyen nedenle oluşan sert bir dolgu bulunmaktadır (Bkz. Şek. 5.10; Fot. 5.15). Başın üzerinde dökümden kaynaklandığı tahmin edilen küçük boşluklar vardır. Başın dış üst yüzünde kırık kenara yakın küçük keski izleri mevcuttur (Bkz. Fot. 5.16).

Fotoğraf 5.15: Yılan Başı İçinde Bulunan Dolgudan Görünüm
(Fot. B. Taşkın)

Şekil 5.10: Yılan Başı İçinde Bulunan Dolgunun Üç Boyutlu Çizimi
(Çiz. A. Tayfun Öner, 2011)

Fotoğraf 5.16: Yılan Başı Üzerinde Bulunan Küçük Keski İzleri ve
Dökümden Kaynaklı (?) Boşluklar (Fot. B. Taşkın, 2011)

5.1.1.3.1 Yılanın Damağı Üzerinde Bulunan İzler ve Bunlara Dair Yeni

Gözlemler

Yılan Başı üzerinde yapılan gözlemlerde üst damak üzerinde birtakım izlerin olduğu görülmüştür. Bu izler üst damakta sol tarafta sondan dördüncü diş mesafesinden başlayarak öne doğru dişlere paralel bir biçimde ilerleyen sıyrık şeklinde olup yer yer kesintiye uğrayarak devam etmektedir. Damağın önünde ise daha sert ve geniş bir alanda deformasyon mevcuttur. Bu izlerin karşı yönünde yani başın sağında ise yine çene hattına paralel biri geride ikisi de öne doğru oyuklar şeklindeki izler gözlenmiştir (Bkz.. Fot. 5.14, 5.17, 5.18).

Bu izler bir yönde dişlere paraleldir. Diğer yönde diş aralıklarına uygun mesafelerde oyuklar şeklindedir. Olasılıkla bu Yılan Başı, alt çenesi ile bütün haldeyken kırılarak düşmüştür. Bu olay sırasında şiddetle yere çarpan başın alt çenesindeki dişler üst damakta bu izleri bırakmıştır.

Fotoğraf 5.17 : Damak Üzerinde Bulunan İzler

(Fot. G. Baran Çelik 2011)

Sol yandaki dişlerin büyük bölümünün kırık, sağ yandaki dişlerin büyük bölümünün sağlam oluşu ise bu başın sol tarafına doğru düşmüş olduğunu düşündürmektedir. Öndeki dişlerin öne eğilmesi de bu olay sırasında gerçekleşmiş olmalıdır (Bkz. Fot. 5.14-15).

Bu durumda bu baş 15. yüzyıl başlarında alt çenesi kırılan baş değildir ve Evliya elebi'nin kırılan baş garp yönündeydi ifadesinin doğru olması ihtimali de değerlendirilirse başın batıya bakmadığı söylenebilir.

Fotoğraf 5.18 : Damak Üzerinde Bulunan Diş İzlerinden Detay

(Fot. G. Baran elik 2011)

Fotoğraf 5.19: Damağın Gerisinde Bulunan Yuvarlağımsı Açıklık
(Fot. G. Baran Çelik 2011)

5.1.1.3.2 Yılan Başı Üst Çenesinin Fizikel Yapısı ve Model Alınan Yılanın Cinsi Hakkında Gözlemler

Yılan başına ait üst çene, Pierre Devambez tarafından ayrıntısıyla incelenmiş İstanbul Müzesindeki Büyük Bronzlar kataloğunda yayınlanmıştır²². Burada yılanın göz yuvalarının tam yuvarlak biçimli oyuk olduğu, gözlerin başka bir malzemedan yapılmış ve yuvalarına sonradan yerleştirilmiş olabileceği ve yüzün uca doğru incelendiği ve rakibe karşı uzanmış bir iğne gibi durduğu ve bu baştan bir enerjinin yayıldığı, çenenin sınırından buruna doğru uzanan düz deriden yapılmış ince şerit kısmın oluşturduğu hattın altında, kabarmış dişetin bulunduğu, öne doğru uzanmış bir dizi sivri dişin yer aldığı, çenenin kenarlarındaki eğik dişlerin zehir akıttıkları, son olarak parlak, hayat dolu bir bakışa sahip olduğu şeklinde tanımlanmaktadır (Devambez 1937: 11-12). Devambez'e göre, sanatçılar pitona korkutucu bir görünüm vermeye uğraşmıştır ve Delphoi'daki yılan hayvan canlandırma sanatının en büyük başarılarındadır (Devambez 1937: 12).

²² Devambez P., 1937, *Grands Bronzes Du Musee De Stamboul (Memories de l'institut Français d'archeologie de Stamboul, Paris.*

Gauer ise, Delphoi'un ünlü Apollon Piton mücadelesi öyküsünden ve vazo resimleri ve yazıtlarından kaynaklı olarak burada betimlenen yılanın piton olduğunu ifade etmektedir (Gauer 1968: 90). Bunun yanı sıra önde her iki zehir dişinin, kanca şeklinde ağzın içine, damağın arkasına, gırtlığa doğru kıvrıldığından söz etmektedir (Gauer 1968: 91).

Her iki araştırmacı da yılanı piton olarak nitelemiş ancak öndeki dişlerini zehir dişleri olarak yorumlamışlardır. Bilindiği üzere piton yılanları zehirli değildir ve dolayısı ile zehir dişleri yoktur.

Bronz yılan başının tümüyle gerçek yılanın fiziksel özelliklerini taşımadığını belirtmek gerekir. Çene tümüyle dişlerle çevrilidir ve en önde iki sivri diş bulunmaktadır. Bu dişler yılanların zehir dişleri olmayıp gerçekte ön dişlerin yerinde yılanın dilini dışarı çıkartabilmesi için bir boşluk vardır. Yani gerçekte çenenin ön ucu boştur zira yılanların duyma organı olan dillerini ağızlarını açmadan buradaki boşluktan sürekli olarak dışarı çıkarmaları gerekir. Yılanların zehir dişleri çenenin ön tarafında sağ ve sol başta yer alır ve bu dişlerin damakla birleşen bölümü eklemlidir. Bu dişler ağız kapalıyken katlanıp arkaya doğru yatar. Yılan ısırarak için ağzını açtığında dişler açılarak çeneye dik açı oluşturur. Ancak yılanların ağzı kapalıyken ya da az açıkken bu zehir dişleri görülmez. Bronz Yılan başında bu dişlerin bulunması gereken yerdeki sağdaki diş (sol yandaki tümüyle kırık) diğer eğik (testere gibi) dişlerle karşılaştırıldığında damağa dik olarak şekillendirilmiş ve diğerlerine göre daha iri görülmektedir. Sanatçı zehir dişlerinin farkını belki böyle bir ayrımla göstermek istemiş olabilir. Ayrıca yılanların dişleri bronz başta olduğu şekli ile buruna doğru değil tam tersi yönde gırtlığa doğru eğimli olarak yönelmektedir.

Avrupa'da görülen en yaygın yılan cinslerinden biri engerektir (*Viperus berus*). Engerek yılanları zehirli olup gözler üzerindeki kaslar başın üst yüzeyinden yüksektedir. Burunlar küttür ve başın üzerinde gözler arasındaki boşluk hafif iç bükeydir. Piton yılanlarının ise burunları sivridir ve göz çevresi başın üzerinde bir çıkıntı oluşturmaz ve dolayısı ile baş üzerinde iki göz arasındaki yüzey düzdür.

Bu özelliklerden yola çıkıldığında başın genel şekli, özellikle gözler üzerindeki çıkıntı, bu çıkıntılar arasındaki eğim, burunun kütlüğü, bronz yılan başının pitondan ziyade engerek (*Viperus berus*) özellikleri taşıdığı izlenimi yaratmaktadır (Bkz. Şek.

11). Ayrıca pitonların yayılım alanları; Afrika, Hindistan, Çin, Güney Asya ve Avustralya'dır. Bu durumda Yunanlı sanatçılarının piton görerek onlardan model almaları olanak dışı değildir ancak zordur.

Yılanlı Sütun'un Aigina adasında yapılmış olabileceği (Mansel 1970:192) dolayısıyla sanatçıların en çok görebildikleri ve model alabilecekleri yılan cinslerinin bu coğrafyada yaşayan cinsler olabileceği de eklendiğinde bronz Yılan Başı'nın modelinin bir engerek olduğu söylenebilir.

Şekil 5.11: Yılan Cinslerinin Bronz Yılan Başı ile Karşılaştırılması

(Şek. T. Öner 2011)

5.2 Malzeme Özellikleri

Yılanlı Sütun ve Yılan Başı'nın bronz olduğu makroskopik olarak da anlaşılabilir. Bunun yanı sıra her iki parça üzerinde de bronz alaşımını oluşturan madenlerin ve bu madenlerin oranlarının tespiti amacıyla metal içeriğinin belirlenmesi için Sütun ve Yılan Başı'nın analiz çalışması yapılmış bu çalışmada günümüzde iki ayrı yerde duran parçaların aynı bütünün parçaları olup olmadığının belgelenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla Yılanlı Sütun ve Yılan Başı üzerinde tahribatsız yöntemler arasında kabul edilen XRF cihazı ile metal alaşım analizi çalışması yapılmıştır. Sütun'un ve Baş'ın bakır ve kalay alaşımından oluştuğu oranları değişmekle birlikte demir (Fe), kurşun (Pb), wolfram (tungstein) (W), çinko (Zn) olmak üzere aynı sayıda minör element içerdiği görülmüştür (Bkz. Ek A-B).

5.2.1 Yılanlı Sütun ve Yılan Başı Parçasının Metal Alaşım Karşılaştırılması

Her iki örnek üzerinde de aynı alaşım metalleri hemen hemen yaklaşık oranda tespit edilmiştir. Ancak alaşım oranları, kendi içinde kesin tutarlılık göstermemektedir.

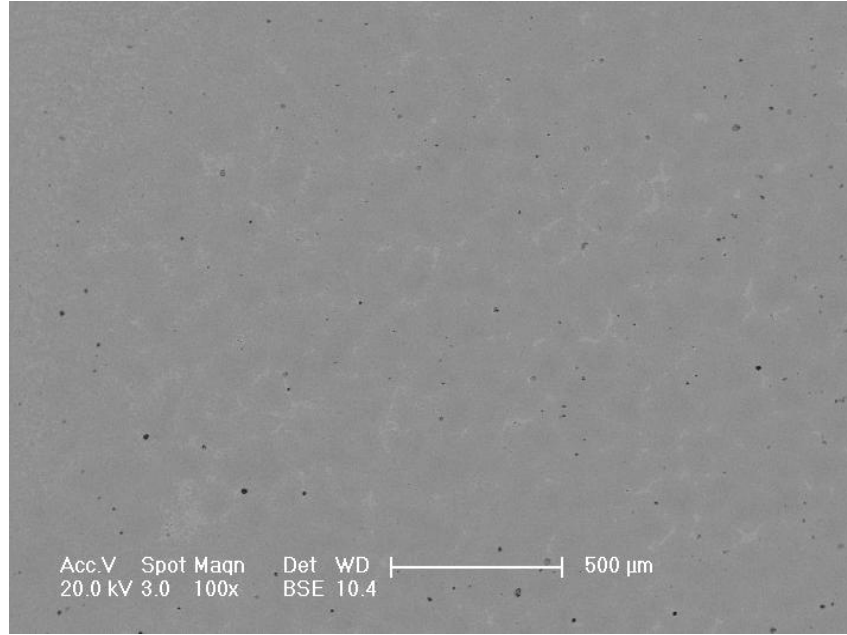
Başta: Bakır oranı %76 dan %85'e kadar değişiklik göstermektedir, genel olarak %82-84 arasında değişmektedir. Kalay: %13 ile %21 arasında değişim göstermektedir, ancak ortalama miktar %13-%15 arasındadır. Demir %0.04- %0.55 arasında değişmektedir. Kurşun %0.12-%0.45 arasında, wolfram %0.22-%0.39arasında, çinko %0.36-%0.46 arasında değişiklik göstermektedir.

Gövde: Bakır oranı gövdede %65 dan %85'e kadar değişiklik göstermektedir, genel olarak %72-78 arasındadır. Kalay: %14 ile %29 arasında değişim göstermektedir, ortalama miktar %21-%29 arasındadır. Wolfram %0.22-%0.39arasında, çinko %0.07-%0.08 arasında, Demir %0.03-% 0.06 arasında değişiklik göstermektedir.

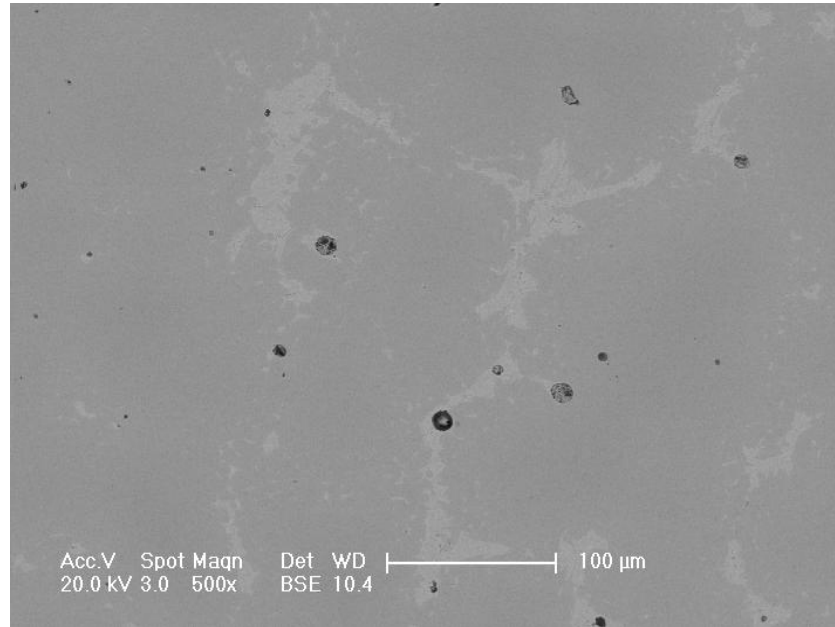
Sütun ve Baş alaşımı içeriğinde yer alan Wolfram (tungstein) dışındaki tüm elementler eserin yapıldığı dönemde bilinen elementlerdir. Ancak wolfram 18. yüzyılda keşfedilmiştir. Wolfram, toprakta kimyasal bileşimler içinde yer almakta olup, karbondan sonra en yüksek erime derecesine sahip elementtir, Genellikle demiri sertleştirmek için kullanılır ancak antik dönem alaşımlarında kasten kullanılmış olması bugün bilinenler dahilinde mümkün değildir. Bronzu oluşturan bakır ve kalay cevherlerinde ve cassiterit'te (kalay oksit) doğal olarak iz miktarlarda wolframit bulunabilmektedir. Bu alaşıma da bu yolla girmiş olabilir.

Yılanlı Sütun üzerinde Kültür Bakanlığından alınan izinle yaklaşık 1 cm² lik bir örnek alınmış ve bu örnek, Boğaziçi Üniversitesi İleri Araştırmalar Arge Bölümü'nden Prof. Dr. Hadi Özbal tarafından Taramalı Elektron Mikrosko (SEM) ve optik mikroskop altında incelenmiştir. Taramalı elektron mikroskopta örnek üzerinden dört ayrı noktadan malzeme okunmuş bu analizde Sütun gövdesi üzerinde %7.82 ile %26.54 arasında değişen kalay ve %58.02- 92.18 oranlarında değişen bakır tespit edilmiştir. Analiz yapılan noktalarda parçanın açık hava ile temas eden kenarında korozyon renk farkı ile net olarak gözlenmiştir. Bu kenarda bakır oranı diğer yerlere oranla daha düşük kalay oranı ise daha yüksek tespit edilmiş, bakır ve kalay dışında alüminyum (Al), silisyum (Si), klor (Cl) ve kükürt (S) tespit edilmiştir

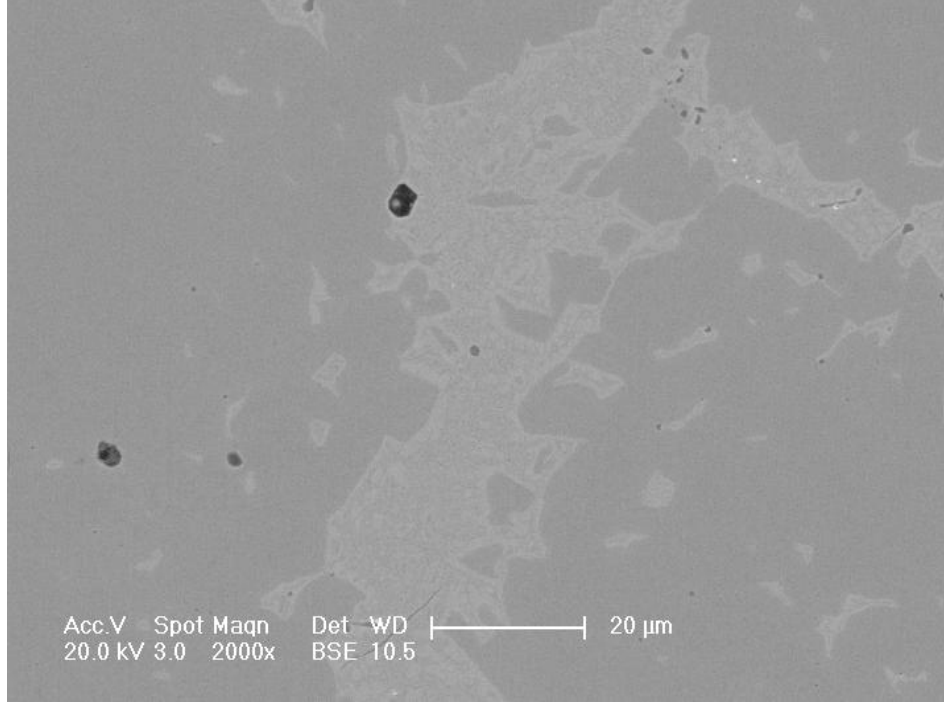
(Bkz. Şek. 5. 12-15). Aynı laboratuarda optik mikroskopla da parçanın yüzeyi incelenmiş ve belgelenmiştir (Bkz. Şek.4.16-18)

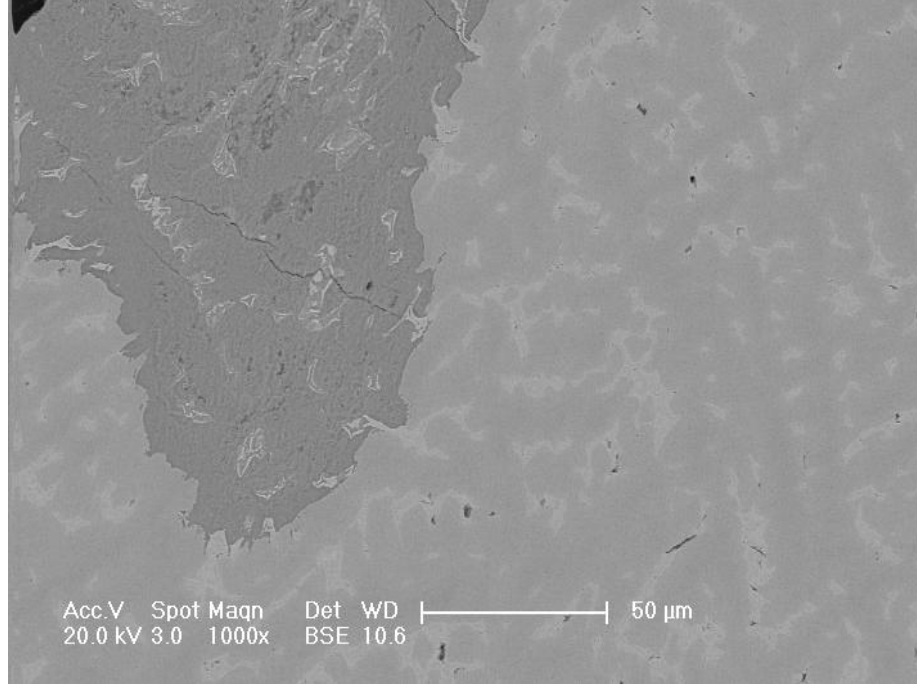
Şekil 5.12: Sütun Gövdesinden Alınan Örneğin SEM’de görünümü (1 (sütun 1), 100 büyütme genel analiz, EDAX ZAF Quantification (Standardless); Sn:12.26; Cu:87.74; Total: 100.00)

Şekil 5.13: Sütun Gövdesinden Alınan Örneğin SEM’de görünümü (2 (sütunkoyu): koyu renkli alanlar x 500 büyütme genel analiz, EDAX ZAF Quantification (Standardless); Sn: 7.82; Cu: 92.18; Total: 100.00)

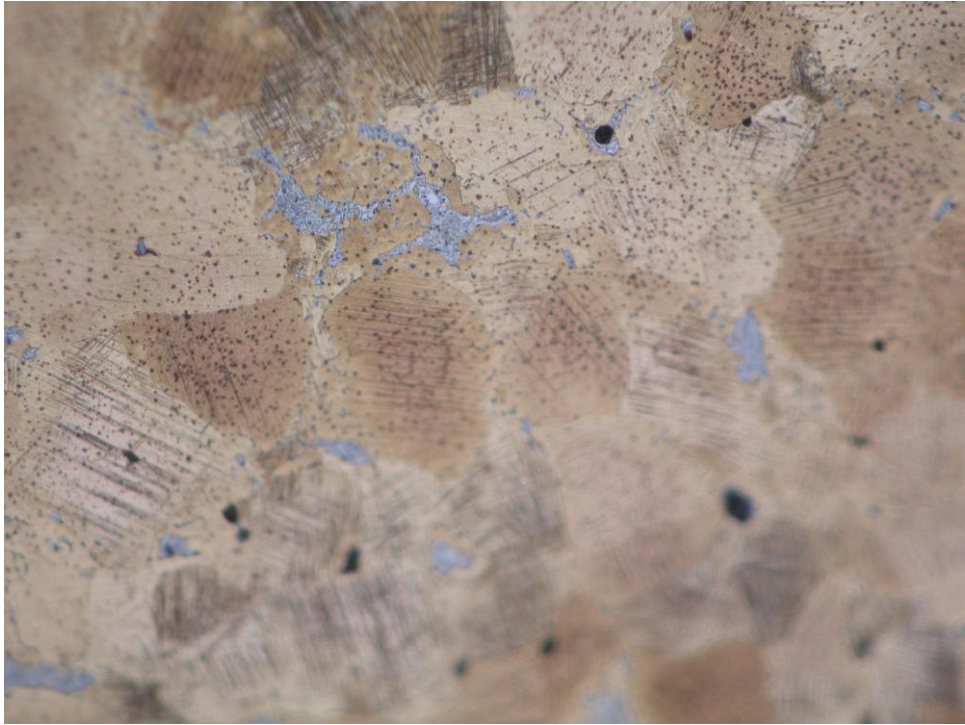
Şekil 5.14: Sütun Gövdesinden Alınan Örneğin SEM’de görünümü (3 (sutunacik) açık renkli alanlar x 2000 büyütme, genel analiz, EDAX ZAF Quantification (Standardless); Sn: 26.54; Cu: 73.46; Total 100.00)

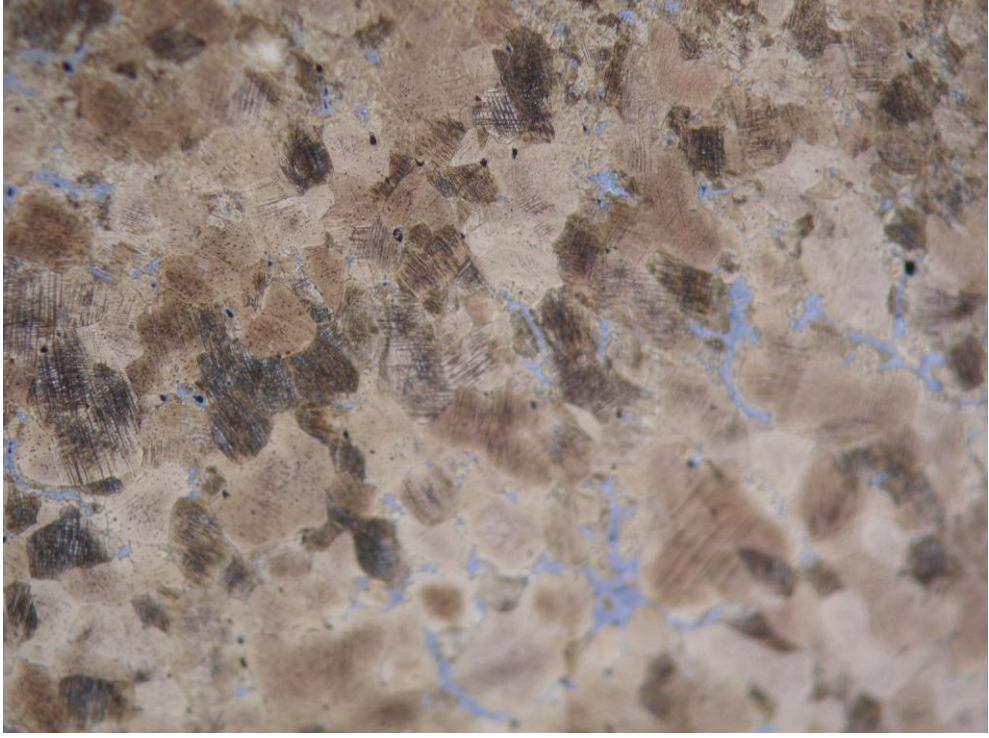
Şekil 5.15: Sütun Gövdesinden Alınan Örneğin SEM’de görünümü (4 (sutunkorozyon) x1000 buyutme genel analiz, EDAX ZAF Quantification (Standardless); O:15.67; Al; 0.92; Si:0.77; S:1.37; Cl:1.63; Sn: 21.62; Cu: 58.01; Total: 100.00)

Şekil 5.16: Optik Mikroskop Altında Örneğin Görünüşü

Şekil: 5.17: Optik Mikroskop Altında Örneğin Görünüşü

Şekil: 5.18: Optik Mikroskop Altında Örneğin Görünüşü

5.3 Yapım Teknolojisi

Klasik Dönem’de bronz heykeller, direkt ve indirekt döküm teknikleri olmak üzere iki teknikle yapılmışlardır. Her ne kadar günümüzde de aynı teknikler uygulanıyor gibi görünüyorsa da bunları her zaman eserler üzerinde teşhis etmek kolay değildir.

Direkt Döküm Tekniği:

Direkt döküm tekniği ya da kaybolan mum yöntemi olarak da adlandırılmaktadır. Bu yöntemle ilgili çalışma için başlangıçta çekirdek adı verilen kilden bir model yapılır. Kil çekirdeğin üzeri tamamen ortaya çıkacak eserin modeli olarak balmumundan bir tabaka ile kaplanır ve balmumuna istenilen detaylar işlendikten sonra mantoyla birleşmesi için demir çiviler ve ya teller yerleştirilir ve mumun üzeri tekrar manto adı verilen bir kil tabakası ile kaplanır. Kalıp bittikten sonra tümüyle ısıtılır, çekirdek ve manto arasında kalan balmumu eriyip yok olur bu sırada kil manto da pişer. Balmumunun yerine erimiş bronz dökülür. Bu işlemin ardından üst tabakayı kaplayan kilden manto kırılarak çıkarılır ve eğer mümkünse içerideki çekirdek (ilk aşamada yapılan model) de yontularak alınır (Boardman 1992: 12-13; Kluge 1929: 6). Mum modelin yapımı esnasında bu balmumu modele, üzerine erimiş madenin akacağı yine balmumundan döküm hunisi ve kalıptaki havanın sıkışmadan kolaylıkla

çıkabileceği yolluklar eklenir. Dökümü yapılarak tamamlanan eser, düzeltilir ve perdahlanır. Bu yöntemle döküm bir kerede yapılmakta ve tüm model sadece bir defa kullanılmaktadır. Erken Dönem eserler içinde halen günümüze çok az da olsa çekirdek model ve çivili örnekleri ulaşmıştır (Boardman 1992: 12-13)

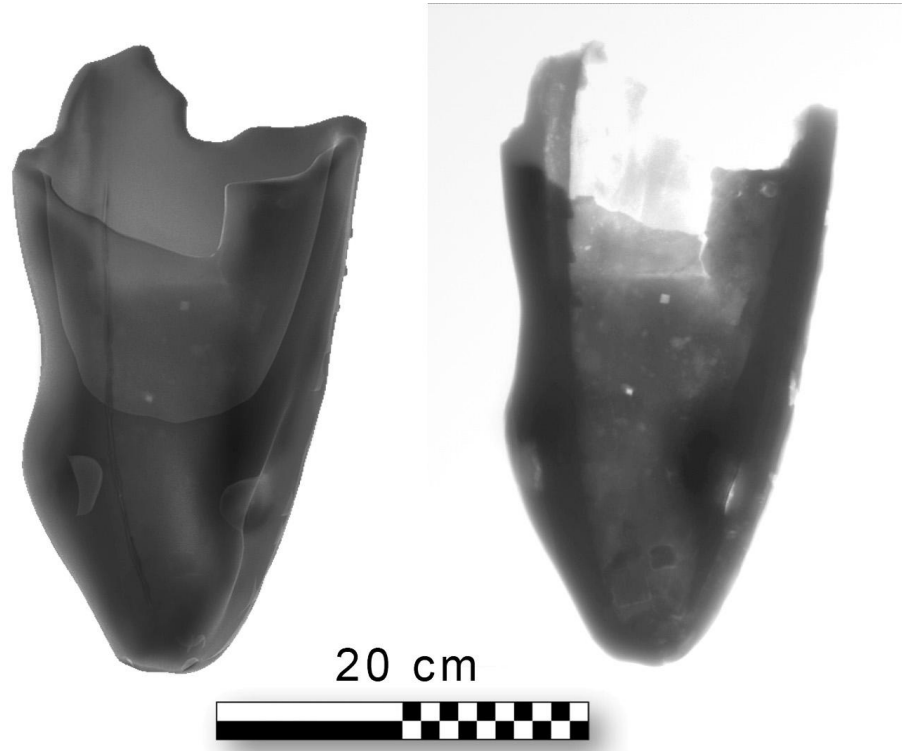
Yılanlı Sütun’la ilgili olarak yapılan çok sayıda çalışma içinde sütunun yekpare dökümle yapıldığı ifade edilmekle birlikte dökümün detaylarına yer verilmemektedir (Kluge 1929: 3; Gauer 1968: 78; Mansel 1970: 191-92). Yalnızca Kluge makalesinde Yılanlı Sütun’un modelinin kızıl çam ağacından yapılmış olduğunu iddia etmektedir (Kluge 1929: 23). Model olarak kızıl çamın kullanılmasına neden olarak böyle büyük boyutlu bir eserde model olarak kullanılan mumun erimesi için her yüzeyinin eşit ısıtılması gerektiği bunun için yüksek bir sığağa ihtiyaç duyulduğu bu yüksek sıcaklığın manto olarak adlandırılan dış yüzdeki kili bozabileceği ve mumun erirken bu kil tarafından emilebileceği, manto ile çekirdek arası mumdan arınmış böyle bir kalıba alışımın dökülmesi esnasında emilen mumun yanacağı ya da buharlaşıp gaz formunda sıkışacağı ve dökümün başarısız olacağı belirtmektedir (Kluge 1929: 24). Ahşabın, model olarak kullanılmış olmasının sebeplerinin ise şekillendirilmesinin kolaylığı ve şekillendirilirken dayanıklılık özelliğinin bulunmasına bağlamaktadır (Kluge 1929: 24). Ancak ahşap modelin nasıl kaybolup yerini bronzun nasıl aldığı konusu açıklığa kavuşturulmamıştır.

Yılanlı Sütun’a ait Yılan Başı içinde, koyu renkli ve oldukça sert bir dolgu bulunmaktadır. Dolgunun, eserin yapım aşamasında kullanılan çekirdeğe ait olabileceği düşünülmüş ve yapım tekniğine dair herhangi bir veri barındırıp barındırmadığının anlaşılması amacıyla, Yılan Başı’nın X-Ray filmi çektilmiştir. Eserin çekimleri, 1) başın üst yüzü 2) dişler film üzerine gelecek şekilde yani iki pozisyonda çekilmiş ve çekim sırasında aşağıda verilen ölçütler kullanılmıştır.

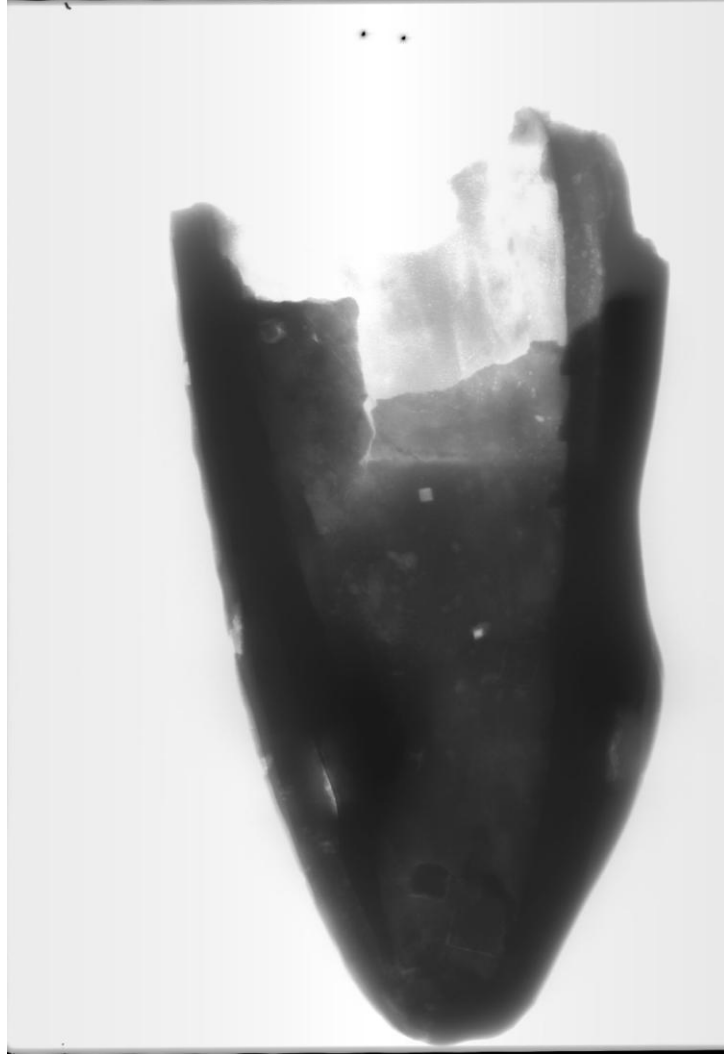
Işın Kaynağı Gücü (Source)	Işı.Kay. Film Mesafesi (FFD= Focal Film Distance)	Işınlama Zamanı	Film
Co 60- 50 ci	70 cm	5 dk	Film 1(baş üstü)
Co 60- 50 ci	70 cm	3.5 dk	Film 2(dişler film üzerinde)

Çekim sonrası elde edilen grafilerde başın üzerinde üç yerde büyükçe dörtgen yama izlerine benzer izler ve yine dörtgene yakın üç adet küçük iz ile karşılaşılmıştır. (Bkz.. Şek. 5.19). Bu izlerin çekirdek kalıntısını mantoyla birleştiren çivilerin başlarına ait izler olabileceği düşünülmüştür. Çivilerin (chaplet-spacer) demir olması gerektiğinden burun üzeri kuvvetli mıknatıs kullanılarak içinde demirin var olup olmadığı açısından anlaşılacak istenmiştir. Bu çalışma sırasında burun üzerinde herhangi bir yerde demir izine rastlanmamıştır. Bu nedenle büyük dörtgen izlerin çivi (spacere) ya da çivi başı olmadığı anlaşılmıştır.

Baş üzerindeki küçük dörtgen delik izleri de çivi (chaplet-spacer) izi olup olmadığına anlaşılması amacıyla kuvvetli mıknatısla kontrol edilmiş ve bunlardan yalnızca bir dörtgen oyuk üzerinde kuvvetli bir çekim yaşanmıştır. Dolayısı ile bu noktada bir çivi (chaplet-spacer) kalıntısı olduğu netleşmiştir. Bu durumda Yılan Başı üzerinde tek bir noktada çivi izi mıknatısla tespit edilebilmiştir.

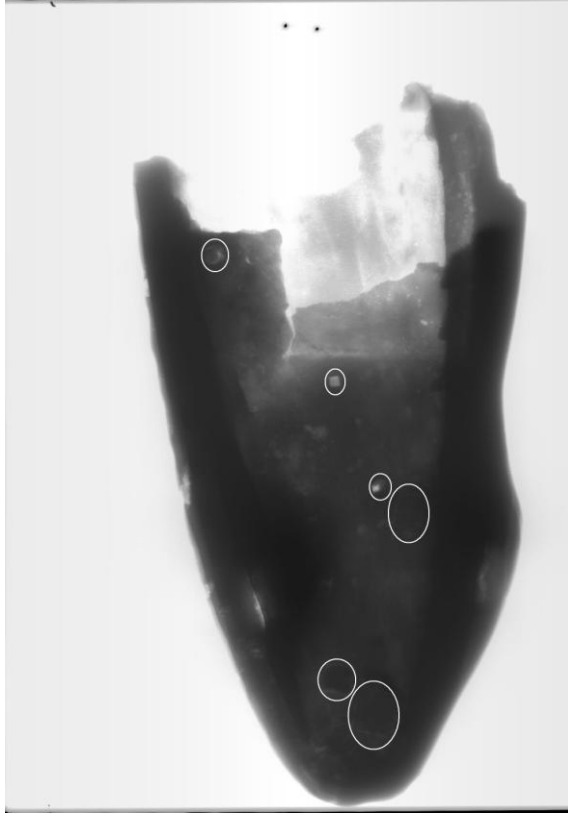

Şekil 5. 19: X-Ray Filmin Yılan Başı Çizmi Üzerine Oturtulması
(Tayfun Öner, 2011)

Şekil 5.20: Yılan Başının X-Ray filmi

X-ray'de görülen diğer benzer iki küçük iz üzerinde ise mıknatısla demir tespit edilmemiştir. Bu izlerin de çivi izi olabilmesi ancak çivi kalıntılarının günümüze ulaşmamış olması da ihtimal dahilindedir. Bu durum tam olarak eserin tekniği ile ilgili yargıya varmayı zorlaştırmakla birlikte yine de küçük dörtgen izler ile çivi kalıntısının eserin yapım tekniği için önemli ip uçları olduğu düşünülmektedir.

Şekil 5.21: Yılan Başının X-Ray filmi Üzerindeki İzler

Fotoğraf 5.20: Damak Üzerinde Bulunan Küçük Dörtgen İz Üzerinde Mıknatıs

(Fot. G. Baran Çelik)

Ayrıca bölüm 5.1.1.2’de Yılanlı Sütun’un üzerinde bulunan çok sayıda döküm kusuru ve onarım izleri de döküm tekniğinin göstergesidir. Bu boyutta bir bronz dökümü elbette kolay değildir ancak dökümün de kusursuz olmaktan kaçınılmaz olarak uzak olduğu bu kusurlardan görülebilir (Bkz. Şek. 5. 8).

Yukarıda sıralanan veriler doğrultusunda Sütunun direkt döküm tekniği ile eriyen balmumu model kullanılarak yapıldığı ileri sürülebilir.

6 YILANLI SÜTUN’UN BOZULMA DURUMU VE KORUMA ÖNERİLERİ

Yılanlı Sütun’ un sağlık ve güvenliği açık hava koşullarında ısı, nem, zararlı gazlar gibi atmosferik sebepler ve koruma politikalarında yaşanan eksikler nedeniyle her gün daha da büyüyen tehlikeyle karşı karşıyadır. Bunun için eserin mevcut durumunun çok iyi etüt edilerek koruma önlemlerinin ivedilikle geliştirilmesi son derece önemli ve gereklidir. Aksi halde Sütun’un uzun yıllar bu tahribatlara dayanamayacağı görülmektedir.

Yılanlı Sütun’la ilgili koruma bakım ve onarım çalışmalarının başlatılması ve sürdürülmesi elbette farklı disiplinler ve kurumların birlikte çalışmasını gerektirmektedir. Bu nedenle, başta büyük metal eser restorasyon ve konservasyonu konusunda kabul görmüş ve deneyimli bir restoratör ekip, ilgili daldan arkeolog, dil ve sanat tarihi uzmanları, arkeometri uzmanları, müzeciler ve orijinal yerinin yeniden düzenlenmesi için mimar ve şehir plancıları gibi bir çok daldan uzmanın bir arada çalışacağı bir ekibin kurulması gereklidir. Meslekler arası ilişkiyi sağlayacak ve kurtarma programını sahiplenecek bir kurumun liderliği de çok önemlidir.

6.1 Yılanlı Sütun’un Bozulma Durumu ve Nedenleri

Yılanlı Sütun bugün büyük kayıplarla da olsa sadece kendi yapısında bulunan sağlam materyalle ayakta kalmaya-direnmeye çalışan büyük bir sembolik anıttır. Sütun yayılmacı işgal kuvvetlerine karşı toprak bütünlüğünü korumaya çalışan birleşmiş bir ulusun, kahramanlığının ve zaferinin sembolüdür. Ancak yaşadığı büyük parça kayıplarıyla bugün bu gerçek ifadesinin çok uzağında bir izlenime sahiptir. Bölüm 5.1’de anlatılan, Sütun üzerinde makroskopik olarak görülen kırık çatlak ve kesilen

alanlar ile Sütun'un bugüne kadar yaşamış olduğu büyük doku kayıpları, Sütun'un tahribatının boyutlarının göstergeleridir.

Sütun'un bozulma durumunun anlaşılabilmesi için, yapıldığı malzeme olan maden eserlerin bozulma nedenleri ve yasal koruma sürecindeki eksikliklerin bozulmaya etkileri üzerinde durulacaktır.

Metal ve alaşımları, kararlı halleri olan bileşik haline dönme eğilimleri nedeni ile diğer materyallere oranla daha fazla bozulma riski taşımaktadır. Maden eserlerin bozulma nedenleri genel olarak fiziksel ve kimyasal bozulmalar olarak sınıflandırılabilir.

a) Fiziksel Bozulma Nedenleri: Depremler, çökmeler, insan eliyle tahribat, eserin yapısından kaynaklı olarak kimi noktalarında yaşanan fazla yükün getirdiği deformasyonlar gibi nedenler fiziksel bozulma nedenleri arasında yer alır. Bu çeşit bozulmalar, genellikle gözle görülür biçimde yaşanır bu nedenle hemen herkes tarafından algılanması mümkündür.

b) Kimyasal Bozulma Nedenleri: Kimyasal bozulmaları, atmosferik nedenler ve galvanik bozulmalar olarak sınıflamak mümkündür. Metal eserlerde yaşanan galvanik bozulma, iki ayrı metalin yan yana ve ya yakın mesafelerde bulunması nedeniyle oluşan bir kimyasal bozulmadır ancak bu çalışmada yer alan Yılanlı Sütun'un bozulmasına neden olan bir bozulma çeşidi değildir.

Maden eserlerin bozulmasında en önemli etkenler atmosferden kaynaklı etkenlerdir ve bu bozulma, çıplak gözle hemen algılanamayan uzun bir süreçte gerçekleşir. Bu nedenle eser üzerindeki kimyasal tahribat geç anlaşılır, kimi zaman da bu tahribat anlaşılır hale geldiğinde çözümü mümkün olmayan bir noktaya gelinmiştir.

Büyük kentlerin çevresinde ya da endüstri merkezlerine yakın yerlerde atmosferde bulunan karbondioksit (CO_2), kükürdioksit (SO_2), gibi korozyon yapıcı gazlar yoğunudur. Bu gazlar yağmur ve nemle birlikte yoğunlaşarak metalların üzerinde birikir ya da derinliklerine işler, havadaki nem ve toz zerrecikleri ile tepkimeye girer ve madenler üzerinde elektrokimyasal korozyon oluştururlar (Marabelli 2007: 13). Ayrıca denizlerden rüzgar ya da sis yardımıyla taşınan sodyumklorür ($NaCl$) ve asit yağmurları da önemli korozyon etkenleridir.

Maden eserler üzerinde zamanla oluşan ve patina olarak adlandırılan bir tabaka bulunmaktadır. Oksijen metal ilişkisi sonucu oluşan bu yüzey, ince bir film tabakası şeklindedir ve metali koruyan bir yüzeydir. Bu nedenle maden eserler üzerinde bulunan bu tabakanın korunması önemli ve gereklidir. Açık hava koşullarında kimyasal saldırıların eserin patinasındaki kalınlığı azaltmaktadır (Fiorentine 2007: 22).

Bunun yanı sıra Yılanlı Sütun'un kimyasal bozulmaları mevcut durumda makroskopik olarak çok net algılanamamaktadır. Her ne kadar Sütun'un içinden alınan fotoğraf görüntüsünde korozyon izleri algılanıyor olsa da buralara fiziksel olarak ulaşmak mümkün olmadığından konunun netleşmesi ve belgelenmesi bu çalışma sınırlarında mümkün değildir (Bkz.. Fot. 6.1). Konuyla ilgili çalışmaların uzman kadrolar tarafından tespit edilmesi ve bunun için laboratuvar koşullarının oluşturulması gereklidir.

Fotoğraf 6. 1: Sütun'un İçerden Görünüşü, (Fot. G. Baran Çelik, 2011)

Yılanlı Sütun'un bozulma durumu konusunda önemli bir değerlendirme Mansel'e aittir. Mansel yılan başlarının üçünün birden kırılması olayıyla ilgili olarak, bir fırtına esnasında Sütun'a isabet eden bir yıldırım nedeniyle kırılmanın yaşanabileceğini, ancak detaylar üzerinde durmayı seven Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa tarafından

böyle bir olayın ifade edilmeyişi ve bu mevsimde İstanbul'da yıldırım fırtınalarının pek ender oluşu gibi nedenlerin bu ihtimali çürüttüğünü ifade etmektedir (Mansel 1970: 207). Sütun'un havanın en fazla etkilediği üst kısımlarında en çok yılan boyunları ve bunların gövdeyle birleştiği noktalarda bronz pasının Sütun'un içine nüfuz etmesi sonunda, derin çatlakların meydana geldiği, ekim ayı sonlarına doğru İstanbul'da yağın sürekli yağmurlar ve büyük ısı değişikliğinin bu çatlakların büyümesine ve esasında bir hayli ağır olan büyük baş ve kalın boyunların gövdelerinden ayrılmalarına neden olduğu ve birinin kopması ile bozulan dengenin diğerlerini de etkileyerek tüm başların böylece kırılmış olabileceği ifade edilmektedir (Mansel 1970: 207). Sütun'un MÖ 478-477 yıllarında yapıldığı ve yapıldığı günden bu yana yani 2400 yıldır açık havanın tüm olumsuz koşullarına maruz kaldığı düşünüldüğünde bunun büyük bir olasılık olduğu anlaşılmaktadır.

Sütun ve çevresinin mevcut durumu, konusunda yapılan gözlemde tahribat oluşturacak etkenler basit bir çerçevede aşağıda sıralanmıştır.

- 1) Sütun'un üzerinden patinasının alınmış olması önemli bir tahribat nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Sütun'a yapılan onarım(!) müdahalelerinde üzerindeki koruyucu tabaka niteliğindeki patinasının alındığı, eserin büyük bölümünde görünen bakır renginden anlaşılmaktadır. (Bkz. Fot. 6.2-6.3).
- 2) Sütun'a atılan sert cisimler, niteliği belirsiz olası asitli sıvılar ve boyaların tahribatları zaman zaman eserin içinde bulunduğu çukurdaki atıklardan ve Sütun'un üzerindeki izlerden gözlenmektedir (Bkz.Fot. 6.2, 6.3).

Fotoğraf 6. 2: Sütun'un Patinasız Görünümü ve Üzerine Atılmış Olan Boyalar
(Fot. G. Baran Çelik)

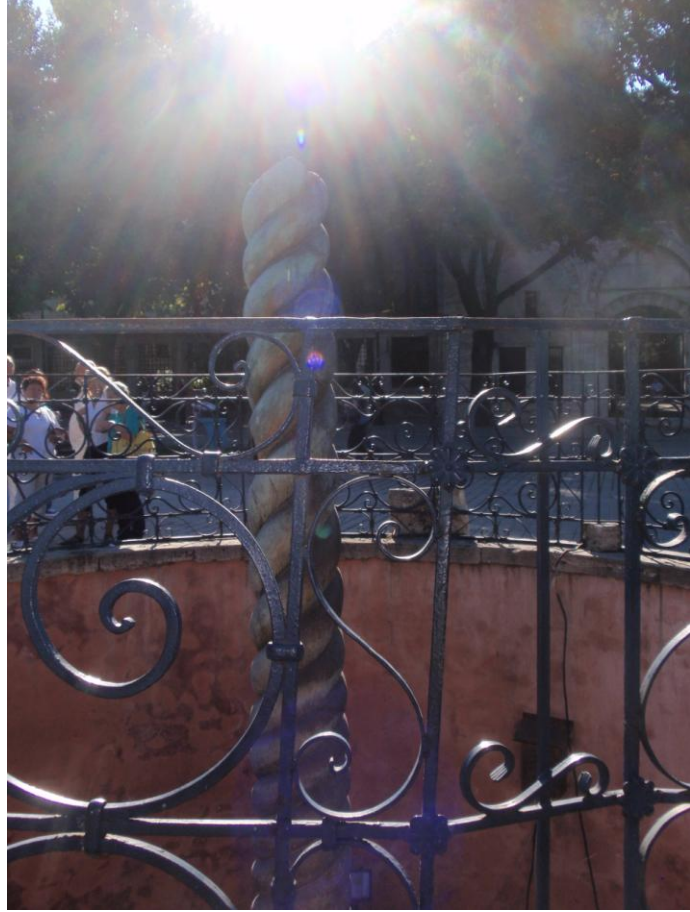
Fotoğraf 6.3: Sütun'un Patinasız Görünümü, Üzerine Atılan Niteliği Belirsiz Sıvı İzleri ve Sert cisimlerin Tahribatları (Fot. G. Baran Çelik, 2011)

- 3) Bronz eserlerin sabit olmayan ve yüksek orandaki nemden çok olumsuz etkiler aldıkları bilenen bir durumdur. Yılanlı Sütun'un kaidesi de kurak yaz ayları dışında yılın her mevsiminde su barındırmaktadır. Bu suyun Sütun'un içinde nem oranını sürekli yüksek tuttuğu anlaşılmaktadır (Bkz. Fot. 6.4).

Fotoğraf 6.4: Sütunun İçinde ve Kenarlarındaki Kirlilik ve Kaidesi İçinde Biriken Su
(Fot. G. Baran Çelik 2011)

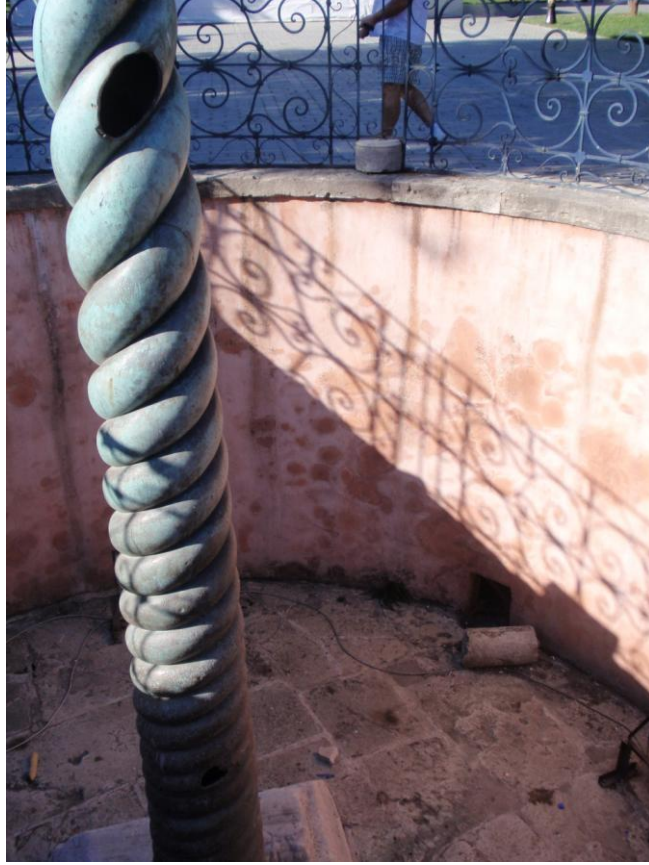
- 4) Maden eserlerin ısı farklarına uyum çabalarının elektro kimyasal korozyonu hızlandırdığı da kesindir. İstanbul’da yaşanan mevsimsel ve gece gündüz ısı farklarının Sütun üzerinde doğrudan olumsuz etki yarattığı söylenebilir (Bkz.. Fot. 6.5, 6.6). Bunun yanı sıra, Sütun’un 350 cm lik bir çukur içinde olduğu düşünüldüğünde de, eserin bir kısmı çukur içindeki, üst kısmı ise çukurun dışında iki farklı hava sirkülasyonu, nem ve ısı derecesine maruz kalmaktadır. Bunun da Sütun üzerinde olumsuz etki yaratacağı açıktır (Bkz.. Fot. 6.7).

Fotoğraf 6.5: Yüksek Isı ve Güneş Maruz Kalan Yılanlı Sütun
(Fot. G. Baran Çelik, 2011)

Fotoğraf 6.6: Şiddetli Soğuk ve Kar Yağına Maruz Kalan Yılanlı Sütun
(Fot. G. Baran Çelik, 2012)

Fotoğraf 6.7: Çukur İçinde Farklı Seviyelerde Farklı Güneş Işını ve Isıya Maruz Kalan Sütun (Fot. G. Baran Çelik, 2011)

6.1.1 Yılanlı Sütun'un Yasal Statüsü

Sütun'un yasal statüsü ve ülkenin genel koruma politikalarının eksiklikleri tahribatların yaşanmasında önemli bir etkidir.

Dünya Mirası Sözleşmesinde (World Heritage Convention) insan eliyle ortaya çıkmış bazı nadide yapıtların tek bir devlete ait olmasının ötesinde tüm insanlığın ortak mirasının bir parçasını oluşturduğu kabul edilmiştir. Bu ilkeden yola çıkılarak oluşturulan ve içinde Hipodrom'un da bulunduğu İstanbul'un bazı tarihi alanları, 1985 yılında Dünya Mirası Listesine dâhil edilmiş ve Türkiye 1982 yılında bu sözleşmeye imza atmıştır (Dinçer vd., 2009: 82). Bu listede yer alan kentler ya da anıtlar Dünyanın en önemli anıtları olarak kabul edilmektedir ve bu listenin hazırlanmasında ülkelerin doğal ve kültürel mirasının koruma altına alınması hedeflenmiştir. Sözleşmenin imzalanması, Yılanlı Sütun'un bulunduğu alan için koruma önlemlerinin alınmaya başlandığının göstergesi sayılabilir.

İstanbul'daki sit alanları ile tescilli anıtsal ve sivil yapıların korunması görevi 1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu kapsamında İstanbul Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarına (KVTVKK) verilmiştir (Dinçer vd. 2009: 83). Kurullar tarafından sit ve tescil çalışmaları yapılmış ve Yılanlı Sütun'un da içeriğinde bulunduğu Tarihi yarımada 1985 yılında Dünya Miras Listesi içine alınmış olmasına karşın Eminönü İlçesinin, İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu' nun 12.07.1995 tarih ve 6848 sayılı kararıyla, kimi yerleri, kentsel ve tarihi, kimi yerleri 1.derece arkeolojik ve kentsel arkeolojik sit olarak ilan edilmiştir. Bu sit ilanı tek başına bu alan içinde bulunan eserlerin korunması için yeterli değildir. Bu nedenle anıtlarında da bağımsız olarak tescillenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda Yılanlı Sütun ancak 2005 yılında IV Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 26.01.2005/405 numaralı kararı ile tescil edilmiştir. Ancak bu tescilde, eser fişi içinde yer alan “bugünkü sahibi, bakımından sorumlu olması gereken kurum” ve “yapılan onarımlar bölümü” boş olarak bırakılmıştır ve koruma durumu “orta” olarak kayıt edilmiştir. Bu tescilde Sütun'un hala bir sahiplenici kurumu görünmemektedir. Ancak 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 10. maddesinde “ Her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldırarak ve bunların her türlü denetimini yapmak veya kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve valiliklere yaptırmak, Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir” ifadesi yer almaktadır. Buradan yola çıkarak Yılanlı Sütun'la ilgili her türlü koruma ve denetimin adı geçen bakanlıkta olması gerektiği anlaşılmaktadır.

1995 yılında 1. derece sit alanı olarak ilan edilen Tarihi Yarımada içindeki Sultanahmed Meydanında yer alan eserlerin koruyucu kurumu yasalarla belirgin olsa da uygulamada bu sahip kurumun eserler üzerinde sürdürülebilir sürekli bir denetim ve gözetiminin olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle de bu alanda bulunan eserlerin sağlık ve güvenliği için mutlaka yapılması gereken periyodik bakım onarım ve kontrolün yapılamadığı ve gün içinde yapılan olumsuz girişimlere müdahale edilemediği gözlenmektedir.

Sütun'un bulunduğu Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nde (IV Numaralı KVTVKK) bugüne kadar Sütun'la ilgili yapılan çalışmalar hakkında yapılan

araştırmada, bugüne kadar yapılmış herhangi bir çalışma ya da yapılan çalışmalarla ilgili herhangi bir kontrol yapıldığına dair bir belgeye rastlanmamıştır.

İstanbul’da bulunan tüm anıt eserlere yapılan müdahalelerin denetleyicisi kurum olarak hizmet veren Kültür ve Turizm Bakanlığı birimlerinden İstanbul Restorasyon Konservasyon Merkez Laboratuvarı’na yapılan başvuruda da Yılanlı Sütun’a yapılan herhangi bir müdahale ya da müdahalenin kontrolüne rastlanmamıştır. Yalnızca Restorasyon Konservasyon Merkez Laboratuvarı Müdürlüğü’nün 22.06.2001 tarihli İstanbul İl Turizm Müdürlüğü’ne yazdığı bir yazı ile karşılaşılmıştır yazıda, Sultanahmed Meydanında bulunan Dikilitaşların temizlik ve konservasyonuna ihtiyaç duyulduğu ve ödeneği Valilikçe karşılanması düşünölen çalışmaya ait uygulama yöntemlerinin tespiti ve ödeneği ifade eden teknik rapor ve keşfin temininin istendiği bu kapsamda Yılanlı Sütunla ilgili olarak “.. günümüze 5.30 m. lik kısmının ulaşabilmiş bronz sütunun hava kirliliği nedeni ile korozyona uğradığı, Yılanlı kısımlarda yoğun olmak üzere yeşil renkli bakır tuzlarının olduğu, bronz anıtın mekanik olarak temizlenmesi, temizlik sonrasında koruyucu bir lak (incıracık) ile laklanması” önerilmiştir. Böyle bir çalışmanın da Restorasyon Konservasyon Merkez Laboratuvarı Müdürlüğü ve İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü teknik elemanları tarafından yapılması gerektiği belirtilmiştir. Ancak bu tarihten sonra söz konusu Müdürlükte Sütunla ilgili herhangi bir çalışma ya da kontrole dair bilgi ve belgeye rastlanmamış ve yapılan görüşmelerde de burada herhangi bir çalışmanın kontrolü için kendilerine bir görevlendirme yapılmadığı belirtilmiştir.

Araştırmalar sırasında, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin web sitesindeki (<http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Pages/Haber.aspx?NewsID=10153>) linkinde bulunan 01.05.2005 tarihli ilanda “İstanbul’un Tarihi Eserlerini ihya eden Büyükşehir Belediyesi; Dikilitaş, Kıztaşı ve Yılanlı Sütunu da restore ediyor” haberine rastlanmıştır. Bu haberden yola çıkarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yapı İşleri Müdürlüğü’nden Yılanlı Sütunla ilgili olarak yapılan restorasyon çalışmaları hakkında bilgi talep edilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Fen İşleri Daire Başkanlığı Yapı İşleri Müdürlüğü’nün 02.06.2011 tarih ve (511-2005/27)87358-2926 sayılı yazısında Sultanahmet Meydanında bulunan Yılanlı Sütun için bugüne kadar yapılmış olan restorasyon çalışmalarına dair tarafımdan istenen bilgiye yanıt olarak “Sultanahmed

Yılanlı Sütun ve Dikiliataş'ın temizlenmesi ile Fatih Kızıtaşı'nın Restorasyonu ve Çevre Düzenleme İnşaatı'nın 11.03.2005 tarih ve 38379 sayı ile Sur İnşaat Rest. ve Tic. A. Ş.'ne ihale edildiği ve Yılanlı Sütunun restorasyon çalışmalarının tamamlandığı, restorasyonun söz konusu ihale dosyasının sözleşme eki olan İstanbul Restorasyon Konservasyon Merkez Laboratuvarı tarafından verilen rapor uygun çalışma yapıldığı ifade edilmiştir. Yazı ekinde bulunan raporda ise "...bu bronz anıt mekanik olarak (bistüri, dişçi motoru, cam elyaf fırçası kullanılarak) temizlenmelidir. Temizlik sonrasında koruyucu bir lak (ıncıralak) ile laklanmalıdır" ifadesi yer almaktadır. Bu raporun İstanbul Restorasyon Konservasyon Merkez Laboratuvarı tarafından 2001 yılında hazırlanan yukarıda bahsi geçen raporla birebir benzerdir. Aynı zamanda bu yazıda yukarıda bahsedildiği gibi böyle bir çalışmanın kendi denetimleri ve ekipleri tarafından yapılması özellikle belirtilmiştir ancak söz konusu restorasyon çalışmasında kendilerine bilgi ve verilmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra tarafıma iletilen bu yanıtta uygulayanların profesyonel kimlikleri hakkında sorulan sorunun yanıtı yer almamaktadır.

Bu restorasyon çalışması örneğinden anıta yapılan müdahalelerin ilgili kurumların denetiminde yapılmadığı ve müdahale edenlerin ihaleyi kazanan firmaların ehliyetli olup olmadıkları bilinmeyen elemanları tarafından yapıldığı görülmektedir.

Bugün Sütun'a yakından bakıldığında büyük bölümünde patinasının kaldırılmış olduğu anlaşılabilmektedir (Bkz. Fot. 6.2- 6.3). Eserin sağlığına zarar veren bu yanlış girişim muhtemelen yukarıda sözü edilen restorasyon çalışması sırasında (ya da bilemediğimiz başka çalışmalar) yapılmış olmalıdır. Belki böyle bir restorasyon çalışması iyi niyetli bir koruma girişimi gibi görülebilir ancak eski eser onarım ve restorasyonu uzmanlık gerektiren bir iştir ve yapılan yanlışlar, geri dönülemez, onarımı imkansız sonuçlar doğurabilir. Bu koşullar devam ettiğinde Sütun üzerinde bugün halen okunabilen yazıtların yine iyi niyetli ancak bilinçsiz müdahalelerle sert fırçalar kullanılarak yok edilmeyeceğinden de emin olmak mümkün değildir.

Ayrıca hipodrom gibi büyük bir alanda yeterli güvenlik önleminin de bulunmadığı, Restorasyon Konservasyon Merkez Laboratuvarı uzmanı ile birlikte alana gidilip eser üzerinden örnek alındığında çevreden sivil ya da resmi hiç kimsenin esere nasıl müdahale ettiğimiz hakkında bir soru yöneltilmemiş olmasından da anlaşılmaktadır.

Yani merdivenle aşağı inen herhangi birinin, kimsenin müdahalesi ile karşılaşmadan esere zarar verebileceği açık ve net olarak görülmektedir.

Bu durumda Sütun'un yerinde güvenle korunup korunamayacağı ulusal ve uluslararası uzmanlar tarafından tartışılmalıdır.

6.2 Koruma Önerileri

Yılanlı Sütun'la aynı dönemde İstanbul'a getirildiği düşünülen ve Latin istilası döneminde (1204) Venedik'e götürülerek San Marco Katedrali'nin girişi üzerindeki bir platformda sergilenen, dört bronz atın bulunduğu heykel grubu ve Roma'da Capitoline Tepesi'nde uzun süre açıkta teşhir edilmiş olan Marcus Aurelius Atlı heykeli açık hava koşullarından etkilendiği bilinen bronz anıt örneklerdendir. Bu anıtlar üzerlerinde yapılan çalışmalarda, uzun süre açıkta kalması sonucu yaşadığı tahribatlar tespit edilmiş, dört atlı heykel grubu San Marco Katedrali içine, Marcus Aurelius heykel grubu ise Capitoline Müzesi Palazzo dei Conservatori'de kapalı mekanlara kaldırılmışlardır. Orijinal yerlerine ise replikaları yapılarak konmuştur.

6.2.1 Yılanlı Sütun'un Korunmasına Örnek Teşkil Edecek Bir Çalışma Marcus

Aurelius Heykeli Restorasyon Konservasyon Çalışması

Dünyanın bir çok yerinde fosil yakıtların da kullanılmaya başlaması ile artan karbondioksit miktarı ile bozulma hızı artan bronz eserlerin, konservasyon restorasyon çalışmaları Yılanlı Sütun'un kurtarılması çalışmalarına örnek teşkil edebilir. Bu açıdan üzerinde en çok çalışılmış anıtlardan biri de Roma Capitoline tepesinde uzun zaman açıkta sergilenmiş bronz Marcus Aurelius Heykelidir. Heykel 1980-88 yılları arasında yapılan araştırma ve çalışmalar sonunda, yerinde korunamayacağı anlaşılacak kapalı bir mekana kaldırılmıştır.

Heykel, Marcus Aurelius'un ikonografisini gösteren in iyi örneklerden biri olup dünyanın en iyi bilinen atlı Marcus Aurelius heykelidir. Eserin korunması çalışmaları kapsamında öncelikle Heykel'le ilgili tüm dökümanların toplandığı anlaşılmaktadır. Heykelin başlangıçta 173 yılı civarlarında Fori alanına dikilmiş olduğu, Sonra da Lateran Plazaya taşınmış olabileceği, 8. yüzyılda İmpratorluğun politik çöküşüyle bu meydandan kaldırıldığı, 10. yüzyılda Liber Pontificalis the Caballus Constantini

de sergilendiği, Heykel'in uzun süre Roma'nın barbarlara karşı koymasının simgesi olarak kabul edildiği ve ilk restorasyon çalışmasının olasılıkla 12. yüzyıl sonunda gerçekleştiği, daha sonra 1466-1475 yıllarında iki aşamalı olarak restore edilmiş ve yeni bir kaide üzerinde alınmış olduğu, 1834-36 da ve 1912 de onarım geçirdiği bu araştırmalarla saptanmıştır (Marabelli 2007: 1-2).

Çalışmanın devamında, Marcus Aurelius Heykel'i, yerinde yüzey korozyonu, yüzeydeki defektler ve sulfur dioksit etkileriyle ilgili olarak akustik emisyon ve ultrasonik çalışmalarla araştırılmıştır (Marabelli 2007: 2).

Yapılacak işlemlere karar vermek için eserin tahribatsız yöntemlerle analizleri yapılmış, radyografik yöntemler ve yanında endoskopik çalışmalar ve doğrudan gözlemler yapılarak eserin teknik detayları ortaya çıkartılmıştır. Eser üzerinde onarımlar ve bu onarımların dönem ve nitelikleri tespit edilmiş (Marabelli 2007: 6), Metal alaşım içeriği kantitatif yöntemle (XRF) tespit edilmiş, anıtın ısıya karşı davranışı ile ilgili çalışmada ise çevresel nedenlerin bozulma üzerine etkileri çevresel ısı enerji değişimi en ince ayrıntısına kadar araştırılmış (Marabelli 2007: 11), açık havanın eser üzerinde yarattığı stresin ısı değişiminin bronz üzerindeki genleşme ve sıkışma etkisine bakılarak, metalin ısıya karşı davranışı tanımlanmış, sadece mekanik değil yüzeydeki kimyasal ve elektro kimyasal korozyon da tespit edilmiştir (Marabelli 2007: 11). Isı değişikliğinin esere etkisinin belgelenmesi için yaz mevsiminde ısı değişikliği 10 farklı noktadan kaydedilmiş, çeşitli akustik emisyon ölçümleri 24 saatin üzerinde kaydedilmiştir (Marabelli 2007: 11-12)

Bu veriler atın sol ön ayağının direkt solar radyasyondan saat 10.00 dan sonra çok etkilendiğini ve gün içinde ısının yüksek oranda eseri etkilediğini, ısı farklarının yüzeyde hızlı hissedildiği, ikinci olarak büyük ısı durağanlığında taş kaidenin bronz alaşımından ısıyı daha yüksek tuttuğu ve bronzu etkilediğini ortaya koymuştur. Ayrıca atların ayakları ve gövdeleri arasındaki ısı tutma miktarının gün içindeki (gece ve gündüz) farkının bronz yüzeyinin ısıya verdiği hızlı tepkiyle değiştii ve bu değişime eserin hızlı tepki verdiği görülmüştür (Marabelli 2007: 12). Atın sağ ön ayağı genel yapısal ağırlığı taşımanın yanı sıra ısı farkından doğan stresi de taşıdığı ortaya çıkmıştır.

patina ve korozyon tipinin ve mevcut durumunun tespitini sağlanmıştır (Marabelli 2007: 2-17). Statik açıdan Anıtın kendi ağırlığının eser üzerindeki stresini saptamak

amacıyla FEM (Finite Element Method=SEY: Sonlu Elemenlar Yöntemi)²³ ve Speckle Interferometry yöntemi olmak üzere iki farklı yöntemin kullanıldığı belirtilmektedir (Marabelli 2007: 3). Eser grubundaki at heykelinin iki bacağının (sol ön ve sağ arka) denge açısından sorunlu olduğu ve bunun rüzgardan etkilendiği, diğer hasarların sağ ön ayakta arttığı bu çalışma kapsamında tespit edilmiştir (Marabelli 2007: 2). Ultrason yardımı ile metal kalınlığının ölçümü yapılmış, replikalarının yapımı için fotometrik yöntemlerle belgeleme işlemi yapılarak bilgisayar destekli çalışmalar gerçekleştirilmiş, (FEM ya da SEY model) anıtın stres durumu simülasyonu sağlanmış, bu simülasyonda anıtın sol ön bacağında yüksek oranda stres olduğu ortaya çıkarılmıştır (Marabelli 2007: 3). Aynı zamanda bu çalışmalarda tüm deformasyonlar ve kılcal çatlaklar da belirlenmiş ve bunların sıcaklık ve rüzgar basıncına karşı davranışlarının ne olabileceği tespit edilmiştir (Marabelli 2007: 5).

Tüm çalışmalar sonucunda metal yüzeyinin hava dönüşümüne hızlı adaptasyon sağlama çabası, yağış ve kılcal yoğunlaşma olayları elektrokimyasal korozyonu hızlandırmanın temel unsurları olarak ortaya çıkmış ve elektrokimyasal yönlerden, iklimsel özelliklerin kesinlikle bronz korozyonu için çok etkili olduğu anlaşılmıştır (Marabelli 2007: 12).

Bu durumda masif sabitlemeler ya da periyodik yüzey temizliğinin bu heykelin yeniden yerine konması için çözüm olmayacağı kabul edilmiştir. Tüm bu olumsuzluklar karşısında en iyi ve en mantıklı çözümün iki heykel için de atmosferik kirlilik açısından filtre edilen havaya sahip ve iklimlendirme açısından sorun yaşanmayacak müze ortamına taşınması olduğu sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte bu kapalı ortama alma davranışının eserin ilerde dışarıda orijinal yerinde olmayacağı anlamına gelmeyeceği ve eğer ilerde patinayı koruyacak gerçek buluşlar ortaya çıkartılırsa bunun mümkün olacağı da ifade edilmektedir (Marabelli 2007: 17).

²³ Matematik modelleme sürecinde modelin varyasyon problem olarak ifade edilmesi ve bilgisayarda çözümlenmesi hedeflenen ayırık model oluşturulması

6.3 Güncel Durum ve Öneri

Klasik Dönem'in şaheserleri arasında kabul edilen, içi boş döküm tekniği ile yekpare olarak yapılmış olan Delphoi Anıtı'na ait bir parça olarak İstanbul'un merkezinde Sultanahmet Meydanında bulunan Yılanlı Sütun'un, adandığı yer olan Delphoi'den başlayan ve daha sonra da getirildiği İstanbul'da devam eden tahribatlarla oldukça önemli kayıplar yaşadığı ifade edilmiş idi. Açık ve kirli hava koşulları, mevsimsel değişiklikler ve beşeri tahribatlara tümüyle açık bulunan bu önemli eser, dünyadaki benzer eserlere uygulanan koruma yöntemlerine kavuşmayı hak etmektedir. Ülkemizin altına imza attığı UNESCO sözleşmesi ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu da bunu gerektirmektedir.

Sürekli ve sürdürülebilir bir profesyonel bakım-onarım periyoduna sahip olmayan Sütun'un mevcut koşulları sağlık ve güvenliği için yeterli değildir. Sütun'un açık hava koşullarında kalmaya devam etmesi halinde korunarak geleceğe taşınacağı düşüncesi, ülkemiz gerçeklerine uzaktır.

Her kültür varlığı kendine özgü tekniklerle araştırılmayı ve korunmayı gerektirir mutlaka ancak yukarıda anlatılan Marcus Aurelius Heykeli malzeme ve açık hava koşullarının etkisine maruz kalması açısından Yılanlı Sütun'la benzerlik göstermektedir. Bu nedenle Yılanlı Sütun'un incelenmesi ve korunması ile ilgili çok benzer yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğu düşünülebilir. Dolayısı ile Yılanlı Sütun'un koruma çalışmaları kapsamında:

- 1) Sütun'un rüzgar, yağmur, güneş ışığı, mevsimsel sıcaklık farkları ile gece gündüz ısı farklarının esere etkileri,
- 2) Mermer kaide ile bronz arasındaki ısı tutma miktarı ile bunun sütuna etkileri,
- 3) Yaklaşık 350 cm lik çukurda bulunan gövde ile açıkta kalan gövde parçaları arasında ısı ve nem tutma farkı ve farklı hava sirkülasyonunun Sütun'a etkisi gibi çalışmaların yerinde,
- 4) Eserin statik açıdan kondüsyon durumunun tespit edilmesi,
- 5) Sütunun stres noktalarının belirlenmesi,
- 6) Tüm çatlakların ve bunların rüzgar ve ısı farkları ile yağışlara karşı davranışlarının belirlenmesi,

- 7) Isı değişimlerinin bronz üzerindeki genleşme ve sıkışma etkilerine bakılarak metalin ısıya karşı davranışının tespiti,
- 8) Eserin radyografik ve ultrasonik yöntemlerle teknik detaylarının ortaya çıkartılması,
- 9) Onarımlarının ve bu onarımların olası tarihlerinin belirlenmesi gibi çalışmalarının da laboratuvar ortamında yapılması önerilebilir.

Bu çalışmalara ek olarak yapılacak inceleme ve araştırmaların uzmanları tarafından tespit edildikten ve tetkiklerin sonucu alındıktan sonra uygun restorasyon ve konservasyon yöntemleri belirlenmelidir.

Tüm tetkikler ardından restorasyon aşamasında geçildiğinde Yılanlı Sütun, restore edileceği laboratuara alınmalı ve restorasyon konservasyon çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Bu çalışma sonunda Sütun'un replikasının yapılması, ardından, kendisine ait yılan başlarından birinin üst yarısının bulunduğu, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde sergilenmesi önerilmektedir. Ayrıca Sultanahmed Meydanı'ndaki yerine replikası konmalı bu alanın çevresi de yeniden düzenlenerek burada sergilenen materyalin replika olduğu, orijinalinin ise koruma amacıyla Müzede bulunduğu belirtilerek yönlendirmelerin yapılması sağlanmalıdır.

Bronz eserlerin açık havada korunabileceği teknolojik buluşların ve fiziksel müdahalelerin önüne geçilebilecek önlemlerin alınması halinde Sütun'un tekrar dışarıda kendi yerinde sergilenmesi mümkün olabilir fakat bu teknik gelişme ve koruma programının bugün olmadığı herkesçe bilinmektedir. Sonuç olarak mevcut koşullar gereği Sütun'un, korunabilmesi için ivedilikle, ısı ve nem oranı sabit ve güvenliği uygun olan kapalı bir ortamda muhafaza edilerek sergilenmesi önerilmektedir.

Benzer bir öneri, içinde yer aldığım bir ekip tarafından 2010 yılı İstanbul Avrupa Kültür Başkenti Ajansına proje olarak iletilmiştir. Bu projede Yılanlı Sütun'la ilgili olarak yukarıda yapılan tekliflere ilaveten, eserin mulajın bir örneğinin de Delphoi'da sergilenmek üzere Yunanistan'a hediye edilmesi önerilmiştir. Bu projenin geliştirilmesi için yerinde incelemelerin yapılması gerektiğinden bilim adamlarının bir araya geleceği bir çalıştay için bir bütçe hazırlanmış ve (sadece yurtdışından ve şehir dışından gelecek bilim adamlarının yol, yemek ve konaklama

masraflarından ibaret bir bütçedir) söz konusu ajansa sunulmuş ancak İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansından gelen 30.07.2009 tarihli ve 896 sayılı cevabi yazıda, henüz proje bütçesi sunulmamış olduğu halde, bu projenin ekonomik sebeplerle kabul edilmediği bildirilmiştir.

Yılanlı Sütun'un korunmasına dair ilk girişim tarafımızdan yapılan girişim değildir. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Yazışmalar Arşivinde yapılan araştırmada, dönemin Müze Müdürü Osman Hamdi Bey tarafından 1895 yılında, bağlı olduğu Maarif Müdürlüğü'ne (Eğitim Bakanlığına) Yılanlı Sütun ile ilgili yazılan mektuba ulaşılmıştır (Bkz. Ek A-Ad)²⁴. Mektupta Yılanlı Sütun'un önemine değinildikten sonra eserin güneş ve yağmura ve üzerine atılan taşların zararlarına maruz kaldığı ve bu çok önemli eserin Müzeye alınarak yerine modelinin konması teklif edilmektedir. Maarif Müdürlüğü'nün konuya ilişkin yazısında Sütun'un yerinden kaldırılmasının sadrazamlık tarafından uygun bulunmadığı belirtilmiştir (Bkz. EkB-Bb). Bu yazıya, Osman Hamdi Bey tarafından, Sütun'un bakım onarım çalışmalarının benzer işleri yapmak üzere kurulmuş özel komisyona havale edilmesi teklifi ile yanıt verildiği anlaşılmıştır (Ek C-Cb).

7 SONUÇLAR ve DEĞERLENDİRME

Yılanlı Sütun Üçayağı, MÖ 5. yüzyıl Yunan dünyasının sosyal siyasal yaşamı içindeki savaş, inanç, teknoloji ve sanat anlayışının ürünüdür. MÖ 478–477 yıllarında yapılan Üçayak dönemin ünlü bilicilik merkezi Delphoi'a adak olarak sunulmuştur. Buradaki durumunu MÖ 4. yüzyıla kadar koruduğu, bu tarihten itibaren kayıplar yaşayarak orijinal halini kaybetmeye başladığı antik kaynaklardan anlaşılmaktadır.

Yılanlı Sütun'un Constantinopolis'e getirilişi ile ilgili bilim adamlarının kesin ortak bir görüşte birleşmediği görülmektedir. Ancak Bizans Dönemi yazılı kaynaklarının Sütun'la ilgili anlatımları hakkında yapılan yorumlarda Sütun'un büyük olasılıkla Büyük Constantinus tarafından Constantinopolis'e getirilmiş olduğu, MS 5. yüzyıl ortalarında Sütun'un kesinlikle Constantinopolis'te bulunduğu anlaşılmaktadır.

²⁴ Yazışmalar, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanecisi Havva Koç tarafından okunmuştur.

Yılanlı sütun uçayağının restitüsyon denemeleri ile ilgili olarak 19. yüzyıl ortalarından bu yana yürütülen tartışmalar halen devam etmektedir. Konu ile ilgili ortak bir görüşün olmadığı da anlaşılmaktadır. Genel olarak iki restitüsyon önerisi mevcuttur. Bu önerilerden biri kazanı taşıyan uçayağın yılan başları üzerinde olduğu; diğeri ise kazanın yılan başları tarafından taşındığı ve uçayağın Yılanlı Sütun merkezde kalmak kaydıyla ayaklarının zemine kadar indiği yolundadır. Bu tartışmaların bir sonuca ulaşmasının bugün bilinenler dahilinde mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

Sütun'un Constantinopolis'te çeşme ve fiskiye olarak kullanılmış olabileceği de tartışma konuları arasında yer alır. Ancak sütun çevresinde yapılan kazılar ve sütun üzerindeki izler çeşme olarak kullanıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Ancak fiskiye olarak kullanılıp kullanılmadığı gezginlerin anlatımları ve Bizans ve Osmanlı Dönemi benzer eserlerinden yola çıkılarak tahmin edilmektedir.

Sütun'un kayıplarının tarihleri konusunda da bilim adamlarının farklı görüşleri vardır. Ancak kesin olan yılan başlarından birinin alt çenesinin 1490–1512 yılları arasında kırılmış olduğudur. Bunun yanı sıra kırılmanın sebebi ve yapılan tartışma konusudur. Yılan başlarından üçünün birden kırılma olayının dönemin Saray tarihçisi tarafından kaydedilmiş olması sebebi ile 21 Ekim 1700 tarihinde akşam namazı sırasında 17.20-17.30 saatleri arasında gerçekleştiği de oldukça açıktır.

Bu çalışma kapsamında Yılanlı Sütun ve Yılan Başı'na dair yeni görüş ve öneriler de ortaya konulmuştur. Araştırmalar sırasında Bizans Döneminde Sütun'un yılanları şehirden uzakta tutan bir sihirli gücü olduğuna dair gelişen inancın, Osmanlılar'ın şehri fethinden sonra da devam ettiği görülmüştür. Byzantion kentinin kuruluş dönemi (MÖ 7. yüzyıl) ile ilgili efsanelerde de yılanların kenti korumak için kullanıldığına dikkat çekilerek bu koruma işlevinin kökeninin bu efsaneye dayanmış olabileceğine değinilmiştir.

Yılanlı Sütun ve Yılan Başı üzerine XRF'le yapılan metal analiz çalışmaları her iki eserin alaşım malzemelerinin aynı olduğunu ortaya koymuştur (alaşım miktarları bire bir uyum göstermemekle birlikte bu uyum her iki parçanın kendi içinde de eşit

dağılıma sahip değildir). Dolayısı ile bu sonuçlarla her iki parçanın bir bütüne ait oldukları laboratuvar teknikleri ile de ortaya konmuştur. Yılan Başı üzerinde X-ray film çekilerek eserin tekniğine dair ipuçları olan çivi izlerine rastlanmıştır.

Sütun ve Yılan Başı lazer tarama ile belgelenmiş ve bu taramalar üç boyutlu çizimlere dönüştürülmüştür. Bu çalışma kapsamında eserin, kırık, çatlak ve kusurları ile mevcut durumu belgelenmiştir. Ayrıca anıtın güney-doğu, kuzey batı yönde 3 derecelik bir açıyla eğime sahip olduğu bunun sütunun kaideye iyi oturtulmamış olmasından kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Çalışma kapsamında yapılan gözlemlerde Yılanlı Sütun üzerinde çok sayıda antik dönem kusuru ve onarım izleri olduğu anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra bu taramalarda eserin kırık olan her noktasından kalınlığına ulaşabileceği düşünülmüş ancak taramada kullanılan çok sayıda nokta bulutunun yansımaları bu veriye ulaşmayı mümkün kılmamıştır.

Yılan Başı üzerinde yapılan gözlemlerde, damakta yer alan izlerin kırılma esnasında oluşan alt çeneye ait izler olduğu anlaşılmış, dolayısı ile bu başın alt çenesi kırık olan baş olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca bu güne kadar yapılan yayınlarda yılan cinsi olarak belirtilen pitonun fiziksel özelliklerinin İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bulunan başın fiziksel özellikleri ile uyumlu olmadığı, başın fiziksel yapısının yılan cinsi olarak piton değil ama engerek (*Viperus berus*) başına benzediği ve bu Sütun'un yapımında bir engereğin model alınmış olabileceği önerisi getirilmiştir.

Sütun'un bir dönem fiskiye olarak kullanıldığı yazılı kaynakların aktardığı bilgiler arasında yer almaktadır. Bundan hareketle, Osmanlı Dönemi içinde yapılan Sadabad Sarayı Kasr-ı Nişad önündeki havuzda bulunan kimi yerde üç başlı kimi yerde de dört başlı olarak resmedilen burmalı sütun şeklinde yapılmış bir fiskiyenin, Yılanlı Sütun'dan esinlenilerek yapılmış olması ihtimali üzerinde durulmuştur. Böylece Yılanlı Sütun'un Osmanlı Dönemi sanatındaki izlerine rastlanmıştır.

Sütun üzerinde detaylı bozulma analiz ve gözlemlerinin yapılması işi uzmanlık, teknik araç ve yöntemler gerektirmektedir. Bu nedenle eserin açık hava koşullarından ne derece etkilendiğinin laboratuvar yöntemleri ile ortaya konması bu çalışma kapsamında mümkün olmamıştır. Ancak Sütun'un dış etkenlerden nasıl yararlar aldığı laboratuvar tetkikleri ile belgelenmemiş olsa da, açık hava koşulları,

fiziksel müdahaleler ve yasal açıdan denetim ve güvenliğinin sağlanmamış olması gibi nedenlerle Sütun'un yerinde sağlık ve güvenliğinin büyük bir risk altında olduğu bu koşulların değişmemesi durumunda korunamayacağı anlatılmaya çalışılmıştır. Buradan yola çıkılarak Sütun'un sabit nem ve ısı ortamına sahip kapalı bir ortama taşınması konusunda bir koruma önerisi sunulmuştur. Aynı önerinin, 1895 yılında Müze-i Hümayun Müdürü Osman Hamdi Bey tarafından da yapıldığı, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Yazışmalar Arşivinde yapılan çalışmada ortaya çıkartılmıştır. Aynı arşiv taramasında bu önerinin cevaplarına da ulaşılmış ve yazışmalar orijinal durumları ve sadeleştirilmiş hali ile bu çalışmaya eklenmiştir.

KISALTMALAR

AA= Archaologischer Anzeiger

AS= Anatolian Studies

BCH = Bulletin de Correspondance Hellénique

BMGS= Byzantine and Modern Greek Studies

JdI = Jahrbuch des Deutschen Archaologischen Instituts

IstMitt= Istanbuler Mitteilungen

İAMEYA= İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Yazışmalar Arşivi

Bl.=Bölüm

Bkz..= Bakınız

Env. No.= Envanter Numarası

Şek.= Şekil

Fot.=Fotoğraf

K=Karton

MH= Müze-i Hümayûn

MÖ=Milattan Önce

MS=Milattan Sonra

orj.=Orijinal

sad.mt=Sadeleştirilmiş Metin

sad.=Sadeleştirilen

çev.= Çeviren

KAYNAKÇA

Yunan- Roma ve Bizans Dönemi Kaynakları

Eusebios, *Vita Constantini*

Yararlanılan Çeviri:

Life of Constantine, (çev. A. Cameron, S.G.Hall), Oxford, 1999.

Herodotos *Historiae*

Yararlanılan Çeviri :

Herodot Tarihi, (çev. M. Ökmen), 3. Baskı, İstanbul, 1991.

Pausanias *Periegesis tes Hellados*

Yaralanılan Çeviri

Description of Greece, (çev. W.H. Jones Vol I; III-IV), New York, 2004.

Sokrates *Historia Ecclesiastica*

Yaralanılan Çeviri:

Socrate de Constantinople, Histoire Ecclesiastique, (çev. P. Perichon, P. Maraval), Paris, 2004.

Sozomenus, *Historia Ecclesiastica*

Yaralanılan Çeviri

Historia Ecclesiastica, (ed. J. Bidez and G.C.Hansen), Berlin, 1960.

Thukydides

Yaralanılan Çeviri

Peloponnesos Savaşları Tarihi, (çev. H. Demircioğlu), İstanbul, 1950.

Zozimos, *Historia Nova*

Yaralanılan Çeviri:

The Decline of Rome, (çev. J.J. Buchanan, H.T. Davis), Texas, 1967.

Osmanlı Dönemi Kaynakları

Aelst, P. C. (1873): **The Turks in MDXXXIII, A Series of Drawings Made in That Year at Constantinople**, London

Cox, S. S., *Diversions of a diplomat in Turkey*. New York, 1887.

Yararlanılan Çeviri

Bir Amerikan Diplomatın İstanbul Anıları 1885-1887, (çev. G. Çağalı Güven), İstanbul, 2010.

Derviş Mehmed Zilli (Evliya Çelebi), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 17. yüzyıl

Yararlanılan Yayın

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (haz. R. Dankoff, S. A. Kahraman, Y. Dağlı) I. Kitap, İstanbul, 2006.

Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa, *Nusretname*, 1695-1720

Yararlanılan Yayın

Nusretname (sad .İ. Parmaksızoğlu), Cilt II, Fasikül I, İstanbul, 1966.

Gyllius P., *De Topographia Constantinopoleos et de Illius Antiquitatibus Libri Quatuor*, Lyon, 1561.

Yararlanılan Çeviri

İstanbul'un Tarihi Eserleri, (çev. E. Özbayoğlu), İstanbul, 1997.

İnciciyan, P.G., **XVIII. Asırda İstanbul**, (çev. H. D. Andreasyan), İstanbul, 1956.

Millingen, A.V., *Constantinople*, London, 1906.

Yararlanılan Çeviri

Konstantinopolis İstanbul, (çev. A. Gürçağlar), İstanbul, 2003.

Motraye, A., *Voyages du Sr A. de la Motraye en Europe, , Asie Afrique*, 1727

Yaralanılan Çeviri

La Motraye Seyahatnamesi, (çev. N. Demirbaş), İstanbul, (2007).

Yazıcıoğlu Ahmet Bican, *Dürr-i Meknun*, 15. yüzyıl ortası

Yararlanılan Yayın

Dürr-i Meknun, Saklı İnciler, (sad. N. Sakaoglu), İstanbul, 2010.

Modern Kaynaklar

- Amandry, P. (1987), “Trépiéds de Delphes et du Péloponnèse”, BCH, 111, 79-131.
- Atasoy, N. (2002), **Hasbahçe, Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek**, İstanbul.
- Arslan, M. (2010), **İstanbul’un Antikçağ Tarihi**, İstanbul.
- Bardill, J. (2010), “Konstantinopolis Hippodromu’nun Anıtları ve Süslemeleri”, **Hippodrom/Atmeydanı, İstanbul’un Tarih Sahnesi**, sergi kataloğu, İstanbul, 149-184.
- Berger, A. (2010), “Halk Kültüründe ve Efsanelerde Konstantinopolis ve Hippodromu”, **Hippodrom/Atmeydanı İstanbul’un Tarih sahnesi**, (ed. B. Pitarakis), sergi kataloğu, 2010, İstanbul, 194-205.
- Boardman, J. (1992), **Greek Sculpture The Classical Period**, London.
- Casson, S. (1929), **Preliminary Report upon Excavations Carried out in the Hipodrom of Constantinople in 1927; Second Report upon Excavations Carried out in and Near the Hipodrom of Constantinople in 1928 on behalf of the British Academy**, London.
- Dagron, G. (2010), “Bir Roma’dan Diğesine-From one Rome to the Other”, **Hippodrom/Atmeydanı, İstanbul’un Tarih sahnesi**, (ed. B. Pitarakis), sergi kataloğu, 149-184.
- Dethier, P.A. (1993), **Boğaziçi ve İstanbul**, (çev. Ü. Öztürk), İstanbul.
- Devambeş, P. (1937), **Grands Bronzes Du Musee De Stamboul** *Memories de l’institut Français d’archeologie de Stamboul*, Paris.
- Devambeş, P. (1902), **Tunç Eserler Rehberi: İstanbul Arkeoloji Müzeleri Klasik Eserler Müzesi**, İstanbul.
- Ebersolt, J. (1999), **Bizans İstanbul’u ve Doğu Seyyahları**, (çev. İlhan Arda), İstanbul.
- Eyice, S (2006), **Tarih Boyunca İstanbul**, İstanbul.

- Eyice, S. (1986), “Kağıthane –SADABAD-Çağlayan,” TAÇ I/1, İstanbul, 29-36.
- Fabricus, E. (1886) “ Das Plataische Weihgeschenk in Delphi” **JdI**, 2, Berlin, 176-191.
- Finkel, C. (2007), **Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı, Osmanlı İmparatorluğu’nun Öyküsü 1300-1923**, (çev. Z. Kılıç), İstanbul.
- Gauer, W. (1968), “Weihgeschenke aus den Perserkriegen”, **JdI**, 2, Tübingen, 75-96.
- Grelois, J. P.(2010), “Batılı Seyyahların Gözünden Hippodrom/Atmeydanı: Gerçekler ve Efsaneler (Onbeşinci –Onyedinci Yüzyıllar)”, **Hippodrom/Atmeydanı, İstanbul’un Tarih sahnesi**, (ed. B. Pitarakis), sergi kataloğu, İstanbul, 213-239.
- Haldon, J. (2007), **Bizans Tarih Atlası**, (çev. A. Özdamar), İstanbul.
- İAMEYA, Karton (K) 8/2, Haziran sene 1311, Müze-i Hümayûn (MH) 844, Belge 12-16.
- Jantzen, U. (1937), “Standspiegel Aus Sammlung Karapanos”, **AA**, 52, Berlin, 336-339.
- Kluge, K. (1929), “Die Gestaltung Des Erzes In Der Archaish-Griechishen Kunst” **JdI**, 44, Berlin, 1-30.
- Kuban, D. (2010), “ Konstantinopolis- İstanbul’un Destansı Tarihi” **Bizantion’dan İstanbul’a Bir Başkentin 8000 yılı**, sergi kataloğu, İstanbul, 18-29.
- Laroche, D. (1989), Nouvelles Observations Sur L’offrande De Platees, **BCH**, 113, 183-198.
- Madden, T.F. (1992), “The Serpent Column of Delphi in Constantinople; Placement, Purpose and Mutation” **BMGS**, 16, 111-145.
- Majeska, G.P. (1984), **Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centruies**, Washinton D.C.

Mango, C. (2008), **Bizans Yeni Roma İmparatorluğu**, (çev. G. Çağalı Güven), İstanbul.

Mango, C. (2010), “Konstantinopolis Hippodromu’nun Tarihçesi” **Hippodrom/Atmeydanı, İstanbul’un Tarih Sahnesi**, (ed. B. Pitarakis), sergi kataloğu, İstanbul, 36-43.

Mansel, A. M. (1970), “İstanbul’daki Burmalı Sütun Bugüne Kadar Yapılan Araştırmalar Toplu Bakış” **Belleten**, XXXIV, Ankara, 189-209.

Mansel, A. M (1963), **Ege ve Yunan Tarihi**, 5. Baskı, Ankara.

Marabelli, M. (2007), “The Monument of Marcus Aurelius: Research and Conservation” **Ancient and Historic Metals; Conservation and Scientific Research**, (ed. David A. S., Podany J., Considine B. B.), 1-21. http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/ancient_metals1.pdf (2011)

Ménage, V.L. (1964), “The Serpent Column in Ottoman Sources”, **AS**, 14, London, 169-173.

Necipoğlu, N. 2010, “Osmanlı Fethinin Arifesinde Konstantinopolis”, **Bizantion’dan İstanbul’a Bir Başkent’in 8000 Yılı**, sergi kataloğu, İstanbul, 180-187.

Necipoğlu, N. (2007), “Onikinci ve Onüçüncü Yüzyıllarda Bizans İmparatorluğu” **Kalanlar 12 ve 13. Yüzyıllarda Türkiye’de Bizans**, (ed. A. Ödekan), sergi kataloğu, İstanbul, 14-16.

Newton, C.T. (1865), **Travels and Discoveries in the Levant**, II, London.

Paolo, F. (2007), “Restoration of the Marcus Aurelius: Facts and Comments” **Ancient and Historic Metals; Conservation and Scientific Research**, (ed. David A. S., Podany J., Considine B. B.), 21-32; http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/ancient_metals.html1-21. (2011)

Sinanlar, S. (2005), **Atmeydanı Bizans Araba Yarışlarından Osmanlı Şenliklerine**, İstanbul.

Steinhart, M. (1997), “Bemerkungen zu Rekonstruktion, Ikonographie und Inschrift des Palatäischen Weighgeschenkes”, **BCH**, 121, 33-69.
http://cefael.efa.gr/detail.php?site_id=1&actionID=page&serie_id=BCH&volume_number=121&issue_number=1&page_number=33&page_type=1%20Bulletin%20de%20Correspondance (2011)

Stichel, R.H.W, (1997), “Die 'Schlangensäule ' im Hippodrom von Istanbul” **Ist. Mitt.** 47, Tübingen, 315-348.

Studniczka, F. (1928), Zum plataischen Weihgeschenk in Delphi (Festgabe zur Winckelmannsfeier des Archäologischen Seminars der Universität Leipzig.

Tekin, O. (1995), **Eski Yunan Tarihi**, İstanbul.

EKLER

Ek A: Müzey-i Humayun Müdürü Osman Hamdi Bey'in Maarif Müdürlüğü'ne yazdığı yazı (İAMEYA, K 8/2, Haziran sene 1311, MH 844, Belge: 16; sad. Havva Koç, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanecisi)

Müze-i Hümâyûn
(08.07.1895)

Yüce Maarif Nezaretine

Yüksek bilgileriniz bulunduğu üzere, eski devirlere ait tarihi olaylar ile geçmiş kavimlerin sanatta ilerlemelerini hatırlatan örnekler olarak geleceğe intikal eden eser grupları ile sanat ürünlerinden en kıymetlileri memleketimizi süslemekte; bu da diğer ülkeleri imrendirmektedir. Bu durumun şerefiyle övünmemizi sağlayan kültürel mirasımız, o kadar da korunmağa değer. Bu değeri takdir sonucu olarak, Padişahımızın tek ve benzersiz güzelliklerle dolu zamanında, insanı etkileyen güzelliği teşekküre değer biçimde kurulan Müze-i Hümâyûn Müdürlüğü'nün tarafıma verilmesinden bu yana, o önemli amaca hizmette, kulunuzun incelemelerinin aralıklarla tarafınıza bildirilmesi konusuna kayıtsız kalınmamaktadır. Uygun bulunan yüce izinlerinizin çok özel semereleriyle yer yer mevcut veya yeni baştan meydana gelmiş olan eserler ve eski sanat ürünlerinin nakledilmeğe uygun olanlarının, Müze-i Hümâyûn'a nakilleri ile hem Müzenin ziynetlerle zenginleşmesi ve gelişerek ilerlemesi ve hem de onların kaybolma ve harabolmalardan korunması konularındaki mükemmeliyetin garantisi olacaktır. İşte bu müsaadeye güvenerek, bu defa aşağıdaki hususu, Bakanlığımızın hakikatleri süsleyen görüşlerine arz etmeye cesaret edilmiştir:

Şöyle ki, Sultanahmet Meydanı'nda bulunan bronzdan yapılmış bir sanat eseri olan büyük Yılan Resmi MÖ 5. asrın, bir örneği daha nadir bulunan eserlerindedir. Tarihte pek meşhur olan Palate (Platea) Savaşından sonra Delfi şehrinde zafer işareti olarak yapılması kararı ve imalinde 12 şehir kavminin fikir birliği etmesi onun önem derecesini ortaya koymakta kafi bulunmuştur. Sonradan Büyük Konstantin zamanında İstanbul'a getirilerek şimdiki yerinde teşhir edilmiştir. O vakitten beri orada durmaktaysa da, bulunduğu yer örtülü olmadığından güneş ve yağmurdan etkilenmektedir. Hele çocuklar tarafından atılan taşlara hedef olmasından dolayı, ilk hali gitgide bozulmaktadır. Zaten üç başı bulunduğu halde bu gibi arızalarla ikisi evvelce yok olup, diğer birisinin de yalnız çenesinden yukarısı vaktiyle nasılsa elde edilebilmiştir. Bugün Müze'de koruma altındadır. Murhayt (Friedrich Murhard olabilir) bu eserin ehemmiyeti hakkında hayli yazdığından Avrupa ihtisas sahiplerince tanınmış ve makbul bulunduğundan, ecnebi ziyaretçilerden bilhassa onu

görmek için seyahat etmeyi seçenler çoktur. Avrupa'da böyle pek eski sanat eserlerinden olmakla beraber, tarihi bir olayı hatırlattığı için son derece ehemmiyetli eserler olsa da, vaktiyle açık mahallere konulmuş olan bu yalnız ve açıktaki eserler, harabiyetten korunmaları ve değerlerinin takdir edilmeleri için müzelere nakledilip kataloglara geçirilmektedir. Böylelikle bilim adamları, tarihi özelliklerinden haberdar edilerek, bunlardan fayda sağlanmaktadır.

Anılan Yılan Resmi orada bu halde kaldıkça bozuk kısmının, günden güne daha da bozulacağı kesinlikle söylenebilir. Çünkü bugün de görülüyor ki, üzerine taş ve etrafına süprüntü atılmakta ve durum böyle devam etmektedir. Eserin etrafının temizletilmesi ve tecavüz ettirilmemesi konusu lâzım gelenlere söylenmişse de, etkisi görülmemiştir.

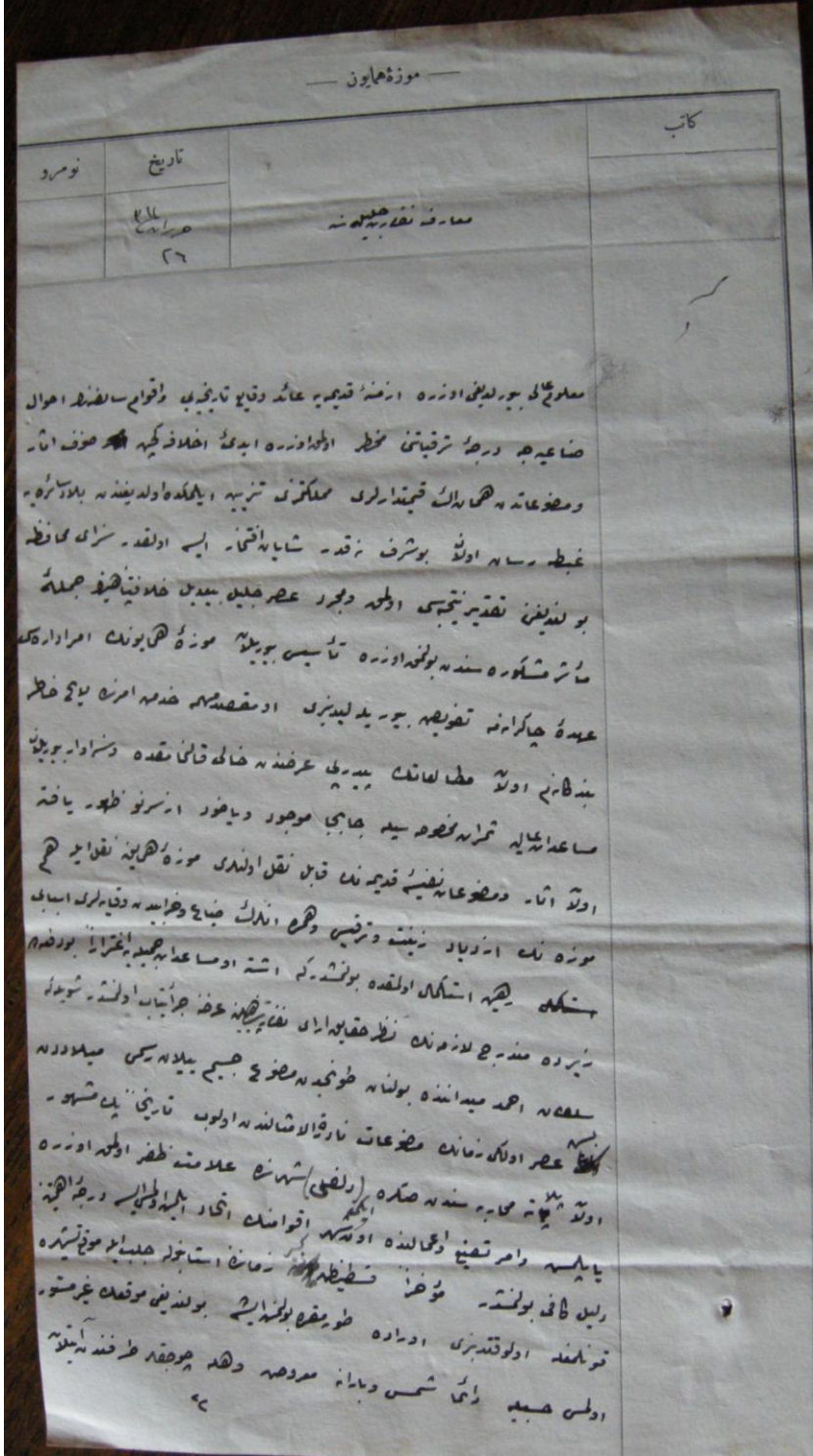
Böyle bir eserin orta yerde ziyan olması, daima sonsuz üzüntüye ve Avrupalılar nazarında ayıplanmağa sebep olacağından, yerine onun bir modeli yaptırılıp konulmak üzere, eserin Müze-i Hümayûn'a nakledilip, kataloğa geçirilmesine izin buyurulması önemle dilenir. Bu konuda (emir ve ferman sizindir efendim).

.....

Belgenin arkası: Dosya numarası 844 (K 8/2, Haz.1311/ MH 844 kurşun kalemle).

Ek A a: Müzey-i Humayun Müdürü Osman Hamdi Bey'in Maarif Müdürlüğü'ne yazdığı yazı 1. sayfa ön yüz

(İAMEYA, K 8/2, Haziran sene 1311, MH 844, Belge 16)

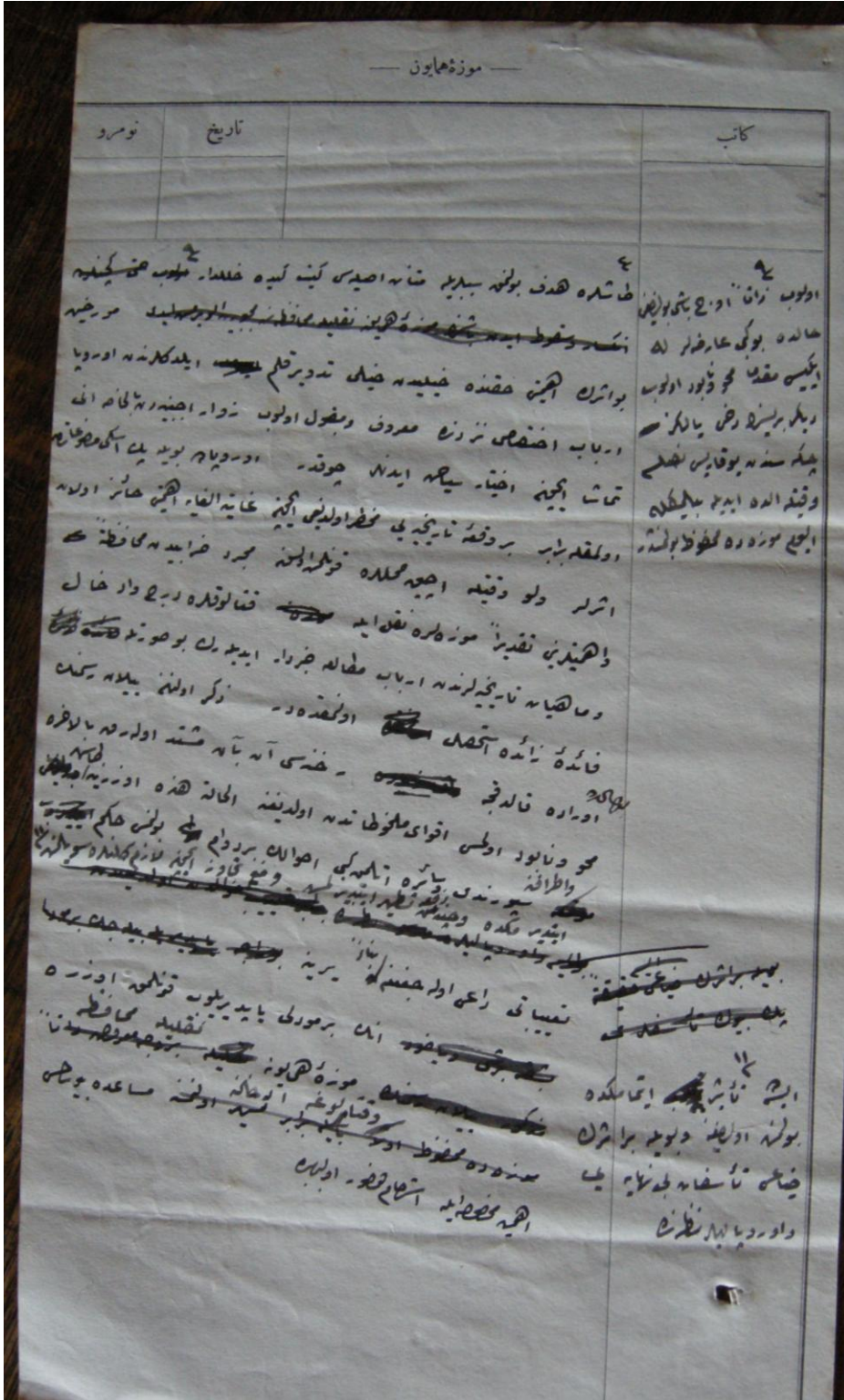
Ek A b: Müzey-i Humayun Müdürü Osman Hamdi Bey'in Maarif Müdürlüğü'ne yazdığı yazı 1. sayfa arka yüz

(İAMEYA, K 8/2, Haziran sene 1311, MH 844, Belge 16)

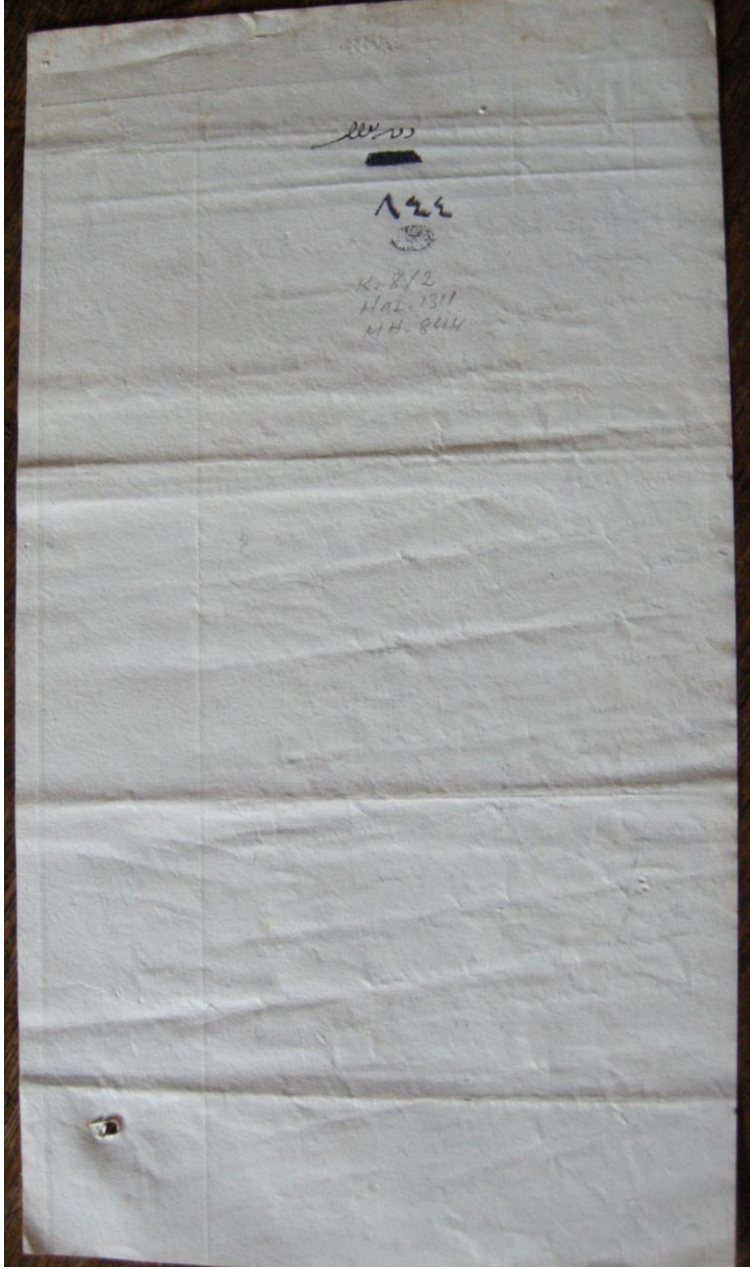
Ek A c: Müzey-i Humayun Müdürü Osman Hamdi Bey'in Maarif Müdürlüğü'ne yazdığı yazı 2. sayfa ön yüz

(İAMEYA, K 8/2, Haziran sene 1311, MH 844, Belge 16)

Ek A d: Müzey-i Humayun Müdürü Osman Hamdi Bey'in Maarif Müdürlüğü'ne yazdığı yazı 2. arka yüz

(İAMEYA, K 8/2, Haziran sene 1311, MHG 844, Belge 16)

Ek B: Maarif Müdürlüğünden Osman Hamdi Bey'e Yanıt (İAMEYA, K 8/2, Haziran sene 1311, MH 844, Belge: 14; Sadeleştiren: Havva Koç, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanecisi)

(31.10.1895)

Maarif-i Umumiye Nezareti

Yazı İşleri Dairesi, Numara 32

Müze-i Hümayun Müdürlüğü Yüce Katına

Şefkatli Saygıdeğer Efendim

08.07.1895 tarihli ve seksen bir numaralı yüce tezkereniz üzerine, öncelikli soruya cevap olarak 28.09.1895 tarihinde gelen Sadrazamlık Makamı'nın tezkeresinde görüldüğü üzere, "gözden uzak yerlerde harabeye yüz tutan kenar mahallelerdeki eski eserlerin Müze'ye nakli" mümkün ise de, Sultanahmet Meydanı'ndaki Yılanlı Sütun, asırlardan beri şehrin en bakımlı meydanlarından olan bu yeri süslemekte ve tarih kitaplarında burası 'birinci yer' şeklinde bilinmekte ve yazılmaktadır. Yabancı ülkelerden gelen bütün mütehasısların da oraya başvurmalarına bakılırsa, şimdi bunun oradan kaldırılması uygun olmayacağından, Yılanlı Sütun'un korunarak, daima bulunduğu yerde kaybolmadan kalması; bunun için ne gerekirse hemen yerine getirilmesi Danıştay Dahiliye Dairesi'nden ifade edilmiştir. Buna göre, icap edenlerin yapılması emri haber verildiğinden, bu konuda buyruk ve ferman sizindir 31.10.1895.

Maarif-i Umumiye Nazırı

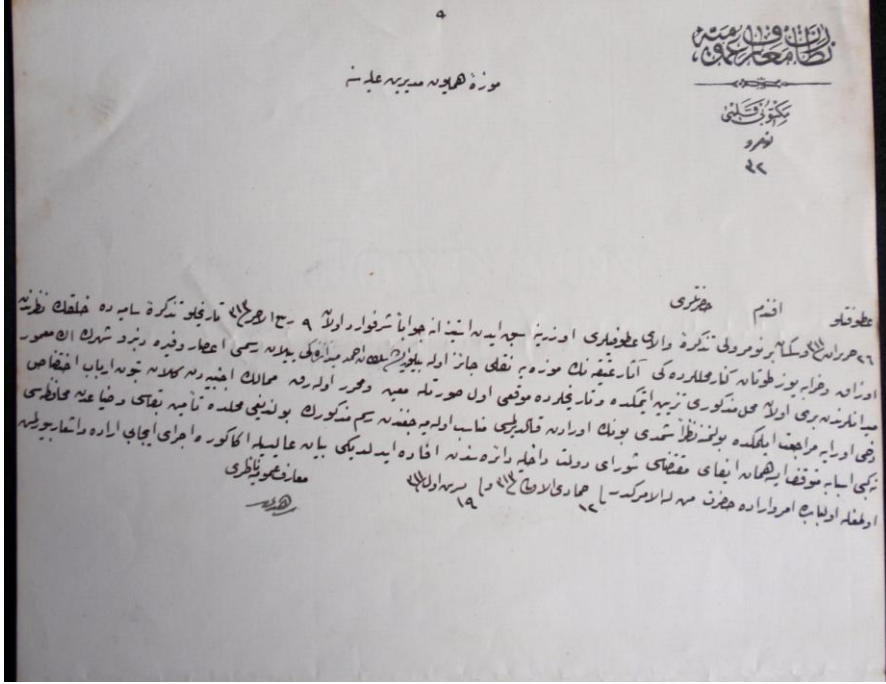
Zühdü

.....

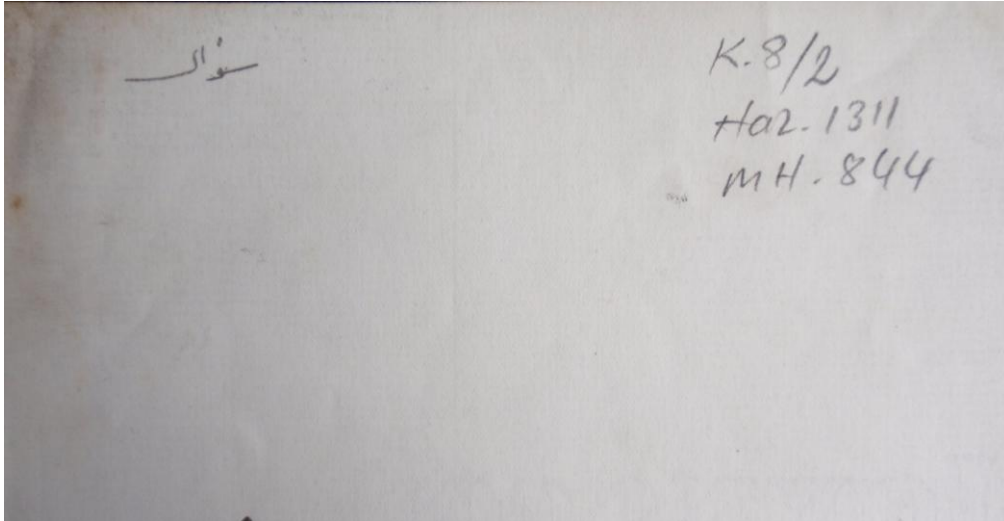
Belgenin arkasında, "su'âl" ; ve kurşun kalemle "Karton 8/2, Haziran 1311, MH.

844"

Ek B a: Maarif Müdürlüğünden Osman Hamdi Bey'e Yanıt ön yüz
(İAMEYA, K 8/2, Haziran sene 1311, MHG 844, Belge 14)

Ek B b: Maarif Müdürlüğünden Osman Hamdi Bey'e Yanıt arka yüz
(İAMEYA, K 8/2, Haziran sene 1311, MHG 844, Belge 14)

Ek C: Osman Hamdi Bey'den Maarif Müdürlüğü'ne Yanıt (İAMEYA, K 8/2, Haziran sene 1311, MH 844, Belge: 15; Sadeleştiren: Havva Koç, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanecisi)

(12.10.1896)

Müze-i Hümayun

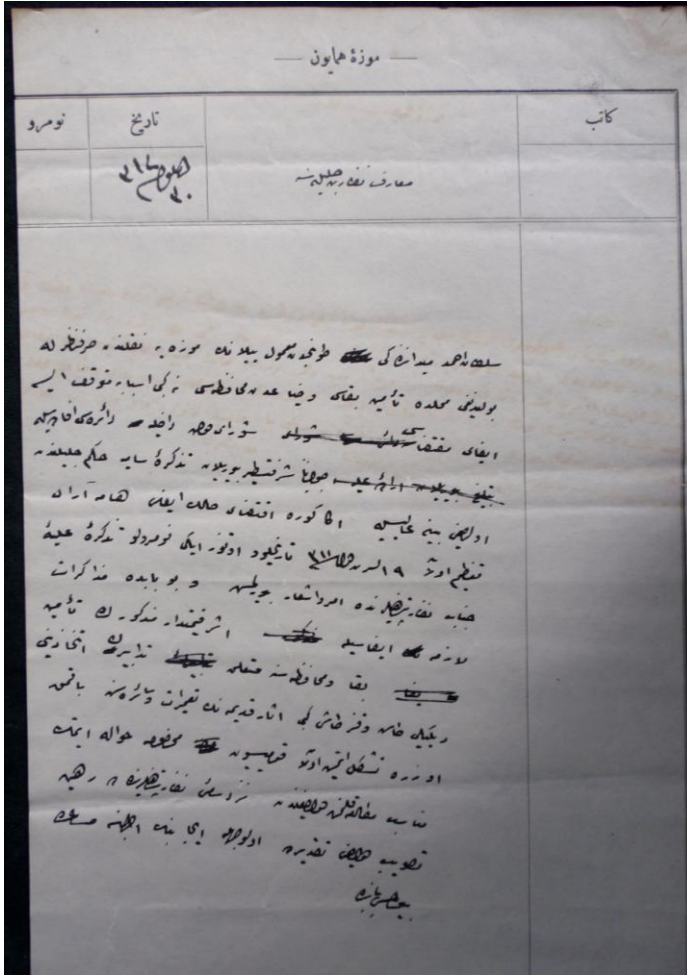
Yüce Maarif Nezareti'ne

Sultanahmet Meydanı'ndaki bronzdan yapılmış Yılan'ın Müze'ye naklinden vazgeçilerek, bulunduğu yerde kalmasının sağlanması ve zarara uğratılmaması için ne gerekiyorsa yerine getirilmesi Şu'rây-ı Devlet Dâhiliye Dâ'iresi ifâdesiyle cevaplanarak yazılan Sadrazamlık tezkeresinin sağlam ve güzel ifadesini beyan ederek, gereğinin yapılması konusunda gelen 30.10.1895 tarih ve otuz iki numaralı bezenmiş ve saygın yazınız ile emredilerek bildirilmiştir. Bu konuda gerekli görüşme yapılarak, sözkonusu kıymetli eserin kalıcılığının sağlanması ve korunmasına yönelik önlemlerin tasarlanması, Dikili Taş ve Kız Taşı gibi eski anıtların onarım ve buna benzer işlerine bakmak üzere kurulmuş özel komisyona vermek isabetli bir fikir olduğundan, Makamınızca da uygun bulunursa, işin bu şekilde yerine getirilmesi konusu izinlerinize (sunulur).

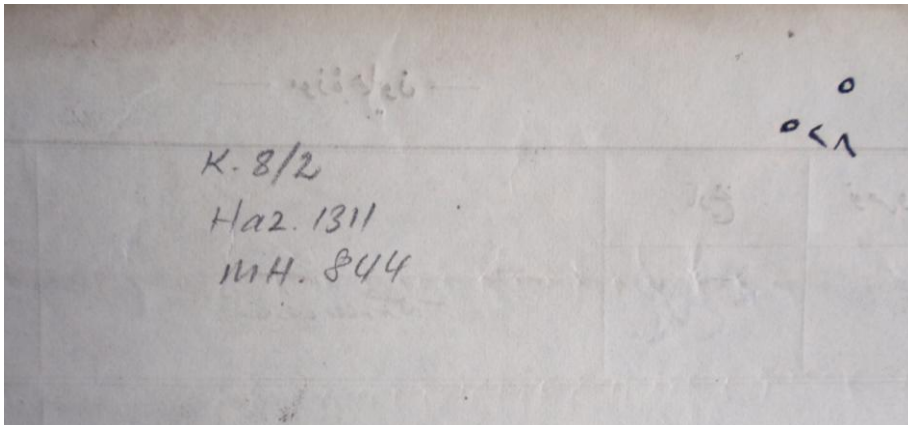
Belgenin arkasında: "5/528"

"Karton 8/2, Haziran 1311, MH 844"

Ek C a: Osman Hamdi Bey'den Maarif Müdürlüğü'ne Yanıt ön yüz (İAMEYA, K 8/2, Haziran sene 1311, MH 844, Belge: 15)

Ek C b: Osman Hamdi Bey'den Maarif Müdürlüğü'ne Yanıt arka yüz (İAMEYA, K 8/2, Haziran sene 1311, MH 844, Belge: 15)

Ek D: Zaptiye Nezaretinden Maarif Müdürlüğü'ne Yazı (İAMEYA, K 8/2, Haziran sene 1311, MH 844, Belge: 12; Sadeleştiren: Havva Koç, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanecisi)

(26.04.1896)

Zaptiye Nezâreti

Yazı İşleri Dairesi

Sayı: 15

Maarif Nezareti Yüce Katına

Devletli Efendim Hazretleri

Sultanahmet Meydanında bulunan ve tunçtan imal edilmiş sütunun muhafaza parmaklığının bazı yerleri kırıktır. Oralarda çocuklar oynadığından, bir kaza meydana gelmemesi için, anılan parmaklığın onarılması konusunun Sadrazamlığa bildirilmesi İstanbul Polis Müdürlüğü'nden bildirilmiştir.

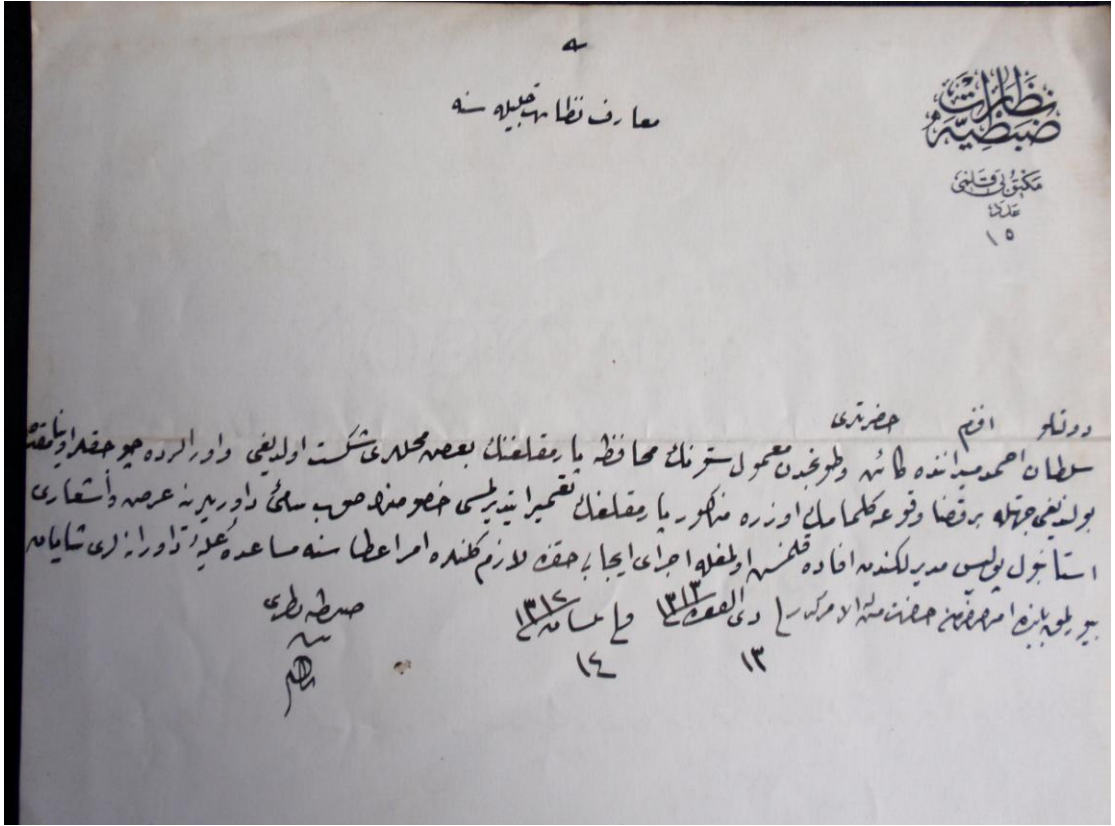
Gereğinin yapılması için, ilgililere emir verilmesine izinleriniz konusunda, emir ve ferman sizindir 26.04.1896.

Zaptiye Nazırı
(Kulunuz)
İmza

.....

Ek D a: Zaptiye Nezaretinden Maarif Müdürlüğü'ne Yazı

(İAMEYA, K 8/2, Haziran sene 1311, MH 844, Belge: 12)

Ek E : Maarif Müdürlüğü'nden Müzey-i Hümayun'a Yazı

(İAMEYA, K 8/2, Haziran sene 1311, MH 844, Belge: 13; Sadeleştiren: Havva Koç, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanecisi)

(10.05.1896)

59/731, 15 (Mühür)

Acele olarak Muhasebeye 27.04.1896

Acele olarak keşfin yapılması ve sonucunun açıklanması için işbu pusula Makasdar Pavli Efendiye verildi. 02.05.1896 (Mühür)

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün işbu pusulası içeriği tarafımdan incelendi.

Anılan parmaklığın onarım işi zorunlu olup, ancak eski eser olmasından dolayı Müze-i Hümayûn İdaresi'nin uygun bulacağı bir şekilde imal ettirilmesi kararlaştırılmış olduğundan, sonra keşfi yapılmak üzere, anılan parmaklığın ne şekilde imal olunacağıının belirlenmesinin, Müze-i Hümayûn Müdüriyeti'ne havale edilmesi konusunda emir ve ferman sizindir 04.05.1896

Maarif Nezareti Mimarı

(Kulunuz) (Mühür):

Makasdar Pavli 1896

Muhasebeye

71/86

Maarif Nezareti mimarının yukarıdaki açıklamasına göre, gereği yapılmak üzere Müze-i Hümayun Müdürlüğü yüce katına havalesi konusunda emir ve ferman sizindir 09.05.1896.

(Mühür): Maarif Muhasebesi

İmza

Adı geçen Müdürlüğe 10.05.1896

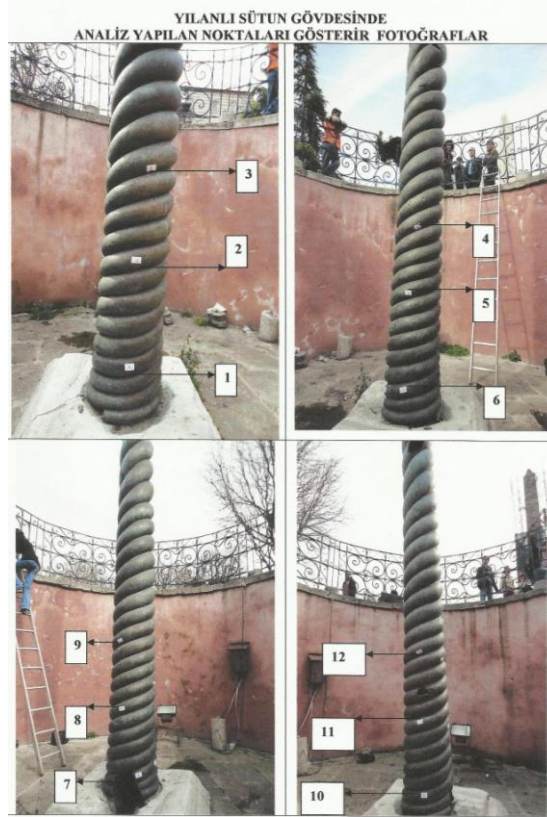
.....

Ek F: Sütun Gövdesi Analiz Tablosu

YILANLI SÜTUN GÖVDESİ ANALİZİ SONUÇLARI						
Örnek No	Fe +/-	Cu +/-	Zn +/-	Sn +/-	W +/-	Pb +/-
1	0.03	85.16	ND	14.37	0.31	0.06
	-	0.33		0.11	0.07	0.02
2	0.03	80.98	NA	NA	NA	NA
	-	0.32	0.45	18.19	0.28	ND
3	0.03	80.98	0.45	18.19	0.28	ND
	-	0.32	0.04	0.12	0.07	
4	-	77.86	0.43	21.13	0.40	0.17
	-	0.32	0.04	0.13	0.08	0.03
5	0.04	78.28	0.46	20.30	0.37	0.12
	-	0.32	0.04	0.13	0.07	0.02
6	0.04	69.20	0.48	29.52	0.25	0.33
	-	0.33	0.05	0.16	0.07	0.03
7	0.06	65.12	0.46	32.79	0.44	0.51
	-	0.32	0.04	0.17	0.08	0.04
8	0.04	72.69	0.43	25.95	0.39	0.21
	-	0.33	0.05	0.15	0.08	0.03
9	0.04	76.00	0.47	22.69	0.37	0.26
	-	0.32	0.04	0.14	0.08	0.03
10	0.03	77.62	0.38	21.25	0.46	0.17
	-	0.32	0.04	0.13	0.08	0.03
11	0.04	72.14	0.42	26.43	0.44	0.22
	-	0.33	0.04	0.15	0.08	0.03
12	0.04	74.82	0.39	23.76	0.36	0.27
	-	0.32	0.04	0.14	0.07	0.03

ND : Tespit Edilemedi.
NA : Mevcut Değil.

Ek F a: Sütun Gövdesi Analiz Noktaları

Ek G: Yılan Başı Analiz Tablosu

YILAN BAŞI ANALİZ SONUÇLARINI GÖSTERİR TABLO							
ÖRNEK ALIM YERİ	Cu	Sn	Fe	Pb	W	Zn	GÖRSEL
1) Burun üzeri	82.73	15.83	0.55	0.30	0.22	0.36	
	0.32	0.11	0.04	0.03	0.07	0.04	
2) Burun üzeri	83.31	15.03	0.47	0.45	0.39	0.36	
	0.31	0.11	0.04	0.04	0.07	0.04	
3) Baş üzeri	84.79	13.82	0.37	0.31	0.31	0.41	
	0.31	0.10	0.03	0.03	0.07	0.04	
4) Ağız kenarı sağ	83.7	14.88	0.47	0.24	0.34	0.38	
	0.33	0.11	0.04	0.03	0.07	0.04	
5) Baş kenarı sağ	85.88	13.50	0.25	0.12	0.24	-	
	0.34	0.11	0.03	0.02	0.07	-	
6) Baş içi: Pürüzlü olduğundan alınamamıştır			-	-	-	-	
			-	-	-	-	
7) Damak üzerinden	76.76	21.81	0.36	0.28	0.34	0.46	
	0.34	0.14	0.04	0.03	0.05	0.05	

ÖZGEÇMİŞ

1968 Sivas doğumluyum. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi ve Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji Ana Bilim Dalı'ndan 1998 yılında mezun oldum. Aynı yıl İstanbul Arkeoloji Müzelerinde arkeolog olarak çalışmaya başladım halen aynı Müze'de Maden ve Hılliyat Eserleri Koleksiyonu Sorumlusu ve Müdür Yardımcısı olarak çalışmaktayım.